

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

ULUSAL BİLGİ POLİTİKALARI VE BİLGİ
MERKEZLERİ

Fatih CANATA

2502050002

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet CANATAR

İstanbul, 2012

İSTANBUL
2012
T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Fatih CANATA Numarası : 2502050003

Anabilim/Bilim Dalı : Bilgi ve Belge Anabilim Dalı Danışman Öğretim Üyesi: Prof. Dr. Mehmet CANATAR

Tez Savunma Tarihi : 17.07.2012 Tez Savunma Saati : 10:30

Tez Başlığı : "Ulusal Bilgi Politikaları ve Bilgi Merkezleri"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Mehmet CANATAR		Kabul
2- Doç. Dr. Ümit KONYA		Kabul
3- Doç. Dr. Pınar ÜNSAL		Kabul
4- Doç. Dr. Murat YILMAZ		Kabul
5- Doç. Dr. Oğuz İÇİMSOY		Kabul

ÖZ

İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmiş ülkelerde toplumsal hayatın tüm alanlarında değişime neden olan bilgi odaklı yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Üretimin temel unsuru haline gelen bilgi, aynı zamanda “bilgi” tabanlı toplumsal yapıların ve ulusal politikaların oluşturulmasında da etken faktör olmuştur. Bundan dolayı bilgiye olan toplumsal talep artmış ve bunun sonucu olarak bilgi merkezleri de önemli bir çekim merkezi olmuştur. Türkiye’de ulusal düzeyde bilgi sistemlerini ve bilgi hizmetlerini düzenleyen bir bilgi politikasının bulunmaması bilgi merkezlerini, kütüphaneleri, arşivleri ve bununla birlikte bilgi toplumu olma yolunda adımlar atan Türkiye Cumhuriyetini de olumsuz yönde etkilemektedir. Ulusal bir bilgi politikasının varlığı Türkiye’nin hem sosyo-ekonomik kalkınmasına yarar sağlayacak hem de bilgi toplumu vizyonunu gerçekleştirmesini sağlayacaktır.

ABSTRACT

After the World War II, advanced countries have undergone information-oriented formations that would affect all areas of social life. Information has not only become the basic element of production, it also has been the efficient factor in shaping the national politics and “information” based social structures. On account of this fact, the demand for information has risen and consequently information centers have turned into centers of attraction. As Turkey do not have any information policy that would regulate the national information systems and services, information centers, libraries, archives and in general the nation have been negatively effected. The existence of a national information policy would not only contribute to the socio-economic development of the Turkish Republic, it would also aid the Republic to carry out its vision of information society.

ÖNSÖZ

Günümüz dünyası sürekli yeni gelişmeler ve değişimler içindedir. Bu gelişmeler ve değişimler ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sistemlerin de yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu değişimler yaşanırken birçok alanda yapılan düzenlemelerle bilginin ve bilgi merkezlerinin önemsendiği sistemler ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemelerle birlikte ülkelerin tüm bu gelişmeleri doğru bir şekilde yönetebilmeleri için “Ulusal Bilgi Politikaları” gibi politik araçlar ortaya çıkmıştır. Bilgi politikalarının ulusal ve uluslararası alandaki yansımalarına bakıldığında bu politikaların gerekliliği konusunda ortak bir anlayış olduğu görülecektir. Fakat ülkelerin farklı sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik ve bilimsel modelleri beraberinde bazı farklılıkları da ortaya çıkarmaktadır. Burada önemli olan, farklılıklara rağmen bilgi politikası amaçlarının doğru olarak belirlenmesi ve toplumsal kalkınmaya olan etkisinin ortaya çıkarılmasıdır. Ulusal bilgi politikasının amaçları doğru okunduğunda gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için bu politikaların kaçınılmaz olduğu görülecektir. Kendilerini bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu içinde konumlandıran ülkelerin ulusal bilgi politikasına verdiği değeri de gözden kaçırmamak gerekir. Doğru ve sistemli bir şekilde belirlenen amaçların hedefe ulaşmada büyük bir rehber olduğu kabul edilebilir bir argüman olarak karşımızda durmaktadır.

Bu tez çalışmasında, bilgi ve enformasyon kavramlarının terminolojik karışıklığı göz önüne alınarak, kütüphane, arşiv, enformasyon ve dokümantasyon merkezleri genel olarak “bilgi merkezleri” olarak adlandırılarak anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle tezin adı “Ulusal Bilgi Politikaları ve Bilgi Merkezleri” olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, “bilgi”, “bilgi politikası”, “ulusal bilgi politikası” ve “bilgi merkezleri” kavramları arasındaki ilişkiye dikkat çekmektir. Bununla birlikte, Türk Ulusal Bilgi Politikası oluşturulurken, bilgi merkezlerinin de bu politikanın ana unsurlarından biri olması gerektiğini vurgulamak, dünyadaki örneklerden yola çıkarak bilgi politikası ve bilgi merkezi konularını tartışmaktır.

Çalışmanın adı “Ulusal Bilgi Politikaları ve Bilgi Merkezleri” olduğundan çalışmada öncelikle bilgi kavramı ve ilişkili kavramlar üzerinde durulmuştur. Bilgi

kavramının özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra etkin bir üretim aracı olduğu görülmektedir. 1950 ve 1960'lı yıllarda ABD, Avrupa ve Asya ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Çalışmanın ana hatları, Ulusal Bilgi Politikalarının gelişmiş ülkelerdeki örnekleri, Türk Ulusal Bilgi Politikaları ve Bilgi Merkezleri olacaktır.

Bilimsel çalışmaların birbirinden bağımsız olarak ilerlemediği ve önceki çalışmaların sonraki çalışmalara katkısı şüphesiz yadsınamaz. Bilimsel çalışmalarından yararlandığım yerli ve yabancı tüm bilim adamlarına teşekkür ediyorum. Bilimsel çalışmalar sırasında araştırmacıların aile, iş ve arkadaşlarından oluşan birçok destekçisi vardır. Bu tezin bugüne gelmesinde başından beri yanımda olan ve beni destekleyen eski tez danışmanım Prof. Dr. Ayşe Üstün'e öncelikli olarak teşekkür etmek istiyorum. İkinci olarak, Prof. Dr. Ayşe Üstün'ün emekli olmasından dolayı tez danışmanlığımı üstlenen ve bana yeni ufuklar kazandıran Prof. Dr. Mehmet Canatar'a teşekkür ediyorum. Tez izleme komitesinde yer alan Doç. Dr. Pınar Ünsal ve Doç. Dr. Murat Yılmaz' a bana komitelerde yol gösterdikleri için ayrıca teşekkür ediyorum.

Annemin geçirdiği uzun süreli hastalık nedeniyle tez çalışmalarımın aksadığı beş aylık zorlu bir dönem yaşadım. Bu süre içinde bana çalışmalarımın devam etmesi için izin veren ve manevi desteklerini arkamda hissettiğim İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mehmet Canatar'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu süreçte yanımda olan ve bana birçok konuda yardımcı olan Yard. Doç. Dr. Ümit Konya, oda arkadaşım Araştırma Görevlisi Süreyya Çankırı'ya ve bölümümüzün tüm değerli akademisyenlerine teşekkür ediyorum.

Kaynak araştırmaları sırasında koleksiyonundan yararlandığım İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın tüm personeline özellikle de Uzman Kütüphaneci Selçuk Süzmetaş'a ve diğer bilgi merkezlerinin tüm personeline teşekkür ediyorum. Yine tez çalışmalarım sırasında bana destek veren aileme ve ev arkadaşım Yusuf Yazıcı'ya teşekkür ediyorum.

Son olarak beni büyüten, okutan ve bugüne gelmemde üzerimde sonsuz emeği bulunan, doktora unvanını alacağım günü sabırsızlıkla bekleyen fakat 22 Eylül

2011 günü kalp krizi sonucu kaybettiğim babam Halit Canata'ya teŖekkr ediyorum ve kendisini rahmetle anıyorum.

Fatih Canata

Haziran 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZ/ ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ULUSAL BİLGİ POLİTİKASIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1.1. BİLGİ	6
1.2. POLİTİKA	11
1.2.1. PLANLAMA	13
1.3. BİLGİ EKONOMİSİ.....	14
1.4. BİLGİ TOPLUMU	19
1.5. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI	23
1.6. ULUSAL BİLGİ POLİTİKALARI: TARİHSEL BİR BAKIŞ.....	29
1.7. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI'NIN AMACI	32
1.8. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI'NIN GEREKLİLİĞİ VE ÖNEMİ	34
1.9. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASININ HAZIRLANMASI.....	36

2. BÖLÜM

ULUSAL BİLGİ POLİTİKALARI'NA KÜRESEL BİR BAKIŞ

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE BİLGİ POLİTİKALARI.....	46
--	----

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ BİLGİ POLİTİKALARI	53
2.2.1. E-AVRUPA	57
2.2.2. E-AVRUPA 2002	59
2.2.3. E-AVRUPA 2005	61
2.2.4. İ-AVRUPA 2010	62
2.2.5. ÜYE ÜLKELERİN DURUMU	64
2.3. ASYA ÜLKELERİ'NDE DURUM.....	68

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BİLGİ POLİTİKALARI

3.1. TÜRKİYE'DE ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI ALANINDAKİ ÇALIŞMALAR GENEL BİR BAKIŞ	75
3.1.1. KÜTÜPHANE RAPORLARI	76
3.1.2. KALKINMA PLANLARI.....	83
3.1.3. BİLİM POLİTİKALARI.....	86
3.1.4. BİLGİ TOPLUMU STRATEJİSİ EYLEM PLANI: 2006-2010	90
3.1.5. VİZYON 2023 STRATEJİ BELGESİ.....	98
3.2. TÜRKİYE ULUSAL ENFORMASYON ALTYAPISI ANAPLANI: TUENA PROJESİ	108

4. BÖLÜM

BİLGİ MERKEZLERİ BAĞLAMINDA BİLGİ POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DE DURUM

4.1. BİLGİ MERKEZLERİ İLE BİLGİ POLİTİKASI VE BİLGİ TOPLUMU İLİŞKİSİ.....	112
---	-----

4.2. TÜRKİYE’DEKİ BİLGİ POLİTİKASI ÇALIŞMALARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU.....	118
4.2.1. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU	119
4.2.2. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU	123
4.2.3. YASALARDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU	126
4.2.4. KALKINMA PLANLARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU.....	130
4.2.5. BİLİM POLİTİKALARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU	134
4.3. TÜRKİYE’DEKİ BİLGİ POLİTİKASINA İLİŞKİN SORUNLAR.....	137
4.3.1. POLİTİKASIZLIĞIN NEDENLERİ.....	137
4.3.2. POLİTİKASIZLIĞIN SONUÇLARI	145
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	150
KAYNAKÇA	156
ÖZGEÇMİŞ.....	173

ŞEKİL LİSTESİ

Tablo: İkinci ve Üçüncü Dalga Ekonomilerinin Karşılaştırmalı Analizi.....	21
Şekil 1: Ulusal Bilgi (Information) Politikası Yapma Süreci.....	40
Şekil 2: Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Çalışması	99
Şekil 3: Ulusal Bilim ve Teknoloji Stratejisi.....	107

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGRIS: International Information System for the Agricultural Sciences and Technology

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AR-GE: Araştırma-Geliştirme

BİT: Bilgi ve İletişim Teknolojileri

CD: Compact Disc

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

DNA: Deoksiribo Nükleik Asit

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

ERIC: Education Resources Information Center

EURATOM: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

FAO: Food and Agriculture Organization

GIP: General Information Program

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IFLA: International Federation of Library Associations

IITF: Information Infrastructure Task Force

ISO: International Organization for Standardization

JICST: The Japan Information Center of Science and Technology

KOBİ: Küçük ve Orta Bütçeli İşletmeler

LISA: Library and Information Science Abstracts

MARC: Machine-Readable Cataloging

MEMS/NEMS: Micro/Nano-Electro-Mechanical Systems

MIDIST: The Interministreal Mission for Scientific and Technological Information

NATIS: National Information System

NCLIS: National Commision on Libraries and Information Science

NISSAT: Information System for Science and Technology

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

OSTP: Office of Science and Technology Policy

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

s.y.: sayfası yok

TAEK: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TKD: Türk Kütüphaneciler Derneği

TKDB: Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

TUENA: Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRDOK: Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi

TV: Televizyon

TZE: Tam Zaman Eşdeğeri

UBİM: Ulusal Bilgi Merkezi

UBP: Ulusal Bilgi Politikası

ULAKBİM: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi

ULAKNET: Ulusal Akademik Ağ

UNIMARC: Universal Machine-Readable Cataloging

UNISIST: United Nations International Scientific Information System

ÜNAK: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği

WHO: World Health Organization

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Bilgi kavramı, tarihi gelişim süreci içinde insanların dünyayı algılama şekillerine bağlı olarak gelişmiş ve bilginin üretilmesi, kullanılması bu algılarla daha da anlamlı hale gelerek nesilden nesile aktarılmıştır. İnsanların günlük hayat döngüsü içinde var olabilme mücadeleleri ya da ilkel kabilelerden modern devletlere kadar uzanan bir otorite olgusunun kurulmasının, güçlenmesinin, büyümesinin altında yatan neden, bilginin varlığı ve kullanımıyla ilgilidir. Toplumların gelişmişlik düzeylerini belirleyen eğitim, sanat, bilim ve teknoloji gibi alanların gelişmiş olması da bilginin bir güç olarak görülmesi ve onun kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Tarihi gelişim sürecinde toplumların ürettiği bilgilerin bazı kurumlar aracılığıyla (Arşiv, Kütüphane, Müze v.b.) kendi geçmişleriyle gelecekleri arasında bir bağ kurduğu görülmektedir. Toplumların geçmişe dair deneyimleri, geleceklerini şekillendirdiği gibi daha sağlam bir gelecek kurmalarında da rol oynamıştır.

Toplumların bilgiyi üretme ve kullanma güduları hemen hem her dönemde birbirine yakın olmuş ve bir sonraki dönemin varoluş gerekçesi olmuştur. Bu gerekçe ise bilginin kullanılmasını gerektiren hayat deneyimleriyle doğrudan ilgilidir. Toplumların bilgiyi edinme, kullanma ve üretme biçimi, toplumsal gelişmişlik düzeyleri, bilgiyle olan bağlarını da göstermektedir. Ayrıca toplumların bilgi üretmesi ve kullanması arasındaki ilişki konunun toplumsal yanını da ortaya koymaktadır. Bu ilişki sırasında bilginin toplumsallaşması aynı zamanda bu toplumsallaşmayı sağlayan bazı adımları da beraberinde getirmiştir. Bu adımlar, bilginin üretimden yayımına kadar geçen süreçleri kapsamaktadır. Toplumların gelişim süreçleri ve dönemleri de kendi yöntem, araç/gereç ve teknolojilerini yaratmaktadır. Yaratılan bu unsurlarla birlikte bilgi, toplumsal yapının bir parçası olmakta ve bu toplumsal yapının gelişmesinde etkin rol almaktadır.

İnsanlığın bu tarihi gelişim süreci içinde bilgiyle bu denli bir ilişki içinde olmaları aynı zamanda bilgiyi koruma, depolama ve kullanma gereksiniminin karşılanacağı kütüphane, arşiv ve bilgi merkezlerinin doğmasına olanak sağlamıştır.

Bu kurumların amacı, üretilen bilginin kullanışlı bir hale getirilmesi ve toplumun daha geniş kesimlerine ulaştırılması için elverişli ortamları yaratmaktır. İnsanlığın ilk dönemlerindeki bilgi kayıt ortamlarının özellikle de yazının ve dilin gelişmesiyle birlikte değiştiği görülmektedir. İlk dönemlerde basit bir kil parçasının bilgi taşıyıcısı olduğu ve bu sürecin değişen kayıt ortamlarıyla birlikte kemale erdiği görülmektedir. Kâğıdın ve matbaanın bulunmasıyla birlikte bilgi, daha geniş toplum kesimleriyle buluşma olanağı bulmuş ve toplumsallaşma sürecini de geliştirmiştir. Bu toplumsallaşmayı sağlayan en önemli unsur ise bilgi merkezleridir. Kil tabletinden, elektronik kayıt ortamına geçen dönem çok uzun bir dönem olsa da insanlık bunu bulmayı başarabilmiştir.

İnsanlığın, toplumların, krallıkların, imparatorlukların ve modern devletlerin bilgiyle olan bu tarihi ilişkisi bilginin bir güç olarak kullanılmasından ileri gelmektedir. Toplumsal dönüşüm dönemleriyle birlikte içinde bulunduğumuz zaman diliminde bilginin çok daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. İlkel toplum dönemlerinden, bilgi toplumuna geldiğimiz bu yüzyılda bilginin bu kadar önemli olmasının ve ülkelerin gelişmesinde etkin rol oynamasının belirli politikalarla ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmişlik düzeyi gözetilmeksizin, bütün ülkeleri ve toplumları ilgilendiren köklü değişimlerin yaşandığı kabul edilen bir gerçektir. Sosyo-ekonomik faaliyetlerin, etkileşimli sayısal iletişim ağlarının katılımıyla veya bu iletişim ağlarının yoğun kullanımıyla gerçekleştirilmesinin yanında, bu amaçla kullanılan her türlü teknolojinin ve uygulamanın üretilmesi, *bilgi toplumunun* parametreleridir. Hiç kuşkusuz, elektronik ticaretten, uzaktan eğitime, devlet-yurttaş ilişkilerinin sürdürülmesinden, karayollarının yönetimine kadar tüm yaşam alanlarına etkileşimli sayısal ağların katılması, bilgi ve iletişim sektörü olarak tanımlanan uluslararası pastadan pay alınması anlamına gelmektedir. Bu durum, yüksek-teknoloji alanlarında sahip olunan teknoloji üretme ve yenilikçilik (inovasyon) yeteneği aracılığıyla sanayi ve hizmetler üretiminin gerçekleştirilmesini anlatmaktadır. Yoğun bilgi birikimi ve katkısı içeren yüksek teknoloji alanlarından bazıları, tıpkı bilgi ve iletişim sektörü gibi, geniş niteliktedir. Bunlar arasında biyo-teknoloji/genetik, ileri malzemeler, hızlı ulaşım teknolojileri, nano-teknoloji,

yenilenebilir enerji ve uzay/havacılık teknolojileri de bulunmaktadır. Yaşadığımız çağı “Bilgi Çağı” yapan bu gelişmelerdir.

Günümüzde bilgiyi üretme, kullanma ve yayma yeteneği olarak tanımlanabilecek teknolojik yetenek, uluslararası rekabet gücünün ve ekonomik büyümenin, dolayısıyla da toplumların refahının en kritik belirleyicisi haline gelmiştir. Teknolojik gelişme açısından ileri olan ülkelerde ekonomik faaliyetlerin önemli bir bölümünü bilgi yoğun faaliyetlerin oluşturduğu bir değişim süreci yaşanmaktadır. Günümüzde mal ve hizmet üretim faaliyetlerinin artan ölçüde bilgi kullanımını gerektiriyor olmasından hareketle ekonomileri tanımlamakta bilgiye dayalı ekonomi kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Dünyada belirginlik kazanmakta olan bilgi ekonomisine geçiş süreci; üretimden pazarlamaya bütün ekonomik faaliyet alanlarında yapısal bir dönüşümü ifade etmektedir. Baş aktörünün teknolojik yetenek olduğu bu süreçte, ülkelerin uzun vadeli gelişme perspektifleri yeniden şekillenmektedir. Önümüzdeki dönem, gelişme stratejisinin ana eksenini, ekonomik ve sosyal bütün boyutlarıyla, teknoloji yeteneğinin geliştirilmesi yönünde oluşturup kararlılıkla uygulayan ülkelerin daha da öne çıkacağı bir süreç olacaktır.

Devletlerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen bilginin gücünün belirli planlar, politikalar ve hedeflerle işlerlik kazandığı bilinmektedir. Bu da plan ve politikaların günümüz modern devletleri için bir lüks olmaktan öte hayati bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. Gelişmişliği belirleyen ve devletleri daha zengin bir hale getirerek kalkındıran bu politikalara literatürde “Ulusal Bilgi Politikaları” denmektedir. Bu politikalar, bilginin üretiminden yayımına kadar geçen süreci kapsayan ve bilgiden maksimum değer elde eden anlayışın hakim olduğu devlet politikalarıdır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan enformasyon patlaması sonucunda batılı ülkelerin ve bazı Asya ülkelerinin gerekli bilgi politikalarıyla toplumlarına yön verdikleri ve bilgi toplumu olma yolunda önemli adımlar attıkları görülmektedir. Bugün gelişmiş ülkelerin birçoğu bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bu durum incelendiğinde gelişmiş ülkelerin bilgi merkezleri ve kütüphanelerle organik bir bağ kurdukları ve toplumu ileriye götürecek politikaların bu merkezlerden beslendiği görülmektedir. Bilgiyi toplayan, düzenleyen ve kullanıcılarına sunan bilgi merkezlerinin toplumların gelişiminde çok önemli bir

katkısı vardır. Bundan dolayı bilgi politikaları oluşturulurken bilgi merkezlerinin, bilgi politikalarının dışında tutulmaması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllardan günümüze kadar Kalkınma ve Bilim Politikalarında, bilgi politikaları anlamında bazı söylemlerin olduğu görülse de batılı anlamda bir ulusal bilgi politikasının eksikliği her anlamda hissedilmektedir. Bu politikaların eksikliğinin hissedildiği en önemli alan ise bilgi merkezleri, arşivler ve kütüphaneler olmuştur.

Bu tezin hipotezi, gelişmiş ülkelerde çağdaş bir bilgi politikasının, bilgi üretme, kullanma ve ülkelerin gelişmesi için hayati bir politik araç olduğu noktasından hareketle, *“Türkiye’de ulusal düzeyde bilgi sistemlerini ve bilgi hizmetlerini düzenleyen bir ulusal bilgi politikasının bulunmaması, kütüphaneleri, bilgi merkezlerini bununla birlikte bilgi toplumu olma yolunda adımlar atan ülkemizi de olumsuz yönde etkilemektedir ”*, olarak belirlenmiştir.

Bu tezin adı “Ulusal Bilgi Politikaları ve Bilgi Merkezleri” olduğundan çalışmada öncelikle, bilgi kavramı ve ilişkili kavramlar üzerinde durulmuştur. Bilgi kavramının özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra etkin bir üretim aracı olduğu göz önüne alınarak, 1950 ve 1960’lı yıllarda ABD, Avrupa ve Asya ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerdeki bilim, teknoloji ve bilgi politikaları incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bilgi patlamasıyla birlikte ABD, AB, bazı Asya Ülkeleri ve Türkiye’deki uygulamalarla sınırlıdır.

Bu çalışmada yöntem olarak, betimleme, dokümanter analiz ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan bibliyografik kaynak araştırması sonucunda birçok yerli ve yabancı kaynaktan yararlanılmıştır. Yerli kaynaklar arasında; YÖK Tez Kataloğu, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Türkiye Bibliyografyası, Türk Kütüphaneciler Derneğinin Türk Kütüphaneciliği Dizinleri, ÜNAK tarafından hazırlan Bilgi Dünyası Dizinleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığının Katalogları ve çevrimiçi veri tabanları bulunmaktadır. Yabancı kaynaklar arasında; Library and Information Science Abstracts (LISA), EBSCOhost, ProQuest, Elsevier, Science Direct, ERIC, OECD, IFLA gibi çevrimiçi veri tabanları bulunmaktadır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmaya yönelik terminoloji ele alınarak veri, enformasyon, bilgi, politika, planlama, bilgi ekonomisi, bilgi toplumu ve ulusal bilgi politikalarının tanımları ve tarihsel gelişimleri üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte ulusal bilgi politikalarının, önemi, gerekliliği, amacı ve hazırlanmasıyla ilgili detaylı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, ulusal bilgi politikaları küresel olarak ele alınıp diğer gelişmiş ülkelerdeki örnek ve uygulamalarına yönelik çalışmalara değinilmiştir. Özellikle de ABD, AB ülkeleri ile Asya ülkeleri üzerinde odaklanılmıştır. Türkiye'nin AB'ye girme yolundaki çalışmaları da göz önüne alındığında AB'deki ulusal bilgi politikaları üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

Üçüncü bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ulusal bilgi politikaları sayılabilecek çalışmalar konu edinilmiştir. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hazırlanmış olan Kütüphane Raporları, 1960 sonrası planlı döneme geçişle birlikte hazırlanan ve dokuz dönemi kapsayan Beş Yıllık Kalkınma Planları, Bilim ve Teknoloji Politikaları, Strateji Eylem Belgeleri ve Vizyon 2023 projesiyle ilgili olarak çözümlenmeler yapılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ulusal bilgi politikasına ilişkin Milli Eğitim Şuraları, Hükümet Programları, Kalkınma Politikaları, Bilim Politikaları, Strateji Eylem Belgelerinin bilgi merkezleri üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bununla birlikte, Bilgi merkeziyle ilgili yasal düzenlemeler incelendikten sonra ulusal bilgi politikasının olmamasının nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

Genel olarak “Enformasyon” anlamında olmasına karşın, dilimize daha çok yerleşmiş bir kavram olan “Enformasyon” yerine tezde “Bilgi” kavramı kullanılmıştır. Tezin genelinde ‘bilgi’ kavramının kullanılmasının yanında “enformasyon” kavramının kullanılmasının nedeni ise konu ile ilgili kaynaklarda her iki kavramın da kullanılmış olmasıdır.

Bu tez çalışmasında, ulusal bilgi politikalarıyla ilgili ülkemizdeki çalışmalara bakılarak özellikle de bilgi merkezleriyle bilgi politikaları arasındaki organik bağa dikkat çekilmek istenmiştir. Bilimsel çalışmaların ve gelişmelerin katlanarak

ilerlediği ve geleceğe ışık tuttuğu da göz önüne alınarak, Ulusal bilgi politikaları çalışmaları ile ilgili olarak önermelerde ve çıkarımlarda bulunarak hazırlanan bu tez çalışmasının bundan sonraki çalışmalara yardımcı olabilmesi en büyük dileğimdir.

1. BÖLÜM

ULUSAL BİLGİ POLİTİKASIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1.1. BİLGİ

Yüzyıllardır üzerinde düşünölen bilgi kavramı, insanların hayatlarını şekillendiren ve geliştiren temel ve önemli unsurlardan biri olmuştur. Özellikle de Antik Yunan döneminde başlayan felsefe akımlarının temel konularından biri olması nedeniyle bilgi, sadece felsefi alana özgü bir kavram olarak düşünölmüştür. Değişen koşullarla birlikte ortaya çıkan bilimsel disiplinler, önceleri sadece felsefenin konusu olduğu varsayılan bilginin, yeni tanımlarını da ortaya koymuştur. Bilgi kavramının bilim dallarına göre değişen tanımlarının yanında, bu kavramın içinde bulunduğu zamana göre ve değişen koşullara göre de anlamının değiştii görölmektedir. Özellikle de günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, bilginin sadece felsefenin konusu olmaktan öte, bilginin satılabilen bir değer olarak da var olduğunu göstermektedir. Bilgi kavramının işlenmiş ve içselleştirilmiş bir hale gelinceye kadar geçirdii süreçler (veri, enformasyon) ve bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan özgül anlamı tarihin ilk dönemlerinden beri bilinmekte ve hemen hemen her toplumda ve çağda çeşitli tanımlarına rastlanmaktadır.

Bilgi kavramı, Türkçede bilmek fiil kökünden türemiştir. Bu kavramın TDK sözlüğünde birçok tanımı yapılmıştır. TDK Sözlüğünde bu tanımlar;

- ✓ İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, malumat,
- ✓ Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, vukuf,
- ✓ İnsan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü, malumat, vukuf,

- ✓ Bilişim kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam, şeklinde verilmiştir (Bilgi, Çevirimiçi: 23.08.2008).

“*Osmanlı Türkçesinde*, Malumat, İlim, İrfan, Marifet, Vukuf; *Fransızca* Connaissance, *Almanca*, Erkenntnis Kenntnis; *İngilizce*, Cognition, Knowledge; *İtalyanca*, Cognizione, Conoscimento, Conoscenza) kavramlarıyla ifade edilen “bilgi”, insanın toplumsal emeğiyle meydana çıkardığı nesnel dünyanın yasalı ilişkilerinin, düşüncesinde yeniden üretimidir” (Bilgi, Çevirimiçi: 06.10.2008).

Diyanet İslam Ansiklopedisinde (DİA), genel olarak *el-ilm ve el-ma’rife* terimleriyle ifade edilen bilgi kavramı, daha ziyade bilen (özne) ile bilinen (nesne) arasındaki ilişki yahut bilme eyleminin belli bir ifade şekline bürünmüş olan sonucu olarak anlaşılmıştır. Aynı zamanda sonuç olarak ‘bilinmiş’ olduğu için bilginin malumat kelimesiyle de karşılandığı görülür. (Bilgi, 1992: 157)

Ayrıca bilgi kavramı, İngilizce’de ham veri anlamındaki *data*, anlamlandırılmış mesaj anlamındaki *information*, ve içselleştirilmiş enformasyon anlamındaki *knowledge* terimleriyle ifade edilmektedir (Montvillof, 1990: 5). Türkçe’de *data* kelimesinin yerine *veri* kelimesi kullanılırken, *knowledge* ve *information* kelimelerinin yerine *bilgi* kavramının kullanıldığı bilinmektedir. *Information* ve *knowledge* terimleriyle ilgili olarak Türkçede bazı tartışmalar olmasına rağmen enformasyon ve bilgi kavramları Şan’ın(2005: 26) Waters’den(1992: 109) yaptığı alıntıda biraz daha netlik kazanmıştır. “Kavramsal olarak bilgi, enformasyon ve haber arasındaki fark; özne sayısı ile eylemin gerçekleştirilme ve nesnelleştirilme biçimlerindedir. Bilgi (Knowledge), insanın düşünmesiyle oluşan bilişsel birikimidir. Enformasyon (Information) ise bilginin toplumda dolaşan halidir ya da toplumsal bilme sürecine girmiş bilgidir ve hareket yönü bilenden bilmesi istenene ya da bilmek isteyene doğrudur. Bilgi kavramında tek özne ve tek kişi tarafından gerçekleştirilen eylem; enformasyon kavramında ise birden çok özne ve etkileşimli eylem vardır. Enformasyon bilgilendirme amacı taşır; bilgi ise amaç ve ihtiyaç durumunda kullanılabilir duruma ya da potansiyel bir bütündür. Haber ise son anda oluşan bilginin toplumsal bilme sürecine girmiş (enformasyon) halidir”.

Bilgi (Knowledge) ve enformasyon (Information) kavramlarının ülkemizde çoğu zaman aynı anlamda kullanıldığını ve bunun kavram kargaşasına yol açtığını söyleyen Üstün, enformasyon kavramına açıklık getirmiştir. “Enformasyon (Kayıtlı Bilgi), olgu, kavram ya da komutların; iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimidir. Enformasyon sözcüğünün kökeni İngilizce kaynaklı olan ‘to inform’ bildirmek fiilinden türemiştir. Kişi ya da kuruluşlar tarafından, herhangi bir biçimde kaydedilen, iletilen, yayımlanan ya da dağıtılan tüm fikir ve yaratıcı ürünlerin toplamıdır. Yani enformasyon, dışa vurulan, aktarılan ya da başka bir deyişle bizim dışımızda gelişen bir olgu olması ile ‘bilgi’ den (İng. Knowledge ve Alm. Wissen’den) farklı bir anlamı vardır. Oysa ülkemizde çok kere, bilgi ile enformasyon aynı anlamda kullanılmaktadır” (2011: 105).

Bilgi kavramının dilsel ve ansiklopedik karşılıklarının dışında birçok bilimsel disiplin alanına göre felsefi, toplumsal, kültürel, politik, ekonomik tanımları yapılmıştır. Bununla birlikte bilginin toplumla ilişkili olduğunu ve bireylerin eylemlerinden ortaya çıktığını anlatan tanımlar yapılmıştır.

Bilginin bireylerin emeğiyle yani insanların bir takım yapıp-etmeleri sonucunda ortaya çıktığı bir gerçektir. Bireyler toplumsal eylemleriyle dünyayı kendilerine göre kurgulamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında bilginin var oluş koşulları insanların eylemleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bireylerin var oluşlarını sürdürebilmek için içinde yaşadığı dünyayla kurmak zorunda oldukları kaçınılmaz ilişkiler vardır. Bunun sonucunda da bilgi bir eylem biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Davenport ve Prusak’a göre bilgi, belirli bir düzen içindeki deneyimlerin, değerlerin amaca yönelik enformasyonun bir araya getirilip değerlendirilmesi için bir çerçeve oluşturan esnek yapıdır (Davenport, Prusak, 2001: 27).

Felsefi olarak bilgi, suje ile obje arasındaki ilişki, bilme etkinliği sürecinde bilen ile bilinen arasında oluşan ürün olarak tanımlanmaktadır. “Bilgi; birbirinden ayrılamayan iki öğeden oluşmaktadır. Bunlardan birisi bilen (insan), öteki ise bilinen, araştırılan (varolan) nesnedir. Her bilgi bu iki öğeye ve bunlar arasında kurulan bağa dayanır. Bilene, bilgi teorisi terminolojisinde ‘suje’; bilinen veya bilinmesi gereken şey de ‘obje’ adı verilir. Objeye var olan şeydir. Bu; doğal bir nesne, tarihsel bir belge, dil, yazı, matematiksel bir problem, sosyal veya ekonomik bir olgu olabilir. Bilgi;

suje ile objeler arasında oluşan bağıdır (Mengüoğlu, 1992: 47-48). Felsefi açıdan “bilgi” (knowledge) kavramını inceleyen Kuçuradi, bazı Avrupa dillerinde “bilgi” teriminin hem *bilme etkinliğini* hem de bu etkinlik sonucu elde edilen *çıktıyı* tanımlamak için kullanıldığına işaret etmekte ve insanlara ait bir etkinlik olan bilginin iç içe geçmiş birçok etkinlikten (algılama, anlama, düşünme, muhakeme etme, yorumlama, açıklama, doğrulama, değerlendirme, vb. gibi) oluştuğunu vurgulamaktadır (1995: 97).

Hançerlioğlu ise bilginin sosyolojik yönüne değinerek bilgiyi, “insanın toplumsal emeğiyle ortaya çıkardığı nesnel dünyanın yasalı ilişkilerinin, düşüncesinde yeniden üretimi, insanla çevresi arasında kurulan ilişki ” olarak tanımlar (1999: 30). Buna benzer başka bir tanımı da McCharty yaparak bilginin sosyolojik yönüne değinir. “Bir ya da daha fazla toplumsal gurup ya da insan topluluğu tarafından kabul edilen her türlü düşünce ve davranış biçimleri, onların kendileri ve ötekiler için gerçek kabul ettikleri olgulara ilişkin düşünce ve davranışlardır” (2002: 50).

Bilginin politik bir yapısının varlığı da hiç kuşkusuz yadsınamaz. Bilgi her dönemde politika oluşturmanın en güçlü bir ögesi olarak kullanılmıştır. Bilginin iktidarı ele geçirecek güç olarak kullanılması bilgiye politik bir söylem de kazandırmaktadır. Nitekim bilginin bir güç olduğu ve onu elinde tutanın güçlü olduğu savı çoğu zaman tekrarlanmaktadır. Sözen, (1999: 65) “**bir bilgi türü olan bilimsel bilginin, hakikati ve kişileri, bedensel ve toplumsal denetim altına aldığı belirtir.**” Bununla birlikte, belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmada, var olanın belirlenmesinde, sorunların çözümünde ve izlenecek yol ve yöntemler konusunda da politika aracı olarak bilgi kullanılmaktadır.

Bilgi ve Belge Yönetimi disiplininin bilgi konusunda ortaya koyduğu genel geçer bir tanıma 1965 yılına dek rastlanılmamıştır. Bu alanda bilgi genel olarak “ham veri topluluğu” ardından “karşılıklı iletilebilir özellikteki nesne” olarak tanımlanırken sonraları problem çözümü ve bu açıdan sağladığı yararların ön plana çıkarıldığı tanımlarla ifade edilmiştir. Bilgi ve Belge Yönetimi bakış açısıyla bilgi, çeşitli kaynaklardan farklı kanallarla belirli bir amaç için elde edilen, özümlenen ve daha önce var olan bilgide değişiklik yaratarak, bir etkinlik için kullanılabilen ve

başkalarına iletilebilmek üzere farklı ortamlara kaydedilebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Wellish, 1972: 471-72, Aktaran, Uçak, 2000: 150).

Ayrıca Uçak (2000: 150), bilgi kavramının, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bilgi Bilim alanına yansımalarını da belirtir. “Bilgi ve Belge Yönetimi ve Bilgi Bilim alanında, bilgi değişik kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu kategorileri incelediğimizde; bilginin yapısı, işlenebilmesi ve mesaj olarak iletilebilme özelliklerinin dikkate alındığını görmekteyiz. Bilgi ve Belge Yönetimi alanında bilgiyi tanımlayan pek çok çalışmada, bilginin kaydedilmiş olma özelliği vurgulanmaktadır.” Bu alanda yapılan tanımlardan bir kaçısı şu şekilde sıralanabilir: “Bilgi, kağıt veya herhangi bir ortam üzerine, anlaşılabilir şekilde kaydedilebilen ve iletilebilen veriler topluluğudur” (Harrod, 1987: 381). “Toplanmış, düzenlenmiş ve anlamlı bir şekle dönüştürülmüş veri bilgidir” (Long, 1991: 498).

Bilginin, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bilgi Bilim alanına yönelik tanımlarını örnekleyen ve özellikle de bilginin kaydedilen ve iletilen bir olgu olmasını gösteren benzer tanımlar da yapılmıştır. “Bireyin zihninde tutulan ve yalnız bireyin sahip olduğu ve/veya bilgi kayıt ortamları aracılığıyla toplumun bütün bireylerince elde edilebilen, organize edilmiş, anlamlı ve ilişkili veriler bütünüdür” (Gürdal, 2000: 2). “Bilgi, güncel ya da gelecekte bir karar veya eylemi etkileyecek gerçek değeri ve değişim serbestisi olan kullanıcı tarafından kolaylıkla algılanabilir bir halde işlenmiş ya da işlenecek, kağıt veya başka türdeki materyal ve ortamlar üzerine ‘kayıtlı hale’ getirilmiş veridir” (Çelik, 2004: 37).

Bu tanımlardan sonra bilginin gerek mesleki gerekse de insanların yaşadıkları evrende iletişim halinde olduğu bireyler ya da nesnelere kurmuş oldukları ilişki ve bu ilişki sonrasında zihinde oluşmaya başlayan betimlemelerden sonra ortaya çıkan, kaydedilen ve iletilen bir ürün olduğu görülmektedir. Ayrıca bu betimlemeler bireyin paylaşma isteğiyle insandan insana ve topluma hatta başka toplumlara yayılarak evrensel hale gelmektedir. Bilginin niteliği ve süreçleri, bir değer olarak ortaya çıkması, bilgi politikalarının kaçınılmaz olarak önemini artırmaktadır. Çünkü bilginin bir değer olarak toplumlara yararını sağlayan olgu bu politikalarıdır. Veri, enformasyon ya da bilginin ölçülebilir bir değer olması, toplumlara, ya da ülkelere kattığı kazanım ve bu kazanımı sağlayan politikalarla anlaşılabilir.

1.2. POLİTİKA

Bilgi kavramının, özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra etkin bir üretim aracı olduğu bilinmektedir. Bilgi, klasik tanımlarının dışında, üretimin temel ve önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu durum Batı toplumlarının bilgiye verdikleri değeri de göstermektedir. Batı toplumlarının belirli bilgi politikaları oluşturdukları ve bilgiyi bu politikalar ışığında değerlendirdikleri de görülmektedir. Aynı zamanda oluşturulan bu bilgi politikaları birer devlet politikası haline gelmiştir. Bilgi politikalarına geçmeden önce politika kavramının dilsel anlamı ve tanımları üzerinde durmak gerekir.

Yunan siyasal yaşamında politika, "polis"e veya devlete ait etkinlikler biçiminde tanımlanmıştır (Politika, 1993: 288). Politika kavramı, İngilizce'de *politics*, Fransızca'da *politique*, Almanca'da *politik*, Osmanlıca'da *siyaset* karşılığında kullanılmaktadır. Türkçe'de ise *siyasa*, *siyaset* ve *politika* gibi terimlerin karşılığında kullanılmaktadır (Politika, Çevirimiçi: 05.08.2009).

Bilgi kavramı, Kamus-i Türki'de, Devlet işlerini yürütme, memleketi idare etme, devletlerarası ilişkiler kurma ve yürütme sanatı olarak tarif edilmiştir (Sami, 1985: 1079). TDK'nın sözlüğünde ise politika, Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü olarak geçmektedir (Politika, Çevirimiçi: 05.08.2009).

Politika kavramı çeşitli alanlarda yönetim, kurallar ve uygulamaya dönük olarak sorunların çözümünde kullanılan birer yol olarak ta kullanılır: "Politika, gerçekleştirilmesi hedeflenen ya da peşinden gidilmesi düşünülen belirli bir amacın veya amaçların beyanıdır" (Hill, 1989: 3). "Politika, bir amaca ulaşmak için ilkelerin, takınılacak tavrın, ortaya konacak olan tutumun yönetimin her kademesinde var olması ve sürdürülmesi demektir" (Keseroğlu, 1989: 6). "Politika, yeterli ölçüde tanımlanmış ve gerekli bilgilerle donatılmış belirlilik ortamında alınan, devamlılığı olan kararlar bütünüdür" (Eren, 1990: 3). "Politika, herhangi bir eylem, durum veya olgunun gerçekleştirilmesi ile ilgili hedefleri belirleyen ve bunlara ulaşmak için yol gösteren araçtır" (Çapar, 1997: 17). "Politika, belirlenen amaca ulaşmada gerçekleştirilecek eylem için rehberlik eden ilke ve stratejiler bütünü, yol ve yöntemdir" (Yılmaz, 1997: 22).

Ayrıca politika kavramının literatürde aşağıdaki anlamlarda da kullanıldığı saptanmıştır:

- ✓ Kuram ya da model,
- ✓ Genel amaçların ya da ilişkilerin istenen durumunun bir ifadesi,
- ✓ Herhangi bir faaliyet alanı için etiket,
- ✓ Hükümet kararları,
- ✓ Özel alanlar için [ilgi gruplarının] önerileri,
- ✓ Süreç (Hogwood ve Gunn, 1984: 268-269).

Genel olarak anlamlara bakıldığında politikanın karmaşık, çok seçenekli ve dinamik ortamlarda yapıldığı ve kavram olarak da soyuttan somuta doğru uzanan yelpazede derecelenerek ayrışıp çeşitlendiği gözlenir. Dolayısıyla politika kavramının, değer alanından bilgi alanına ve buradan da varlık alanına; ya da yönetsel alandan, söylemsel alana, buradan da uygulama alanına doğru geçiş yapan çeşitli noktalardan tanımlandığı görülmektedir. “Genel olarak politika kavramı, varlık alanını bilgi alanı aracılığı ile değer alanında oluşan istemler/ilgiler/ ihtiyaclar çerçevesinde bilgi alanında bütüncül bir yaklaşımla söylemler üretmek yönetme olarak tanımlanabilir” (Şan, 2005: 67).

Politika kavramı felsefede politik iktidar ve etik değer alanındaki duruşlara göre şekillenmiştir. Felsefe özellikle de politika felsefesi insanların politik tutumlarını, politika, siyasal güç ve devlet kurumlarını inceleyen bir alandır (Hançerlioğlu, 1979a: 103-105; 1976: 307). Şan’a göre bu duruş kamu politikasını oluşturur. “Yönetme için örgütlenen devletin, aralarında farklılık gözetmeden bütün vatandaşların katılımını ifade eden demokrasi ile yönetilmesi kabul görür. Bu bağlamda kamu yönetimi bilim dalının alanına uzanan bu düşünce akımı; değer alanında eşitlik; bilgi alanında ve varlık alanında ise, gelişen teknolojinin etkisiyle, demokrasi duruşu ve ayrıntısında da yönetim kavramları karşımıza çıkar. Eşitlik ve yönetim kavramları, politika konusunun anlaşılmasına rehberlik eder ve yaygın kabul görecektir genel düşüncelerin kavramlaştırılmasına katkıda bulunurlar” (Şan, 2005: 66)

Politika kavramının tanımlarında da görüldüğü üzere, politikanın, belirlenen amaçlar doğrultusunda atılacak her adıma yol gösteren ilkeler bütünü olduğu görülmektedir. Belirlenen amaçlar doğrultusunda hedefe giden yoldaki tüm engelleri ortadan kaldıracı bir özelliği ve aynı zamanda sürekliliği olduğunu da söyleyebiliriz. Politika, bir toplumu ilgilendiren ve toplumun tüm birimleri arasındaki ilişkiler ağını kuran yönetsel bir yapıya sahiptir. Politikalar oluşturulmadan, etkin ve uygulanabilir politikaların ortaya çıkması için politika planlarının oluşturulması kaçınılmazdır.

1.2.1 PLANLAMA

Planlama, önceden belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek için yapılması gereken işlerin saptanması ve izlenecek yolların seçilmesidir. Planlama, geleceğe bakma ve olası seçenekleri saptama sürecidir, yani geleceği düşünmedir. Özetle planlama, bir eylemle ilgili tüm etkinliklerin önceden hazırlanması sürecidir.

TDK sözlüğüne göre plan, bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzendir (Plan, Çevirimiçi: 05.08.2009).

Menou, plan ve politika kavramları arasındaki farkları şu şekilde sıralar. Politika, hedefleri belirleyen ve çalışmanın temel içeriği üzerinde duran aynı zamanda belirli sorulara yanıt arayan bir özellik gösterirken; plan, ulaşılması gereken hedef için yapılması gerekenleri ve çalışmanın nasıl olacağını cevabını arayan bir özellik göstermektedir (1991: 49).

Yukarıdaki tanımlardan sonra, yönetimlerin birincil işlevi olan planlamanın, bir politikanın gerçekleştirilmesi için nelerin nasıl, neden, ne zaman, ne ile ve kim ile yapılacağına dair önceden alınan kararların uygulanmasına yönelik bir davranış tarzı olduğu söylenebilir.

Belirli bir amaca yönelik oluşturulması düşünülen politikaların, ilk evresini hedefler oluşturmaktadır. Çünkü politikalar belirli bir hedefe ulaşmayı amaçlar. Menou'ya göre tasarlanacak politikaların etkin bir sonuç vermesi için politikaların, süreklilik taşıması, tutarlı olması, amaçların açıkça belirtilmesi, yararlanılacak araçların belirlenmesi, bu araçların elde edilmesi için gerekli sorumluluğun

sağlanması, araçların düzene sokulması için resmi (anayasa, kanun, yönetmelik) politikaların hazırlanması ve resmi olmayan (standartlar, normlar) politikaların hazırlanması, politikaların uygulanması ayrıca dönemsel politika değerlendirmeleri yapılması zorunludur (1991: 50).

Bu tanımlarda planlamayla ilgili olarak dikkat çeken ortak nokta, planlamanın geleceği bugünden görme ve kontrol etme aracı olmasıdır. Planlamayı ekonomik anlamda bir kaynak dağıtım mekanizması olarak da görmek mümkündür. Bu açıdan baktığımızda, planlama sınırsız ihtiyaçlar ile sınırlı kaynaklar arasında bir dengeyi sağlama mekanizmasıdır. Geleceği yönetme ve kaynakları dağıtma aracı olan planlama neyin yapılacağını, nasıl yapılacağını, ne zaman harekete geçileceğinin, bütün bu çalışmalarda kimlerin sorumlu olacağını belirlenmesi ve saptanması sürecidir.

1.3. BİLGİ EKONOMİSİ

Günümüzde “bilgi”, uluslararası rekabetin, ekonomik kalkınmanın ve toplumsal gelişmenin başat aktörü olmuştur. Üretilen, korunan, hizmete sunulan ve yayılan bir organizma olarak bilgi, toplumlara aynı zamanda teknolojik yetenek de kazandırmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik olarak güçlü olmasının temelinde yatan şey bilgi yoğun çalışmaların olması ve bu durumun bir değişimi zorunlu kılmasıdır. İçinde bulunduğumuz bu yüzyılda üretim faaliyetlerinin temelinde yatan unsur bilgi olduğu için ekonomileri tanımlarken yeni kavramlar kullanılmaktadır. Bu tanımlar literatürde “Bilgi Ekonomisi”, “Yeni Ekonomi”, “Ağ Ekonomisi” ve “Bilgiye Dayalı Ekonomi” olarak geçmektedir. Genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde açık bir şekilde kendini gösteren bilgi ekonomisine geçiş süreci beraberinde tüm ekonomik faaliyetleri de yapısal bir dönüşüme zorlamaktadır. Bilgi teknolojilerinin etkin bir rol aldığı bu dönüşüm sürecinde ülkelerin kısa ve uzun vadeli gelişme hedefleri de yeniden şekillenmektedir.

Bilgi ekonomisi, “bilgi teknolojilerine dayalı oluşan yeni ekonomik ilişkiler, yeni iş alanları ve mevcut iş alanlarının yeni iletişim ortamlarını kullanarak yeniden şekillenmesi” olarak tanımlanmaktadır (Baily, Lawrence, 2001: 8).

Kelleci (2003: 1) ise bilgi ekonomisini şu şekilde tanımlamaktadır. “Bilgi ekonomisi ve/veya bilgiye dayalı ekonomi, bilginin firmalar, kuruluşlar, bireyler ve toplumlar tarafından daha ileri bir sosyal ve iktisadi gelişme için oluşturulduğu, yayıldığı ve kullanıldığı ekonomiler olarak tanımlanmaktadır.

Gürdal, yeni ekonomiyi tanımlarken bilgi ve teknoloji arasındaki önemli bağa dikkat çekmektedir. “Bilgi ekonomisi olgusu, 20.Yüzyıl’ın ikinci yarısındaki “teknolojik ekonomik dönüşüm süreci”nin ürünü olarak ortaya çıkmıştır; bilgi ve teknoloji kaynaklı/odaklı ekonomiyi betimlemektedir. Bilgi ekonomisinin içeriğini anlayabilmek için olgunun bağlı bulunduğu değişkenler tanımlanmalıdır. Olgunun “bilgi” ve “teknoloji” olmak üzere iki ‘temel’ değişkeni vardır. Bilgi, bireyin zihninde tutulan veya bilgi kayıt ortamlarına kaydedilerek iletilen sistematik, anlamlı ve ilişkili veriler bütünüdür. Teknoloji ise, sistematik üretim bilgisi, bilgili insan gücü ve donanım unsurlarının bileşkesini içeren dinamik bir olgudur; onun da çekirdeğinde bilgi bulunmaktadır. Teknolojinin girdisi de çıktısı da aslında en genel anlamıyla bilgidir, bu nedenle bilgi ekonomisinin temel değişkenidir” (2004: 51-52).

Bu tanımlarda da anlaşıldığı üzere, bilgi ekonomisi, bilginin üretim ve kullanımının ekonomik kalkınmada, teknolojik ilerlemede, bilimsel gelişmede ve toplumsal refah düzeyinin artırılmasında temel etken aldığı ekonomidir. Bununla birlikte, bilgi tabanlı ekonomik yapılarda önemli olan unsurun, yani bilginin, etkin bir şekilde kullanılması, tüketilmesi ve yeniden bir değer olarak üretilmesi söz konusudur.

2. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan iki kutuplu bir soğuk savaş dönemi teknolojik gelişme ve ilerleme içinde adeta bir fırsat olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan ve özellikle de uzay araştırmalarında yoğun bir şekilde kullanılmış olan telekomünikasyon sistemleri ve bilgi teknolojilerinin kullanımı 1990’lı yıllardan itibaren daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

1973 yılında Arap-İsrail savaşında ABD’nin ve müttefiklerinin İsrail’e yardımıyla birlikte yenilen Arap devletleri petrol ambargosu başlatarak, dünya ekonomisinin daralmasına yol açmışlardır. Bu krizle birlikte Batılı ülkeler ortaya çıkan bu daralmayı gidermek için neoliberal ekonomi politikalarını ve bilgi teknolojilerine dayalı sanayi politikalarını bir çözüm olarak görmüşlerdir. Bu çözüm

modeli, 1990'lı yıllarda hem küreselleşmenin hem de bilgi-iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde yayılmasına olanak sağlamıştır. “Batıda 1970’lerde yaşanan ekonomik kriz 1980’lerin başında neoliberal iktisat politikalarının devreye girmesiyle sonuçlanmış, Bilgi ekonomisi, bir taraftan 1990’lı yıllardaki ABD deneyimini ve bu deneyimin enformasyon ve iletişim teknolojileri ile bağlantısını kurarken, diğer taraftan küresel rekabet ve hızlı teknolojik ilerlemelerle birlikte, artık ekonomilerin kuralları ve kurumlarıyla bir değişim sürecine girdiğini ifade etmektedir” (Söylemez, 2001: 13-14).

Yukarıdaki gelişmelerle birlikte, 1950’li yıllardan itibaren oluşmaya başlayan bilgi ekonomisi, Sanayi Devrimi, 2. Dünya savaşı gibi dünya ekonomisine yön veren olaylarla alt yapısını oluşturmuştur. 1990’lı yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan küreselleşme kavramıyla birlikte ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda 1990’lı yılların geç kalınmış buluşuna “bilgi ekonomisi” denilmiştir (Surowiecki, 2002: Çevirimiçi).

Bilgi ekonomisinin ortaya çıkmasına neden olan bu süreç, internet ve bilgi teknolojilerinin de hızla geliştiği bir süreç olmuştur. Özellikle de World Wide Web protokolünün bulunmasıyla birlikte daralan, adeta küçük bir köy haline gelen dünyada ekonomik ilişkiler ve gelişmeler farklı bir boyut kazanmıştır. “Dijital ekonominin arttığı, araştırma ve yeniliklerin hızla ilerlediği, bilgi ve vasıflı işgücünün hiç olmadığı kadar önem kazandığı bir süreç başlamıştır. Özellikle; 1995 yılından itibaren gelişen “yenilik dalgası” ile birlikte, World Wide Web teknolojisi hızla ilerlemiştir. Böylece, iletişim sistemi, geniş bir kapasiteye ve esnekliğe sahip olmuş, maliyet ve fiyatları aşağı çekilmiştir. Yeni ekonomi süreciyle birlikte eski iş modelleri önemini, karlılığını, üretim kapasitesini, istihdam gücünü yitirmekte ve bilgi ve iletişim teknolojileri büyümenin itici gücü haline gelmektedir. Küreselleşme kavramıyla firmalar açısından pazar anlayışı değişmiş, yerel firmalar küresel firmalar olmaya başlamış ve küresel rekabet kavramı doğmuştur. Alıcı ve satıcıların birbirlerini kolayca bulabildikleri, doğrudan etkileşime girebildikleri ve sadece küçük maliyetlerle hareket edebildiği etkin bir piyasa olan ve “Sürtüşmesiz Kapitalizm” olarak nitelendirilen ortam oluşmuştur (Söylemez, 2001: 23-25).

Yarım asırlık bir süreçte bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte üretim ve tüketim algılarında köklü değişikliklere neden olan bilgi ekonomisinin hiç kuşkusuz bazı temel gereksinimleri vardır. Uçkan (2006: 27), bu temel gereksinimleri aşağıdaki gibi açıklamaktadır;

- ✓ Yerel ve küresel bilginin ekonominin tüm sektörlerinde yaygın ve etkili kullanımını özendiren, girişimciliği teşvik eden, bilgi devriminin yarattığı ekonomik ve sosyal dönüşümlere izin veren ve onları destekleyen uygun bir ekonomik dürtünün ve kurumsal rejimin yaratılması ve bilgi toplumunun hukuksal altyapısının oluşturulması;
- ✓ Kaliteli eğitim ve yaşam boyu öğrenimim herkesin erişimine açık olduğu, yetenekli, esnek ve yaratıcı insanlardan oluşan bir toplumun yaratılması;
- ✓ Toplumun tüm kesimlerinin erişimine açık, etkili ve rekabetçi bilgi ve iletişim hizmet ve araçlarının oluşturulmasını sağlayan, dinamik bir bilişim altyapısının, tam rekabete açık ve yenilikçi bir bilişim sektörünün kurulması;
- ✓ Hızla büyüyen küresel bilgi stokuna katkıda bulunan, bu stoku yerel ihtiyaçlara uyarlayan, yeni ürünler, hizmetler ve yeni iş yapış tarzlarının yaratılmasında kullanan şirketleri, bilim ve araştırma merkezlerini, üniversiteleri, düşünsel üretim odaklarını ve toplumun tüm örgütlü kesimlerini kapsayacak bir biçimde yenilikçilik ve girişimciliğin desteklendiği etkili bir ulusal yenilikçilik sisteminin ve iş ortamının yaratılması.

Uçkan (2006: 27), bu gereksinimlerin temel gereksinimler olduğunu belirtmektedir. Sonrasında ise bilgi toplumu olabilmek için, bu gereksinimleri karşılayabilecek, ulusal, siyasi ve toplumsal bir iradenin oluşturacağı bir kültürden söz etmektedir. Bunun için yapılması gerekenleri de üç maddede özetlemektedir:

- ✓ Öncelikle, bilgi temelli ekonomiyi kurmak ve kalıcı kılmak için tutarlı, çok yönlü bir ulusal bilgi politikasının geliştirilmesi gerekiyor. Böyle bir stratejinin anahtar unsuru ise, değişime ve bilgi paylaşımına açık bir kavramsal çerçevenin ve yönetsel modelin geliştirilmesidir.

- ✓ İkinci olarak, özel sektör, eğitimciler, bilim adamları, yenilik geliştiriciler, sivil toplum, medya ve diğer kesimler dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerini kapsayan ve etkin katkılarını sağlayan bir stratejinin geliştirilmesi gerekiyor.
- ✓ Üçüncü olarak, bilgi temelli ekonomiye geçişte başarının ekonominin anahtar sektörlerinin işbirliğine, koordinasyonuna ve dengeli gelişimine bağlı olduğu göz önünde tutularak, ağ yapılanmasına ve bilgi dolaşımına uygun bir altyapıyı kapsayan koşullar sağlanmalıdır.

Günümüzde ekonomi yeni bir süreçten geçmektedir. Bu süreçte “yeni ekonomi” olarak adlandırılan iktisadi faaliyetlerin oluşturduğu bir piyasa ortaya çıkmıştır. Yeni ekonominin karakteristik özellikleri, üretimde esneklik, risk, belirsizlik, değişim, ileri teknoloji, Ar-Ge, network ve yaşam boyu eğitimidir. Yeni ekonomi sınırları olmayan, çoklu seçenekleri olan dinamik bir yapıya sahiptir. Yeni ekonomide bilgi sistemleri ve alt yapıları geliştikçe, bu sistemlerde yer almak isteyenlerin sayısı artmakta ve bu durum yeni bilgi ağlarını ortaya çıkarmaktadır. Ağlarla örülmüş bu ekonomi hem iktisadi faaliyetlerde hem de toplumsal yaşamda bir dizi köklü değişimlere yol açmaktadır. Bilgi çağının, bilgi toplumunun temelinde yatan bilgi ekonomisinin ana unsuru olan bilgi, yeni ekonomik ilişkilerde üretimin temel ve en önemli faktörü olarak görülmektedir. Klasik ekonomik anlayışta önemli olan doğal kaynaklar, emek ve sermayenin önemi her ne kadar önemini korusa da bilginin beşeri bir sermaye olarak bu araçların bir adım önünde olduğu kabul edilmektedir. Günümüz ekonomik ilişkilerinde bilgi ve bilgi teknolojilerinden yararlanan ülke ve şirketlerin uluslararası alanda önemli pazarları ele geçirmektedirler. Günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların temelinde yatan neden, bilginin etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Bilgi ekonomisini ve bilgi teknolojilerini farkındalık yaratabilecek ve birçok anlamda gelişmiş ülkelerle yarışabilecek düzeyde kullanabilmek ise eğitilmiş birey ve toplumlarla olanaklı hale gelmektedir. Bilgi çağında, bilgi ekonomisinin yarattığı toplum modeline “bilgi toplumu” denilmektedir.

1.4. BİLGİ TOPLUMU

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra tüm dünyada fark edilmeye başlanan dönüşüm ve gelişim birçok alanda ve birçok şekilde kendini hissettirmeye başlamıştır. Özellikle de bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesiyle birlikte sonuçlarının önceden kestirilemediği, hızlı bir üretim ve tüketim kültürünün olduğu bir dönem içine girilmiştir. Bu dönüşümü ve gelişimi anlamaya çalışan birçok düşünür ve bilim adamı içinde bulunduğumuz bu dönemi de tanımlamak için sanayi toplumu, sanayi sonrası toplum, kapitalizm ötesi toplum, bilgi çağı ve bilgi toplumu isimlerini kullanmışlardır. Hem teknolojik hem de toplumsal bakış açılarıyla bu değerlendirmeler ve tanımlamalar yapılmıştır. Ulusal bilgi politikalarını ve bilgi politikalarını anlayabilmek için öncelikle bilgi toplumunu anlamak gerekmektedir. Çünkü bilgi politikaları bilgi toplumu olgusundan bağımsız bir şekilde ele alınamaz.

Bilgi toplumunun genel karakteristik yapısını Yılmaz (2010: 266) aşağıdaki gibi özetlemektedir;

- ✓ Toplumsal yaşamın her alanında bilginin geçmişle kıyaslanamayacak kadar fazla ve belirleyici biçimde kullanılması;
- ✓ Bilginin üretim hızının öncesine göre anlamlı düzeyde yüksek olması;
- ✓ Bilgi ekonomisi olarak adlandırılan ekonomik yapıda hizmetler sektörünün tarım ve sanayinin ötesinde bir paya sahip ve hizmet sektörü içinde de bilgiye dayalı etkinliklerin ağırlıklı olması;
- ✓ Özellikle bilgisayar ve İnternette simgelenen ve bilginin, üretim, depolanma ve erişimini niteliksel olarak farklılaştıran bilgi ve iletişim teknolojilerindeki çok hızlı ve yapısal değişim.

Yılmaz'ın (2010: 65) Rossel'den aktardığı bilgiye göre (1997: 30), Bilgi Toplumunu oluşturan temel özellikler şunlardır:

- ✓ Bilgi işleme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve bu teknolojilerin giderek birbiriyle bağlantılı hale gelmesi.
- ✓ Daha eğitilmiş ve bilgili bir nüfusun ortaya çıkması, yönetim sürecinde güçlü örgütlü grupların gelişmesi.
- ✓ Kitle iletişiminin artan rolü ve erişim olanağı.

- ✓ İşin yapısını değiştirecek sonuçlar doğuracak daha yüksek uzmanlık gerektiren bilgi temelli bir ekonomi.
- ✓ Kamu ve özel kurumlarda gelişen daha zengin bir altyapı ve bu örgütler arasında işbirliği ve içerik açısından daha güçlü bağların oluşması.

Tonta'nın (1999: 364) Webster'den (1996) aktardığı bilgiye göre, günümüzde "sanayi ötesi toplum", "postmodernizm", "sibernetik kapitalizm", "kontrol devrimi" gibi terimler çoğu zaman "bilgi toplumu" terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, "bilgi toplumu" terimini herkes farklı tanımlamaktadır. Bazen bilginin işlenmesinde, depolanmasında ve dağıtımında son yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler ön plana çıkarılarak bilgisayar ve iletişim teknolojisi (bilgi teknolojisi) ağırlıklı bir bilgi toplumu tanımı yapılmakta, bazen de bir ülkedeki Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) kaçta kaçının bilgi sektöründen geldiğine ya da bilgi ile ilgili işlerde çalışan insan gücünün toplam iş gücüne oranına bakılarak ekonomik ya da mesleki ağırlıklı tanımlar yapılmaktadır.

Bilgi çağı ve bilgi toplumu ile ilgili çözümlenelerde, genellikle tarihsel süreç içinde belli özellikler taşıyan dönemleri dalgalar halinde isimlendirmeden yararlanılmıştır. Konradiev'in iktisadi genişleme, stagnasyon ve tekrar genişlemeye dayalı Uzun Dalga Kuramı bazı araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. "Konradiev'in Uzun Dalga Kuramı sanayi devriminden günümüze kadar olan dönem dikkate alınarak incelendiğinde, her biri yaklaşık 50 yıldan oluşan dört dalga bulunduğu görülmektedir. Bunlar, 1770-1830 yılları arasındaki "Erken Mekanizasyon", 1830-1880 yılları arasındaki "Buhar Gücü/ Demiryolları", 1880-1940 yılları arasındaki "Elektrik ve Ağır Sanayi" ve 1940-1980 yılları arasındaki "Kitle Üretimi" dönemleridir. Günümüzde ise, yeni bir paradigma olarak "Beşinci Dalga" hüküm sürmektedir. Yani, daha esnek üretim modelleri ve çeşitli talep türleri, toplu üretim döneminden çok daha farklı özelliklere sahiptir. Katı örgüt yapıları ve klasik işbölümü yeni döneme uygun düşmemektedir. Buna göre, "Beşinci Dalga" 1980'lerde mikro elektronik alandaki gelişmelerle yükselmeye başlamış, biyoteknoloji, yeni malzemeler ve uzay araştırmaları öne çıkmıştır. Bu dönemin geleceği ise bilişim ve iletişim teknolojilerinde yatmaktadır" (Bessant, 1991: 11).

Bilgi toplumu tanımını açıklarken tarihsel süreci de göz önüne alarak öngörülerde bulunanlardan biri de ünlü gelecek bilimci Alvin Tofler'dir. Tofler toplumları tarım, sanayi ve sanayi ötesi diye ayırarak genel bir sınıflamaya gider. Tofler'e göre, "toplumsal gelişmenin ilk dönüm noktası tarımın ortaya çıkması, ikincisi ise sanayi devrimidir. Bunları tarihin belli bir anında olup bitmiş iki ayrı olay olarak değil, belirli hıza sahip bir değişiklik dalgası olarak görmek daha doğrudur. İlk değişiklik dalgasında Tarım devrimi başlamış ve yavaş yavaş tüm yeryüzüne yayılarak köyleri, ekili toprakları ve yeni bir yaşama biçimini oluşturmuştur. 17. yüzyılın sonlarından itibaren ise, birinci dalga hızını henüz kaybetmemişken Avrupa'da ikinci büyük değişiklikler dalgasına yol açan Sanayi Devrimi başlamıştır. Böylece, farklı hızlara sahip iki büyük değişiklik süreci aynı anda dünyayı kuşatmaya devam etmiştir. Birinci dalga, birkaç küçük topluluk dışında hemen hemen durulmuştur. Son iki yüzyıldır Avrupa, Kuzey Amerika ve dünyanın birkaç yerinde daha hayatta köklü değişiklikler yapan ikinci dalga yılmaya devam etmektedir. Birçok tarım ülkesi süratle çelik üretme tesisleri, otomobil fabrikası, dokuma fabrikaları, demiryolları kurma çabası içindedirler. Dünyanın birçok yerinde ikinci dalganın gücü devam etmektedir. Bu etki devam ederken, çok daha başka ve önemli bir süreç ortaya çıkmış ve yayılmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda sanayileşme dalgası en üst noktasına vardığında, tam olarak ne olduğu anlaşılamayan, ancak her şeyi etkisi altına alan bir üçüncü dalga başlamıştır" (1981: 32-33). Bu üçüncü dalganın temel özellikleri bilgi, kültür, düşünce sistemleri iken sanayi toplumunu belirleyen genel özellikler ise üretimin temel faktörleri olan emek, sermaye ve doğal kaynaklardır.

Baş (1998: 28), Tofler'in açıkladığı İkinci Dalga ile Üçüncü Dalga ekonomileri arasındaki farkları çeşitli dinamikleri göz önüne alarak aşağıdaki tablodaki gibi açıklamıştır:

Tablo: İkinci ve Üçüncü Dalga Ekonomilerinin Karşılaştırmalı Analizi

DİNAMİKLER	İKİNCİ DALGA	ÜÇÜNCÜ DALGA
Üretim Unsurları	Toprak, emek, sermaye	Özellikle bilgi (veri, imaj, kültür, ideoloji, değer)
Varlıklar	Maddi varlıklara dayalı	Maddi olmayan varlıklara dayalı
Üretim ve Ürün Yapısı	Seri üretim, kütle üretimi	Esnek teknoloji, ürün esnekliği sonucunda bireyselleşme
Emek Yapısı	Fiziksel (kol gücü)	Bilgi işçiliği ile

	emeği ile tekrarlanan, mekanik emek, tam zamanlı çalışma, fabrikada çalışma	yaratıcı emek, yarı zamanlı çalışma, evden çalışma
Yenilik	Seyrek	Sürekli
Ölçek	Büyük ölçek (Ölçek ekonomisi)	Küçük ölçek, uygun ölçek
Organizasyon	Dikey, bürokratik, sert, uzun vadeli	Değişim mühendisliği: faaliyet bazlı, ağ örgütler, esnek, anti bürokratik
Altyapı	Önem nakliyede. Otobanlar, yollar, köprüler, liman tesisleri	Önem iletişimde. Ağlara dayalı elektronik sistemler
Hız	Vakit nakittir kuralı ile sıralı ve adım adım mühendislik	Eşanlı mühendislik ile gerçek zamana yaklaşım
Sosyopolitik Yapıyla Ekonomik Yapının İlişkileri	Ev dışı iş, büyük ve güçlü devlet, dev kentler, aşırı kentleşme, ekonomik çatışmaların önemliliği, çoğunluk egemenliği, yapay demokrasi, dolaylı demokrasi	Ev içi iş, küçük ve etkin devlet, kent dışına çıkma ve yayılma, sosyopolitik düzenlemelerin önemliliği, azınlığın önemsenmesi, koalisyonlar, doğrudan demokrasi

Kaynak: İ.Melih Baş, “Dalgalarla Gelen Gelecek Kurgubilimci Guru: Alvin Tofler”, AD Business Notebook, Mart 1998, s. 28

Üçüncü Dalga, 1950’li yılların ortalarında ABD’de güç toplamaya başlamış, daha sonra farklı hızlarda diğer sanayileşmiş ülkelerin birçoğuna ulaşmıştır. Bugün, ileri teknoloji ülkeleri, üçüncü dalga ile İkinci dalganın gereksizleşmiş, kabuk bağlamış ekonomileri ve kurumları arasındaki çarpışmanın etkisi altında mücadelelerini sürdürmektedirler (Tofler, 1996: 23).

Drucker ise, İkinci Dünya Savaşından hemen sonra ortaya çıkmaya başlayan bu gelişmeler sonucu oluşan toplumu Kapitalist Ötesi Toplum olarak tanımlamaktadır. Buna göre, yeni toplumun temel ekonomik kaynağı, yani iktisatçıların deyimiyle üretim araçları sermaye, emek ya da doğal kaynaklar değil bilgidir ve bilgi olacaktır (Drucker, 1994: 16).

1960’lı yıllardan itibaren bazı sosyal bilimciler ABD ve Japonya gibi ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde toplumun temel niteliklerinde köklü değişim eğilimi gözlemlemişlerdir. Birçok yönden sanayi toplumundan farklılık gösteren bu yeni toplumu tanımlayabilmek için İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygın olarak kullanılan Sanayi Toplumu yerine çok

sayıda kavram ortaya atılmıştır. Söz konusu dönem, farklı sosyal bilimciler tarafından, Postmodern Dönem, Sanayi Sonrası Toplum, Bilgi Toplumu, Kapitalist Ötesi Toplum, Teknokratik Çağ veya Bilişim Toplumu gibi oldukça fazla isimle anılmıştır. “Bu kavramlardan, Daniel Bell tarafından 1970’lerde gelmekte olan toplumu tanımlamak için kullanılan Sanayi Sonrası Toplum ve Japon araştırmacılar ve özellikle Y. Masuda tarafından kullanılan ‘*Enformasyon Toplumu*’ yeni oluşan toplumun tanımlanmasında son zamanlarda daha fazla kabul görmüştür. Kavramların çeşitliliğine karşın, içeriklerinin daha çok ayrıntıya dönük olması, özde bu yaklaşımların büyük benzerliklere sahip olduklarını göstermektedir” (Bozkurt, 1996: 31-32).

Bilgi toplumu olgusunu içine alan Bilgi Çağının başlangıcı, genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda gösterilmektedir. Bu konuda kesin bir bilgi olmamasına rağmen, 1957 yılında ABD’de ilk defa beyaz yakalı işçilerin sayısının mavi yakalıları geçmiş olması bazı yazarlarca bu tarihin bilgi çağının başlangıcı olarak kabulüne neden olmuştur (A. Senn, 1995: 9).

Farklılıklarına rağmen bu tanımlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlı bir sosyoekonomik ve teknolojik dönüşüm sürecinin yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm süreci, daha önceki tarım ve sanayi toplumlarından çok farklı özelliklere sahip bilgi toplumunu ortaya çıkarmıştır. Bilgi toplumu kavramı, bilginin etkili bir faktör olarak kullanıldığı ve işgücünün büyük bir bölümünün bilişim sektöründe kullanıldığı toplumları tanımlamada kullanılmaktadır. Özellikle ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ve bazı Asya ülkeleri bilgi toplumu olma savlarını büyük oranda gerçekleştirmiş durumdadırlar.

1.5. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bilgi kavramı geçmişte olduğundan daha önemli bir kavram haline gelmiştir. Toplumların gelişmişlik düzeyleri belirli dönemlerde sahip oldukları endüstriyel potansiyelle değerlendirilirken, günümüzde bilgiyi ne derecede ürettikleri ve bilgiyi nasıl

kullandıklarıyla değerlendirilmektedir. Bilgi kavramı burada anahtar rolü üstlenmektedir. 20. yüzyılın sonlarına doğru bilgi toplumu denen bir olgu ortaya çıkmıştır. Ekonomisini bilgi üzerine temellendiren toplumlar, özellikle de gelişmiş ülkeler bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Geçmişte sanayi toplumu olan toplumlar günümüzde bilgi toplumu olarak bilinmektedir. Geçmişten günümüze her toplumda değerini koruyan ve toplumlara değer katan bilgi kavramı günümüz dünyasında çok daha önemli bir noktaya gelmiştir. Bilgi kavramı, toplumların ekonomik, teknolojik, kültürel çalışmaları açısından gelişmişlik göstergesi olarak boy göstermektedir. Bilginin bir zenginlik kaynağı olduğunu belirten Naisbitt, “Yeni güç kaynağı azınlığın elindeki para değil, çoğunluğun elindeki bilgidir” (1982: 10), ifadesiyle bilginin bu çağda ne kadar önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağa adını veren bilgi kavramı, özellikle de bilişim teknolojilerinin, internetin gelişmesiyle birlikte hem devletler için hem de bireyler için çok ciddi kolaylıklar ve yararlar sunmaktadır. Bununla birlikte, bilginin çok hızlı bir şekilde üretilmesi ve satılması gerekli politikaları da zorunlu hale getirmiştir. “Devletlerin ve işletmelerin iç yapılanmalarıyla, talep edilen iş becerilerinde ve iş örgütlenmeleriyle, işletmeler, ticari ortaklıklar, bireyler ve devletler arasındaki ilişkilerde çok ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bu teknolojiler, kullanım ve uygulamalarını düzenleyen ve destekleyen ekonominin ve politikaların tamamı üzerinde büyük bir etkiye sahip olmanın yanı sıra, bu ekonomilerin modernizasyonunda etkili olup, istihdam için yeni olanakların yaratılmasında ve yeni küresel ekonomiye dahil olunmasında katkıda bulunmaktadırlar” (eEurope+, 2001: 2).

Bilginin, yeni bir güç kaynağı olduğu ve aynı zamanda üretim araçlarına eklenen güçlü bir araç olması nedeniyle gelişmiş ülkeler tarafından önemsendiği, gelişmekte olan ülkelerin ise bu duruma alışmaya çalıştıkları ve bu konuda bazı adımlar attıkları bilinmektedir. Özellikle de ABD’de bilginin bir ticari araç olarak kullanıldığı ve aynı zamanda toplumsal değişimin lokomotifini olduğu bilinmektedir. “Amerika’da ve dünyanın daha pek çok gelişmiş ülkesinde bilgi, ağırlıklı bir alış veriş aracı haline gelmiş, bütün madde ve hizmet üretiminde bir girdi olarak rol oynamaya başlamıştır. Bireylerde, makinelerde ve kurumsal düzenlerde gözlenen

bilgi birikimi toplumsal gelişimde büyük bir etmen olarak ele alınmaya başlamıştır” (Jeong, 1990: 230).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin giderek artan kullanımı ve internet’in gelişimi, bireylerin, devletlerin ve her alanda büyük ve küçük işletmelerin kullanımına son derece güçlü araçlar sunmuştur. Bundan dolayı devletler bilginin üretilmesini ve daha kolay yönetilmesini sağlamak için bazı politikalar geliştirmişlerdir. Bu politikalar, bilgi politikaları olarak bilinmektedir. Bilgi politikalarının ulusal boyutta ele alınmasıyla ortaya çıkan politikalar ise ulusal bilgi politikaları olarak bilinmektedir.

Weingarten, bilgi politikalarının özellikle de kamu politikalarının bir alanı olduğunu belirterek ulusal bilgi politikasını şu şekilde tanımlamaktadır. “Bilginin üretimi kullanımı, depolanması, iletimi ve sunumunun teşvik edilmesi, edilmemesi veya düzenlenmesini içeren kamu kesimi hukuku, düzenlemeleri ve politikalarının bir bütünüdür” (1989: 17). McClure da bilgi politikalarını kamuya ait politika belgelerinin içinde olduğunu belirterek şu şekilde bir tanımlama yapar. “Bilginin üretilmesine, yönetilmesine, işlenmesine erişilmesine ve kullanılmasına öncülük eden; birbiri ile ilişkili kanun, yönetmelik, yönerge, iç tüzük, kural ve yargı kararları ile ilgili uygulamaları düzenleyen politikalarıdır” (1996: 216).

Sağsan, bilgi politikasıyla ilgili yaptığı çalışma da bilgi politikalarının kamu merkezli olması noktasına dikkat çekmektedir. “Toplumdaki çeşitli sektörlerde bilgiye ihtiyaç duyan kişilere, ihtiyaç duydukları türden bilgilerin nasıl ve ne şekilde verilebileceği ve bu konudaki yolların neler olabileceği konusunda bilgi veren; ayrıca toplumsal ve bilimsel yaşamın tüm alanlarında bilginin ekonomik mal olarak gereksinme duyulduğu izlem programlarından oluşan ve her türden bilginin (özel, güncel, teknik, politik, ekonomik, mesleki ve bilimsel) gerek yerel, gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde sağlandığı, yorumlandığı ve hizmete sunulduğu devlet tarafından oluşturulan bir hizmet politikasıdır” (2001, 43).

Yılmaz ise bilgi merkezleri ve hizmetlerinin ön plana çıktığı bir tanımlamaya gitmektedir. “Bilgi politikası, bilgi kaynakları, hizmetleri ve sistemlerinin geliştirilmesi ve kullanımı için oluşturulacak izlem programlarının düzenlenmesine rehberlik eden politikalarıdır” (1997: 22).

Çapar da Yılmazla aynı noktadan hareket ederek bilgi politikalarını şu şekilde tanımlamaktadır. “Bilgi politikası, bir ülkedeki bilgi yayımını sağlayacak kaynaklar, hizmetler ve sistemlerin geliştirilme ve kullanılmasının amaç ve hedeflerini; prensipler, izlemler ve programlar açısından belirleyen bir araçtır” (1998: 83).

Bilgi politikalarının tanımlarında farklılıkların olduğu ve çeşitli bakış açılarına göre bu tanımların yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu politikaların genel özellikleri, ülkelerin insan kaynakları, bilimsel, ekonomik, teknolojik, kültürel değerlerini daha işler bir hale getirmek ve buradan yola çıkarak ülkelerin kalkınmalarına destek olmaktır. Politikaların olmadığı yerde kaynakların eşit olmayan ve haksız bir şekilde dağılımıyla birlikte durağan bir yapı ortaya çıkar. Politikalar devletlerin önemseydiği oranda pratikte anlam kazanmaktadırlar. Ayrıca politikaların her unsurunun açık bir şekilde belirtilmesi zorunludur.

Aslan'ın (1997: 210) Oppenheim'den (1995: 4) aktardığı bilgilere göre ulusal bilgi politikalarının içermesi gereken bileşenler şu şekilde sıralanmaktadır:

- ✓ Açık ve net yasama (Veri Koruma, Bilgi Edinme Özgürlüğü yasaları gibi),
- ✓ Yasal düzenlemeler (örneğin radyo-TV yayıncılığı, iletişim endüstrisi),
- ✓ Alt yapıyı geliştirme (fiber optik ağlar gibi),
- ✓ Bilgiden yararlanılması (yeni hizmetler gibi),
- ✓ Bilgi hizmetlerinde çalışanların eğitimi ve genel nüfus içinde bilgisayar kullanımı bilgisinin geliştirilmesi),
- ✓ Kültürel bilgi politikaları (ulusun kültür birikimi ile ilgili olarak).

Ayrıca Oppenheim (1995: 4) bilgi politikasıyla ilgili bir değerlendirme yapmak için de bakılması gereken alanlar arasında şunları sıralıyor:

- ✓ Ülkede en büyük bilgi toplayan, dağıtan ve üreten olarak hükümetin bilgiyi nasıl kullandığı,
- ✓ Dış dünyaya sunulan ulusal bilgi,
- ✓ Elektronik araçların kullanımı yoluyla demokratik sürece katılımın yaygınlaştırılma düzeyi,
- ✓ Elektronik enformasyon endüstrisinin gelişmesi için sağlanan destek,
- ✓ Veri koruma,

- ✓ Bilgi edinme özgürlüğü,
- ✓ Telif hakları,
- ✓ Patent yasası,
- ✓ Halk kütüphaneleri,
- ✓ Ulusal kütüphane,
- ✓ Hükümet politikaları arasında eşgüdümleme.

Yine Aslan'ın (1997: 211) Rehman'dan (1996: 187) aktardığı bilgilerde ise ulusal bilgi politikasının bileşenleri şu şekilde sıralanmıştır:

- ✓ Bilgi ortamı,
- ✓ Bilgi gereksinimi ve bilginin kullanımı ya da kullanılmaması,
- ✓ Bilgi sistemleri,
- ✓ Bilgi politikası sorunları (erişim, okur-yazarlık, sansür, telif hakları, özel grupların gereksinimleri, resmi bilgiler v.b.),
- ✓ İnsan gücü yetiştirme,
- ✓ Bilgi kuruluşlarının rolleri ve katkıları yasal düzenlemeler,
- ✓ Teknoloji ve etkisi,
- ✓ Yayıncılık ve bilginin dağıtımı,
- ✓ Politika geliştirme ve uygulama süreci,
- ✓ Uluslararası boyut.

Bilgi politikaları ülkeden ülkeye bazı farklılıklar gösterse de yukarıda sayılan bileşenlerin bir çoğu bu politikaların ortak özelliklerindedir. Farklı sosyo-ekonomik ve politik aşamalardan geçen gelişmiş ülkelerin bilgi politikalarında farklılıklar vardır. Bu farklılıkların ötesinde ortak noktada birleştikleri temel olgu, bilgi politikalarının zorunlu bir devlet politikası haline gelmesidir. Zaten bunu başarabilenlerin bilgiyi üretip pazarladıkları ve gelişmişlik çitasında en üstte yer aldıkları ortadadır.

Rowlands, ulusal bilgi politikasında var olması gereken üç hiyerarşik yapıdan söz etmektedir (Rowlands, 1996: 14-15).

Altyapı politikaları: Alt yapı politikaları (ya da bölgesel politikalar), bilgi toplumu olmada gerekli olan politikalarlardır. Sonraki dikey ve yatay politikaların

üzerine inşa edildiği politikalar. Diğer politikaların ilerlemesi için bir ön koşuldur. Telekomünikasyon ve iletişim teknolojilerini kapsar.

Dikey bilgi politikaları: Dikey bilgi politikaları, eğitim, turizm, üretim, sağlık v.b. sektörel politikaları kapsar.

Yatay bilgi politikaları: Yatay bilgi politikaları, toplumun geniş kesimlerini etkileyen bilgi özgürlüğü, hükümet politikaları ve hükümetin işçi, işveren ve akademisyenlerle olan ilişkilerini kapsar.

Etkili bir ulusal bilgi politikası, sadece teknik ve bilimsel alt yapının oluşmuş olduğu bir politika değil aynı zamanda toplumu yeniden inşa edecek, diğer toplumsal politikaları da içinde barındıracak ve topluma güven verecek bir politikadır. Bununla birlikte dinamik, esnek ve değişen koşullara cevap veren bir politikadır.

Bütün bu çalışmalarda değinilen ortak konular değerlendirildiğinde bilgi politikalarında yer alması gereken konular şöyle özetlenebilir:

- ✓ Bilgi toplumuna dönüşüm aslında ekonomik bir dönüşümdür. Çünkü bilgi, servet yaratma aracı olarak yeni bir rol üstlenmiştir. Bu anlamda bilgiyi değişim değeri yaratacak biçimde ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın tüm alanlarında kullanıma sokmak önemlidir. Dolayısıyla bilginin elde edilebilir kılınması, işlenmesi, dağıtımı, saklanması, korunması ve erişilebilmesini sağlayan eylemler ile tüm sistem ve kanallar işlevsel hale getirilmelidir.
- ✓ Değişimi yönetebilmek için bilgiyi etkinleştiren bilgi endüstrisinin dinamik ve yenilikçi bir yapıya kavuşturulması, rekabet gücünün artırılması ve buna paralel yasal düzenlemelerin yapılması önemlidir. Bunun temelinde mülkiyet hakları, bilimsel bilgi üretimi gibi konular vardır.
- ✓ Bilgi endüstrisindeki gelişme, ekonominin diğer sektörlerindeki uygulamaları da etkileyeceğinden bilgi toplumu politikaları mal ve hizmet üreten birçok sektörü kapsayıcı nitelikte olmalıdır.
- ✓ Bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı yeni istihdam olanakları yaratmakta ve çalışma biçimlerini değiştirmektedir. Bu bağlamda çalışan ve işveren hakları, ücret politikaları, yeni işler, kaybolan işler v.b. konular yasal düzenlemelerle birlikte yeniden ele alınmalıdır. Ayrıca olabildiğince çok insan kaynağını

ekonomik yaşama kazandırmak, insanların bilgi ve becerilerini artırmalarına yardımcı olacak olanaklar sunmak ve topluma yaşam boyu öğrenme kültürünü kazandırmak gerekir.

- ✓ Yeni toplum düzeninde evrensel ilke, herkesin hem bilgi teknolojilerine hem de bilgiye erişimde fırsat eşitliğine sahip olmasıdır.
- ✓ İnsanların erişimde fırsat eşitliğine sahip olması kadar neye eriştiği de önemlidir. Bilginin kapsam, düzey, dil ve içerik açısından insanların gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikte olması gerekir.
- ✓ Öte yandan bir ulusun kültürel mirası, uluslar arası alanda onun mülkiyetinin ve zenginliğinin en temel unsurudur. Kültürel mirasın ağlar üzerinden erişilebilir kılınması tek yönlü bilgi akışını ortadan kaldıracak ve kültürel kimliğin korunmasına katkıda bulunacaktır.

Farklı toplumsal gelişmelerden yola çıkarak insanoğlunun geldiği noktada bilgi toplumu ile ilgili ortaya çıkan gerçek şu ki; toplumsal gelişim aşamasında toplumların iç dinamikleri tarım toplumunda tarım devrimi, sanayi toplumunda sanayi devrimi iken günümüzde bilgi toplumunda ise bu iç dinamikler bilgi, bilişim ve iletişim teknolojileri, eğitim ve bilgiye dayalı ekonomidir.

1.6. ULUSAL BİGİ POLİTİKALARI: TARİHSEL BİR BAKIŞ

İnsanlık tarihinde ekonomik kaynakların ve üretimin temel araçlarının sürekli bir değişim geçirdiği bilinmektedir. İnsanlığın tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi uzun bir dönemi kapsasa da sanayi toplumundan bilgi-bilişim toplumuna geçişi bu kadar uzun sürmemiştir. Bu değişim süreçlerinde azınlığın elindeki toprağa dayalı üretimin yerini yavaş yavaş endüstriyel iş kollarına ve fabrikalara bıraktığı gözlenmektedir. Sanayi toplumundan bilgi-bilişim toplumuna geçiş hem çok kısa bir sürede olmuş hem de bu süreçte üretimin temel faktörlerine daha güçlü bir aktör katılmıştır. Bu aktör “bilgi”dir.

“Tarım, sanayi ve bilgi toplumunun temelinde kendilerine özgü belli bir teknoloji yatmaktadır. Teknoloji değişimi toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve

kültürel alanlarda etkiler yapar, yeni değişim süreçleri ortaya çıkar” (Erkan, 1997: 92).

Günümüzde toplumlar bilginin toplumu dönüştüren gücüne inandıklarından, bilgiyi olabildiğince üretmek, kullanmak ve paylaşmak için ciddi yatırımlar yapmaktadırlar. Bunu yaparken de bir takım politikalardan yararlanmaktadırlar.

Bilgi politikaları, bilim ve teknoloji politikaları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış ve önem kazanmaya başlamıştır. İnsanlığın yaşamış olduğu büyük felaketlerden olan 2. Dünya Savaşının, bu politikaların askeri alandaki etkinliğinin anlaşılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, savaş sonrası dönemde de ülkelerin gelişmesine katkısından dolayı bu politikalar, konjonktürel olarak günlük hayatın içinde yerini almıştır. Bu konudaki çalışmalar ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır. Çünkü 2. Dünya savaşından güçlü çıkan ülke olması ABD’ye böyle bir avantaj kazandırmıştır.

1946-65 yıllarında 2. Dünya Savaşı’ndan sonra bilim ve teknoloji’ye yatırım yapabilecek tek ülke ABD olmuştur. Bu dönem Soğuk Savaş dönemidir ve bu dönemde ABD’nin bilim ve teknoloji politikasının itici gücünü Sovyet Rusya ile sürdürülen askeri-teknolojik rekabet oluşturmuştur. Bu dönemde fizik gibi temel bilimler ve mühendislik alanları kuvvetle desteklenmiştir. Savunmayla ve uzayla ilgili büyük çaplı sanayi projeleri ortaya konmuştur ve bu projeleri ve önceliklerini tespit eden devlet olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan yarı iletken, bilgisayar, nükleer güç, iletişim uyduları, jet yolcu uçaklarının yaygın olarak kullanılmaları, askeri alanla ilgili araştırma ve teknolojik geliştirme ürünlerinin sanayi tarafından değerlendirilmeleri ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca savaş süresince otomatik kontrol alanında geliştirilen teknolojilerin, üretim sistemlerinde kullanılması ile bir otomasyon devrimi de gerçekleştirilmiştir (Özdaş, 2000: 12).

Bu gelişmeler ve yeni teknolojiler ekonomik kazanımlar için kullanılmıştır. Bu durum yeni üretim kollarının ve mesleklerin doğmasını sağlamıştır. Teknolojinin sosyal hayata yansısıyla birlikte özgür ve eşitlikçi bireyler ortaya çıkmış, ulus-devlet parlamenter yapı ve demokrasinin doğmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Avrupa ülkeleri de ABD’deki bu gelişmelerden etkilenmiştir.

1965-80 yıllarını kapsayan dönemde sosyal projelerin hayata geçirildiği dönemlerdir. Bu gelişmeler karşısında kendilerini toparlayan Avrupa ülkelerinde adeta kültür devrimi yaşanmıştır. Mühendislik ve temel bilimler alanında akademik çalışmalara öncelik verilmiş, diğer taraftan sağlık, güvenlik ve çevre sorunları konusunda da yeni gelişmeler yaşanmıştır (Özdaş, 2000: 13).

1980-90 arasını kapsayan yıllar, ileri endüstri ülkelerinin yoğun bir şekilde yeni teknolojiler bulmak ve kullanmak için projeler yaptıkları ve çeşitli kurumlarla işbirliğine gidip araştırma ve geliştirme projelerinin hazırladıkları dönemdir. Aynı zaman da bu dönem, önceki dönemlere bağlı olarak “kitle üretimi dönemi olarak ta tanımlanmaktadır (Tekin, Güleş ve Burgess, 2000: 72).

Özdaş, bu dönemin genel karakteristik yapısına bakarak dönemin özelliklerini şu şekilde sıralıyor:

- ✓ Ekonomi için kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak üzere esnek üretim sistemi seçilmiş,
- ✓ Bilgisayar bağımlı üretim sistemi gibi yeni bir üretim teknolojisi oluşmaya başlamış,
- ✓ Yeni sanayi ve hizmetlerin yaratılması yanında eski sektörlerin de rekabet gücünün arttırılması yoluna gidilmiş,
- ✓ Ülkelerin rekabet gücünde uluslararası ticarete dengeleri ve öncelikleri “bilgi” temeline değiştirme stratejileri geliştirilmiştir (Özdaş, 2000: 14).

1990 yıllarının başından itibaren günümüze kadar gelen dönem özellikle soğuk savaş döneminin sonra erdiği, askeri projelerin geri plana itildiği ekonomik rekabet ortamının oluşturduğu inovasyon dönemidir. Bu dönemde bilgisayarların ve internetin yoğun bir şekilde hem ticari hem de sosyal çalışmalarda yoğun olarak kullanıldığı dönemdir. “Yaşadığımız bu dönem sanayi toplumuna geçişin motoru olma işlevini buharlı makinelerin üstlenmesine karşın yeni dönemde bilgi toplumuna geçişi de ifade eden bilgi ve iletişim teknolojisi alanındaki gelişmeler ortaya çıkmıştır” (Erkan, 1997: 73).

Uçkan, adına bilgi toplumu denen ve bilgi politikalarının zorunlu bir devlet politikası olarak kullanıldığı bu son dönemin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır. Bunlar:

- ✓ Yerel ve küresel bilginin ekonominin tüm sektörlerinde yaygın ve etkili kullanımını özendiren, girişimciliği özendiren, bilgi devriminin yarattığı ekonomik ve sosyal dönüşümlere izin veren onları destekleyen uygun bir ekonomik dürtünün ve kuramsal rejimin yaratılması ve bilgi toplumunun hukuksal altyapısının oluşturulması,
- ✓ Kaliteli eğitim ve yaşam boyu öğrenimin herkesin erişimine açık olduğu, yetenekli, esnek ve yaratıcı insanlardan oluşan bir toplumun yaratılması
- ✓ Toplumun tüm kesimlerinin erişimine açık, etkili ve rekabetçi bilgi ve iletişim hizmet ve araçlarının oluşturulmasını sağlayan dinamik bir bilişim altyapısının, tam rekabete açık ve yenilikçi bir bilişim sektörünün oluşturulması,
- ✓ Hızla büyüyen küresel bilgi stokuna katkıda bulunan, bu stoku yerel ihtiyaçlara uyarlayan, yeni ürünler, hizmetler ve yeni iş yapış tarzlarının yaratılmasında kullanan şirketleri, bilim ve araştırma merkezlerini, üniversiteleri, düşünsel üretim odalarını ve toplumun tüm örgütlü kesimlerini kapsayacak bir biçimde yenilikçilik ve girişimciliğin desteklendiği etkili bir ulusal yenilikçilik sisteminin ve iş ortamının yaratılmasını sağlayan “bilgi ekonomisi” döneminin karakteristiğini ortaya koymasındadır (Uçkan, 2006: 27).

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaşanan bu gelişmeler ekonomik ve toplumsal kalkınmanın temelinde yatan bilgi tabanlı gelişmelerin ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirlemede etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu ileri sanayi ülkesi olmanın ve bilgiyi etkin bir şekilde kullanmanın yolu oluşturulacak ulusal bilgi politikalarından geçmektedir.

1.7. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI'NIN AMACI

Günümüz dünyası sürekli yeni gelişmeler ve değişimler içindedir. Bu gelişmeler ve değişimler ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sistemlerin de yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bilgi politikalarının ulusal ve uluslararası

arenadaki yansımalarına bakıldığında bu politikaları gerekliliği konusunda ortak bir anlayış olduğu görülecektir. Fakat ülkelerin farklı sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik ve bilimsel yapıları beraberinde bazı farklılıkları da ortaya çıkarmaktadır. Burada söz konusu olan farklılıklara rağmen bilgi politikası amaçlarının doğru olarak belirlenmesi ve toplumsal kalkınmaya olan etkisinin ortaya çıkması önemlidir.

Montviloff'a göre, ulusal bilgi politikasının amacı, toplumun tüm sektörlerinde gelişmeyi sağlamak ve problem çözmede kaynak olarak kullanmak üzere, ülkede ya da dünyanın başka yerlerinde üretilmiş uzmanlaşmış ve mesleki bilgi birikimlerine, bilimsel, teknik, toplumsal ve ekonomik bilgilere ve deneyime erişebilmek ve bunlardan en üst düzeyde yararlanmaktır (Montviloff, 1990: 12).

Çapar'a göre, ulusal bilgi politikasının amacı, yöneticilere, karar verenlere, araştırmacılara, bilim adamlarına, halka, yani bilgiye ihtiyaç duyan bütün kesimlere güncel, uygun ve güvenilir veri ve bilgilerin zamanında ve yerinde sağlanması için ulaştırılması gereken hedefleri ve izlenecek yolu göstermektir (Çapar, 1997: 17).

Hız'a göre ise ulusal bilgi politikasının amacı, ülkede var olan, üretilen ve üretilecek olan bilginin sosyo-ekonomik ve bilimsel açıdan rasyonel bir biçimde kullanılması için uygun zemini hazırlamaktır (Hız, 2005: 281).

Ulusal bilgi politikasının genel politika çerçevesi içinde spesifik amaçlarının olduğunu da yine Montviloff söylemektedir. Bunlar:

- ✓ Araştırmacılar, mühendisler, teknisyenler, kalkınma planlamacıları, politika yapıcılar, yöneticiler, profesyoneller ve girişimciler için gerekli bilgilerin uygun fiyatla güvenilir ve hızlı bilgi sağlayarak başarı oranını arttırmak,
- ✓ Hazırlanması ve kurulması düşünülen ulusal bilgi sistemlerinin daha sağlıklı çalışması için mevcut sorunların ortadan kaldırılması ve ulusal ve bölgesel bilgi sistemlerinin daha verimli olmasını sağlamak,
- ✓ Bilgi, insan gücü ve teknoloji aracılığıyla kamudaki ortak düzenlemeler için ulusal bilgi sistem ve bileşenlerini kullanarak destek sağlamak,
- ✓ Sürdürülebilir büyüme için ülkelerin gelişme hedeflerini düzenleyerek mali kaynakları doğru kaynaklara yöneltecek plan ve programların sosyal ve kültürel

özellikleri de göz önüne alarak zaman içinde yeniden değerlendirilmesini sağlamak,

- ✓ Bilgi üretimi ve transferi için araştırma ve uygulamaları özendirerek eğitim konusunda yeni açılımlar sağlamaktır (Montviloff, 1990: 12).

Ulusal bilgi politikasının amaçları doğru okunduğunda gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için bu politikaların kaçınılmaz olduğu görülecektir. Kendilerini bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu içinde konumlandıran ülkelerin ulusal bilgi politikasına verdiği değeri de gözden kaçırmamak gerekir. Doğru ve sistemli bir şekilde belirlenen amaçların hedefe varmakta büyük bir rehber olduğu kabul edilebilir bir argüman olarak karşımızda durmaktadır.

1.8. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI'NIN GEREKLİLİĞİ VE ÖNEMİ

Sosyo-ekonomik, politik, bilimsel ve kültürel sistemlerin sağlıklı ve yararlı bir şekilde işlemesini sağlayan, ulusal bilgi politikaları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından ilerlemenin başat aktörü olarak gerekliliğine inanılan ve önemsenen devlet politikaları olarak görülmektedir. Ulusal bilgi politikaları ülkelerin geleceklerini planlamalarında çok önemli bir öge olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde bilgi kavramı ve bilgi politikaları doğrudan üretici bir güç olarak görülmekte ve üretimin klasik faktörlerinin yanında anılmaktadır. Bu politikaların gerekliliğine ve önemine inanan ülkeler, bilim ve teknolojiyi ithal eden ülkeler sınıfında yer almaktadır.

Çapar ulusal bilgi politikalarının neden gerekli ve vazgeçilmez olduğunu aşağıda sıralamıştır. Bu nedenler;

- ✓ Temel yol ve yöntemleri belirlemesi,
- ✓ Gelişme ve ilerleme için her türlü bilgiyi sağlamak üzere bir çerçeve oluşturması,
- ✓ Değişimin getirdiği belirsizliği en aza indirgemesi,
- ✓ Ülke kaynaklarını daha iyi derlemesi, yerinde, yaygınlıkla ve adil kullanılmasını sağlaması,

- ✓ Ülkenin ekonomik, sosyal, politik, bilimsel ve kültürel sistemlerin daha yeterli, verimli ve üretken çalışmasını olanaklı kılmasıdır (Çapar, 1997: 17).

Yılmaz ise bu gereklilikleri beş ayrı maddede özetlemiştir. Bunlar, eğitimsel, ekonomik, politik, yönetsel ve mesleki gerekliliklerdir. *Eğitimsel gereklilikler*, bilgi üretimini/kullanımını organik olarak içeren, ezberci olmayan eğitim sistemi. *Ekonomik gereklilikler*, bilgi kaynak, hizmet ve sistemlerinin geliştirilmesine ayrılacak sağlam ve yeterli ekonomik ve altyapısal kaynaklar. *Politik gereklilikler*, bilgi etkinliklerini ülkenin gelişmesinde öncelikler arasına yerleştiren yasalar ve politik kararlılık. *Yönetsel gereklilikler*, ulusal bilgi politikasının belirlenip, oluşturulmasında yeterince güçlü, liderlik özellikleri taşıyan kişi ve kurumların bulunması. *Mesleki gereklilikler*, bilgi meslekleri ve bu mesleklerin kendilerini, ulusal bilgi politikalarının gerekliliğine inandırmaları, mesleki ahlak kuralları ve standartlarını oluşturmaları (Yılmaz, 1997: 25).

Sınırların ortadan kalktığı, küreselleşme olgusunun her yönüyle yeni açılımlar getirdiği günümüz dünyasında, ülkelerin geleceğe yön vermeleri, stratejiler belirlemesi için gerekli olan ulusal bilgi politikaları önemli bir politik araç olmuştur.

Göker'e göre, günümüz dünyasında ileri teknoloji ülkelerinin güçlerinin kaynağını oluşturan, üretimdeki üstünlüklerini ve bilim, teknoloji ve sanayideki yetkinliklerini sürdürebilmeleri için önemli olan öge ulusal bilgi, bilim ve teknoloji politikalarıdır (Göker, 2006: 9).

Moore, ulusal bilgi politikalarının aşağıdaki çıktılara vurgu yaparak bu politikaların önemine inanmaktadır. Evrensel düzeyde erişilebilir etken, yüksek kapasiteli bir bilgi iletişim sistemi kurmak ve var olan sistemlere dahil olmak, özel ve kamu sektörlerinde yer alan tüm kuruluşların verimlilik düzeylerini arttırmakta bilginin kaynak olarak kullanıldığı bir ekonomi geliştirmek, bir başka anlatımla ekonomik hayatı bilgi yoğun düzeye getirmek, yaşam boyu öğrenim kültürünü topluma kazandırmak demokrasi kültürünü geliştirmek ve güçlendirmek (Moore, 2000: 63).

Bilgi politikaları değişen dünyada var olan tüm ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerle yakından ilgilidir. Değişik sistemler arasındaki farklılıklara rağmen işbirliğini sağlayan bilgi politikaları gelişmenin ve ileriye gitmenin önemli anahtarıdır. Ornager bu politikaların önemini maddeler halinde sıralamıştır: (Ornager, Çevirimiçi: 17.10.2010).

- ✓ Endüstriyel ve ticari rekabetin yaratılması,
- ✓ İstihdam ve katma değeri yüksek iş fırsatlarının yaratılması,
- ✓ Yaşam boyu öğrenme ve eğitim-öğretim sisteminin etkinliğini ölçme,
- ✓ Sosyal hayata dahil olma ve hizmet olanaklarına erişimi sağlamak,
- ✓ Sağlıklı yaşam ve Ulusal Sağlık Sisteminin etkinliğini ölçmek,
- ✓ Verimlilik ve kamu hizmetlerinin etkinliğini arttırmak,
- ✓ Demokratik sürece katılımı sağlamak,
- ✓ Bölgesel kalkınmayı sağlamak,
- ✓ Kültürel kimlik ve çeşitliliği korumak,
- ✓ Telif haklarını korumak.

Günümüzde bilgi politikalarını oluşturan ülkeler, başta sanayi olmak üzere, bütün ekonomik alanlarda mutlak bir üstünlük elde etme arayışı içindedirler. Bilgi politikaları, ülkelerin rekabet üstünlüğünün tek belirleyicisi haline gelmiştir. Bundan dolayıdır ki gerek toplumsal refahın yükselmesinde, gerekse dünya nimetlerinin paylaşımında bilimsel ve teknolojik üstünlüğe sahip olan ülkeler uluslararası alanlarda etkin rol oynamaktadırlar.

1.9. ULUSAL BİLGİ POLİTİKASININ HAZIRLANMASI

Ulusal Bilgi Politikalarının hangi kurumların işbirliğiyle oluşturulacağı, hangi süreçlerden oluşacağı ve bu konuyla ilgili gerekli değerlendirmelerden sonra bir ön önerinin hazırlanması ve bu önerinin yetkili ve sorumlu danışma komitesine sunulması aşamaları politika oluşturmadaki temel adımlardır. Bilgi politikasını yapanlar, politikacılar, uygulayıcılar (bilgi yönetme ve hizmetleri ile ilgili örgütler ve görevliler), sorunları tanımlayıp çözenler ve liderlerdir. İdealde tüm toplumun bilgi politikası yapma faaliyetlerine katılması düşünülür. Ancak bu faaliyetlere, bilgi ile

ilgili hizmetleri veren meslek grupları ve bunların kurdukları sivil toplum örgütlerinin daha etkin katılımı gerekir.

Ulusal Bilgi Politikalarının hangi kurumlar tarafından oluşturulacağı ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Bazen tek bir yetkili kurum bu politikayı yapma işini üstlenirken bazen de birkaç kurumun üstleneceği rollerle ortaya çıkar bu yapı. Ülkeler kendi ulusal koşullarına göre farklı ve en uygun seçeneği benimseyebilirler. Bunlardan biri devletin ulusal düzeyde bir kurum oluşturması ya da var olan bir kurumu bu iş için görevlendirmesidir. Bilgi merkezleri de dahil olmak üzere bilgi hizmetleriyle ilgili her kuruluşun kendi politikasını oluşturması ve sonradan aralarında kurulacak bir eş güdümlü politikanın ülke çapında yaygınlaştırılması başka bir seçenektir. Ulusal bilgi politikasını belirleme işini ülkenin bilim ve teknoloji kuruluşları ya da ulusal planlama kuruluşu üstlenebilir.(Çapar, 1997: 17)

Ulusal düzeyde ülkelerin bilgi politikalarını belirleyen ve oluşturan farklı yapılar vardır. Bu yapılar bazen hükümet içinden bazen de dışından danışmanlık yapan yapılardır. ABD'deki politika belirleme işini, hükümet tarafından oluşturulan *Information Infrastructure Task Force (IITF)* üstlenirken, daha kapsamlı bir yapı olan *Ulusal Enformasyon Altyapısı Danışma Kurulu* danışmanlık görevini üstlenmiştir.(Moore, 2000: 72) Almanya'da *The Institute for Documentation*, Fransa'da *The Interministreal Mission for Scientific and Technological Information (MIDIST)*, Japonya'da *The Japan Information Center of Science and Technology (JICST)* ve Hindistan'da *National Information System for Science and Technology (NISSAT)* bilgi politikalarını belirlemek üzere kurulmuştur (Toplu, 2006: 129).

Bilgi Politikaları alanında Uluslararası kuruluşlar ve meslek kuruluşları tarafından, OECD, UNESCO ve IFLA başta olmak üzere çalışmalar yapıldığı görülmektedir. 1964 yılında OECD tarafından, üye ülkelerin bilgi politikalarının oluşumunu teşvik ve öncülük etmek için Information Policy Group oluşturulmuştur. UNESCO 1971 yılında uluslararası bilgi akışını sağlamak ve işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla United Nations International Scientific Information System (UNISIST) programı hayata geçirilmiş, 1974 yılında ise National Information System

(NATIS) programı uygulamaya koyulmuş ve 1976 yılında ise General Information Program (GIP) geliştirilmiştir (Toplu, 2006:138).

Türkiye’de bilgi Politikalarını yapma görevini üstlenebilecek halihazırda çeşitli kurumlar vardır. Bunların başında Devlet Planlama Teşkilatı (TPT), Türkiye Bilimsel Teknik ve Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) gelmektedir. “DPT ülkemizdeki planlı dönemin başından beri zaten her sektörü planlamakla yükümlüdür. Bu sektörlere bilgi de dahildir. DPT bilgi ile ilgili çalışmalar yapmakta ve beş yıllık planlar ve yıllık programlarda bilgi sağlamak ile ilgili birçok hedef ve önleme yer vermekle birlikte tam bir politika belirlemede bazı nedenlerden dolayı etkili olamamıştır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü de politika oluşturma sürecinde aday sayılabilir. Bu kuruluş, **Türkiye Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Hizmetleri Danışma Kurulu** kurma ve **Kütüphaneler Arası İşbirliği Taslağı** girişimleri ile politika oluşturmaya aday kuruluş olarak görülmektedir. Fakat statü ve personel açısından bugünkü durumu ile üstlenmeyi amaçladığı politika çizme görevini gereğince yürütebileceği söylenemez.”(Çapar, 1990. 45)

Günümüzde genel hatlarıyla oluşturulması düşünülen bilgi politikasının temel yapı taşlarını Toplu(2006:151-160) aşağıdaki gibi açıklamıştır:

- ✓ **Örgütsel yapı:** Sağlıklı bir bilgi politikasının oluşturulması için politika amaçlarını belirleyerek uygulanması için gerekli planları hazırlayacak, planların uygulanmasını koordine ederek politikanın gerçekleştirilme aşamalarını kontrol edecek bir koordinasyon merkezine ihtiyaç vardır. Günümüzde enformasyon politikasının kapsamının genişlemesi nedeniyle birçok kişi, kurum ve kuruluş bu alanda yer almakta ve örgütsel yapının niteliği değişmektedir.
- ✓ **Enformasyon alt yapısı:** Bilginin üretiminden kullanımına kadar bütün süreçleri içeren bilgi altyapısının dikkatli oluşturulması gerekir. İletişim teknolojilerinin gelişimi, elektronik yayıncılık, görsel medyanın yaygınlaşması bilgi endüstrisinde özel sektörün rolünü de artırmakta, bilgi talebinin karşılanmasında kamunun rolünün yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Telekomünikasyon altyapısının iletişim teknolojileri

standartlarına uyumlu, yeni gelişmelere adapte olabilecek bir yapıda olması gerekir. Veri ağlarının güvenliğinin sağlanması da önemli bir konudur.

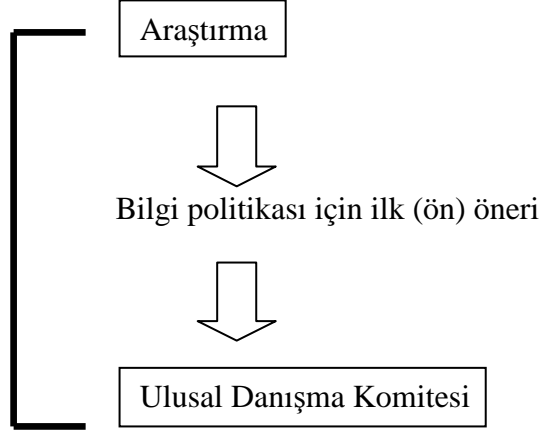
- ✓ **Eğitim:** Bilgi politikasının başarıya ulaşmasında en önemli etkenlerden biri olan eğitim, hem bilgi politikasının ve altyapısının gelişmesini sağlayacak personel hem de hizmetlerden yararlanacak toplum için sağlanmalıdır. Bilgi politikası ve altyapısının oluşumunda yer alan bütün kurum ve kuruluşlar süreç içerisinde bilgilerini güncellemek durumundadırlar. Aynı şekilde, kullanıcılara verilecek eğitimlerin de sürekli yenilenmesi bilgi toplumunun bilgi hizmetlerinden daha etkin şekilde yararlanmasını sağlayacaktır.
- ✓ **Bütçe:** Bilgi politikası altyapısının oluşumu ve hizmetlerin sunumu için gerekli ekonomik kaynakların nereden sağlanacağı konusu, politikaların oluşturulmasında temel sorun olmaktadır. Telekomünikasyon alanındaki yatırımlardan personelin istihdamına kadar birçok alandaki yatırımlar için kaynak gerekmektedir. Bu konuda kamunun tek başına hareket etme olanağı ortadan kalktığından özel sektör yatırımlar, vergi düzenlemeleri ve yasalarla teşvik edilmektedir.
- ✓ **Yasal düzenlemeler:** Bilgi politikasının gittikçe karmaşıklaşan alanlarından biri yasal düzenleme ve yaptırımlardır. Geçmişte daha çok bilgi merkezlerinin oluşumu, düşünce özgürlüğü gibi alanlarla sınırlı olan düzenlemeler, günümüzde telif haklarından kişisel hakların korunmasına kadar pek çok alanı kapsayacak şekilde genişletilmekte, yeni arayışlar ve yaptırımlar gündeme gelmektedir.

Belirlenen amaç ve hedef doğrultusunda oluşturulan ve süreç içinde ortaya çıkan yenilikler doğrultusunda gözden geçirilen bilgi politikasının, politikadan sorumlu kurum tarafından insanlara ulaştırılması için gerekli bilgi alt yapısının olması, politikanın uluslararası standartlara uygunluğu ve bu konudaki gerekli yasal düzenlemelerin olması bilgi politikalarının beklenen başarıya ulaşması için çok önemlidir.

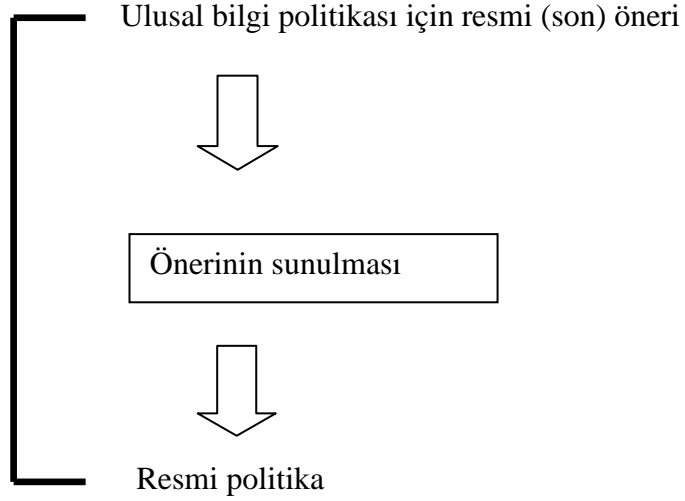
Yılmaz'ın(1997: 26) Montviloff' dan aktardığı ulusal bilgi politikası oluşturma süreçleri aşağıdaki şekilde verilmiştir:

Şekil 1: Ulusal Bilgi (Information) Politikası Yapma Süreci

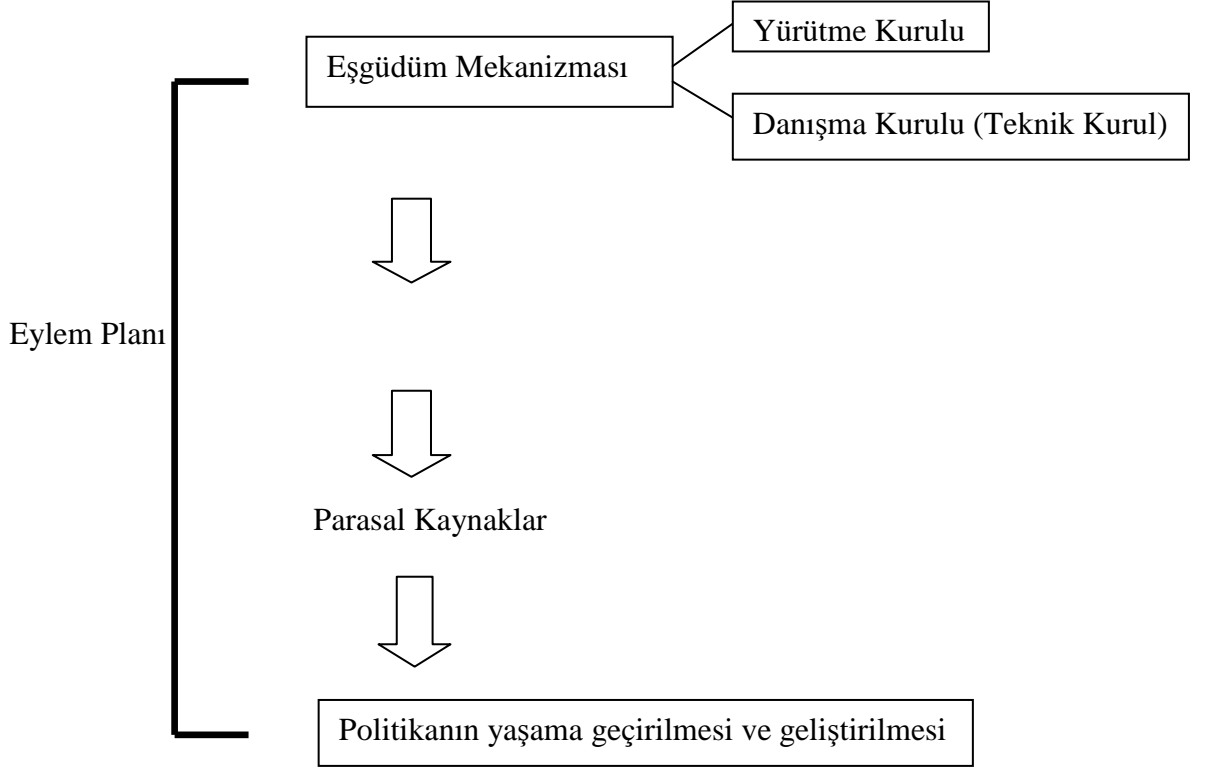
I. Aşama

II. Aşama

III. Aşama

Kaynak: Montviloff, 1990: 22.

Yılmaz, yukarıdaki şekilde görülen süreçleri aşağıdaki şekilde çözümlenmiştir:

1. Aşama

Araştırma

Ulusal Bilgi Politikasının ilk şamasını oluşturan bu süreç, Araştırma yapacak kurumların tanımlanması (yoksa yaratılması), çalışma planlarının yapılması, bilgi politikasına ilişkin var olan durumun değerlendirilmesi (yasa, yönetmelik, tüzük, kalkınma planlarının irdelenmesi), bu değerlendirmeler sonucunda bir *ön önerinin* hazırlanması ve bu önerinin oluşturulacak ulusal danışma komitesine sunulması süreçlerini içerir.

Ulusal Danışma Komitesinin Oluşturulması

- ✓ Ulusal toplantılar ile

- ✓ Kişisel görüşmeler ile
- ✓ Anket uygulaması ile

Kurum ve Kişilerin Seçilmesi

- ✓ Merkezi Planlama Örgütü
- ✓ Ulusal bilgi Merkezleri (Ulusal Kütüphane, Ulusal Arşiv, Ulusal Dokümantasyon – Enformasyon Merkezi v.b.)
- ✓ Çeşitli bakanlıkların (Sanayi, Tarım, Eğitim, Kültür, Sağlık, Ulaştırma v.b.) bilgi üretimi ile ilgili birimleri
- ✓ Başlıca akademik kurumlar (üniversiteler, ulusal araştırma kurumları)
- ✓ Özel sektörün başlıca araştırma kurumları
- ✓ Ulusal mesleki örgütler (dernekler, odalar v.b.)
- ✓ Uluslar arası araştırma merkezleri
- ✓ Bölgesel ya da uluslar arası bilgi sistemleri (AGRIS, NATIS v.b.)

2. Aşama

İçerik

Bu aşana araştırma aşamasında oluşturulan ve ön öneri haline gelen politikaların *son öneri* haline getirildiği aşamadır. Bu aşama:

- ✓ Giriş,
- ✓ Tanımlar,
- ✓ Ulusal bilgi politikası gereksiniminin nedeni,
- ✓ Ulusal bilgi politikasının uygulanması için strateji önerisi,
- ✓ Ulusal bilgi kaynakları ve hizmetlerinin bugünkü durumu,
- ✓ Ekler,
- ✓ Önerilerin sunulması,
- ✓ Resmi politikanın belirlenmesi süreçlerini kapsar.

3. Aşama

İşlevler

Bu aşama eşgüdüm mekanizmasının oluşturulduğu ve önceki aşamalardaki fikirlerin somutlaştığı, yani politikanın oluşturulduğu aşamadır. Bu şama:

- ✓ Politika oluşturma,
- ✓ Karar verme, uygulama ve denetim,
- ✓ Yönetim,
- ✓ Danışma işleri ile, Yürütme kurulunun seçilmesi, Danışma kurulunun seçilmesi gibi süreçleri kapsar.

Yapısı

- ✓ Başbakan ya da temsilci başkanlığında;
- ✓ Yılda en az iki kez toplanmalı;
- ✓ Bakanlar Kurulu'na karşı sorumlu olmalı;
- ✓ Yürütme ve Danışma Kurulları bir bakanın başkanlığında olmalı;
- ✓ Eylem planının belirlenmesi;
- ✓ Parasal kaynakların yaratılması;
- Ulusal Kaynaklar;
 - Devlet kaynakları;
 - Özel sektör kaynakları;
- Dış Kaynaklar; (Dünya Bankası, FAO, British Council, WHO v.b.)
- ✓ Politikanın yaşama geçirilmesi ve gerektiğinde değişikliklerin yapılması.

Ulusal bilgi politikalarının oluşturulması ülkelerin yapısına ve gereksinimlerine göre şekillenir. Bu politikaların oluşturulması için yetkili bir kurumun ya da farklı kurumların olması politika oluşturma önemlidir. Bununla birlikte bilgi merkezlerinin de bu politikalar oluşturulurken sürecin içinde aktif olarak bulunması ve sürece yön vermesi beklenen bir tutumdur. Birinci bölümde genel

olarak bilgi, politika ve bilgi politikasıyla ilgili kavramlar incelendikten sonra ikinci bölümde gelişmiş ülkelerin bilgi politikaları incelenecektir.

2. BÖLÜM

ULUSAL BİLGİ POLİTİKALARI'NA KÜRESEL BİR BAKIŞ

Bilgi toplumlarının ortaya çıkışı 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vurmuştur. Dünyanın birçok ülkesi bilgi çağının yarattığı olanaklardan yararlanmanın yollarını aramış ve bunu politika oluşturarak desteklemişlerdir. Bu politikaların hedefleri her ne kadar ortak olsa da bilgi politikalarını oluşturmadaki temellendirme ve bu temellendirmeyi ortaya koyan mekanizmalar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Genel olarak gelişmiş ülkeler sınıfında yer alan Amerika, Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Asya'daki bazı ülkeler bu konuda dünyanın geri kalan ülkelerine öncülük etmişlerdir.

Ulusal düzeyde bilgi politikası, uluslararası çevre, politik sistem ve teknolojik koşullardan daha çok etkilenmektedir (Liu, 1996). Dolayısıyla bilgi politikalarındaki değişim ve gelişim bu koşullar göz önüne alınarak yapılmalıdır.

Bilgi çağındaki sorunlara, gelişmenin temelinde yatan ekonomik bakış açısının yanında, yeni politikalar üretilerek bu sorunların, bilginin yoğun olarak kullanıldığı sistemlerle çözüleceği ortaya konmuştur. Bir anlamda da üretimin temel faktörlerinin değiştiği ve bilginin yeni bir aktör olarak tartışıldığı dönemlere girilmiştir.

Bilgi toplumu ve bilgi politikaları açısından bakıldığında aslında ortak hedefler, büyük, küçük, gelişmiş, gelişmemiş, kapitalist ya da sosyalist ülkelerin hepsinde hemen hemen aynıdır (Moore, 1997: 276-283). Moore başka bir eserinde bu hedefleri şöyle özetlemektedir. “Öncelikle, evrensel olarak erişilebilecek verimli ve yüksek kapasiteli bir alt yapı (telekomünikasyon) sisteminin oluşturulması. Alt yapı olmadan bilgi toplumu ve politikaları temelsiz olacaktır. Çünkü bu alt yapı sistemleri genellikle bilgi toplumunun omurgası olarak nitelendirilmektedir. Oysa iletilerin aktarılabilirdiği ve bedenin ya da toplumun ona dayandığı sinir sistemi olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. İkinci olarak, hem kamu sektöründe hem de özel sektörde bulunan kurumların verimliliğini ve rekabet düzeyini arttırmak için bilgiyi

bir kaynak olarak kullandıkları bir ekonomiyi geliştirmektir. Bu düzeyde, niyet mevcut kuruluşların verimliliğini arttırmaktır. Ancak, daha temel bir düzeyde amaç, ekonomiyi, daha yüksek katma değerli endüstrilere kayarak yeniden yapılandırmak; yani, çalışma alanlarında kesinlikle daha bilgi-yoğun hale gelmektir. Yukarıdaki hedefleri yakından ilgili diğer bir hedef ise, beceri sahibi işgücü talebini karşılayabilmek için eğitim ve öğretim sisteminin kalitesini geliştirmektir. Ancak, giderek artan ölçüde, bilgi toplumun ortak iyiliği için kullanılacağı bir toplum yaratmağa yönelik olarak içten ve süreklilik taşıyan bir öğrenme arzusu içeren bir kültürü de geliştirmek gereklidir. Bunlara ek olarak politik bir hedef de vardır, bilgi toplumunun, bilgili bir yurttaş kitlesi yaratarak demokrasiyi güçlendirmesi beklenmektedir” (Moore, 1998: Çevirimiçi).

Amerika’daki bilgi toplumu ve bilgi politikaları konusundaki çalışmalar Avrupa ülkelerini ve Asya ülkelerini de bu konuda çalışmalar yapmaya ve bilgi endüstrisine dayalı bir dönüşümün içine girmeye itmiştir. Bununla birlikte kurumlar bilgiyi bir kaynak olarak etkin biçimde kullanmış ve toplumsal dönüşümü sağlamaya çalışmışlardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaşamın hemen hemen her yönünü iyileştirmek için kullanılabilmesi bilgiye dayalı politikaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Dünyanın birçok ülkesi bilgi toplumuna dönüşme yolunda çaba sarf etmiş ve bilgi politikaları oluşturarak özellikle de bilgi teknolojilerini kullanarak küresel pazar ekonomisinden pay kapma ve zenginleşme uğraşısı içine girmişlerdir. Bu zenginleşme uğraşısı içine giren ülkeler birbirinden bağımsız olarak farklı süreçlerden geçerek ulusal bilgi politikalarını yapmış ve yeri geldiğinde bu politikaları revize edip günün koşullarına uymasını sağlamışlardır. Bilgi politikaları konusunda ülkelerin yaptığı çalışmalar alt başlıklar altında daha spesifik olarak incelenecektir.

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ’NDE BİLGİ POLİTİKALARI

ABD’deki ilk dönem bilgi politikaları çalışmaları pazar ekonomisi liderliğinde bilgi toplumuna doğru evrilmenin yaşandığı dönemdir. Bundan dolayı bilgi toplumu ve bilgi politikalarıyla ilgili çalışmalar bir bütünlük arz eden politikalara

yansımamıştır. ABD, daha çok Asya ülkelerinden gelen ekonomik tehditler karşısında uluslar arası arenada bilgisayar ve iletişim teknolojileriyle piyasalarda öncü rol oynamaya çalışmış ve bunu da başarmıştır. Ulusal politika programları da bu yüzden aksamıştır.

Bilgi toplumuna dönüşüm aşamaları ve bilgi politikaları bireysel ve toplumsal bilgi ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'larda ortaya çıkan eğilimler ABD bilgi politikalarını şekillendirmiştir. Bu eğilimler genel olarak nüfus hareketleri, teknolojik gelişmeler, ekonomik faktörler, bilgi ile ilgili değişiklikler ve tüketici eğilimleridir. Bearman, “her bilgi politikası çalışmasının hem bireysel hem toplumsal bilgi gereksinimlerinin dikkatlice incelenerek yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır ve böylece toplumsal ve bireysel bilgi ihtiyaçları dikkate alınarak yönetilecek bir bilgi politikası geliştirilebileceğini ifade etmektedir” (1986, s. 106).

ABD'de bilgi politikalarıyla ilgili çalışmalar 1963 yılında Başkan'ın Bilim Komitesi Danışmanları tarafından hazırlanan ve Weinberg Raporu olarak bilinen çalışmayla başlamıştır (Duff, 2004: 72).

Ardından 1966 yılında Başkan Johnson tarafından “**US Freedom of Information Act**” imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bilgi politikasıyla ilgili ilk resmi rapor **Nixon** döneminde 1976 yılında yayınlanan **Rockefeller Raporu**'dur (Orna, 2008: 549). Bu raporun özelliği; endüstri sonrası toplum için bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemini vurgulaması, bilginin özgürlüğü ve gizliliğini içeren mevzuat çalışmalarını başlatmasıdır. Ayrıca bu raporun, hükümetin iyi bir bilgi alt yapısı oluşturmasında önemli etkisi görülmektedir. 1985 yılında ABD Yönetim ve Bütçe Ofisi “**Federal Bilgi Kaynaklarının Yönetimi**” adlı bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgede vurgulanan konular şunlardır (Liu, 1996: 175-183):

- ✓ Bilginin toplanması,
- ✓ Bilginin paylaşımı,
- ✓ Ekonomik ve maliyet konuları,
- ✓ Bilginin yayılması, dağıtılması ve yayınlanması.

Toplu'nun (1999: 335-362), Liu'den (1996: 177-178) aktardığı bilgiye göre daha sonraki dönemlerde de Kongre'de enformasyon akışının kontrolünü sağlamak ve

enformasyon teknolojilerinin bilgi hizmetlerinde kullanımını yaygınlaştırmak konusunda önemli çalışmalar yürütülmüştür. Sadece **1977 yılında Kongre'de enformasyon/bilgi politikası ve teknolojileri konusunda 300 tasarı ve önerge** görüşülmüştür. Bu çalışmaların etkinliği hiç bir zaman azalmamış; ABD başkanlarının gözetiminde devam etmiştir.

Önceki çalışmaların devamı olarak ortaya çıkan ve uygulanan **ABD Ulusal Bilgi Politikası'ndaki dokuz konu ise 1986 yılında** şu şekilde belirlenmiştir:

- ✓ Telekomünikasyon, radyo ve uydu yayını,
- ✓ Uluslararası iletişim ve bilgi politikası,
- ✓ Kütüphane ve arşiv politikası,
- ✓ Bilginin yayımı, güvenilirliği ve gizlilik hakkı,
- ✓ Bilgisayar güvenliği yasası ve suçları,
- ✓ Entelektüel mülkiyet hakları,
- ✓ Eğitimde bilgi teknolojileri, rekabet ve buluşları,
- ✓ Federal bilgi kaynakları yönetimi,
- ✓ Yönetim bilgi sistemleri (Liu, 1996: 175-183).

ABD'deki bilgi politikası alanında ortaya konan temel doküman ise 1990 yılında **U.S. National Commission on Libraries and Information Science (NCLIS)** tarafından oluşturulmuştur. Burada temel olarak vurgulanan bilgiye açık ve sınırsız erişimdir. 1993 yılında ise Başkan **Clinton** tarafından oluşturulan **Information Infrastructure Task Force** oluşumu içinde 1994 yılında **A Working Group of Intellectual Property Rights** oluşturulmuştur (Liu, 1996: 175-183).

ABD'deki bilgi, bilim ve teknoloji politikasını da kapsayan dokümanlardan bir diğeri, Başkan **Bill Clinton** ve yardımcısı **Albert Arnold Gore**'un 22 Şubat 1993'te açıkladıkları "**Amerikan Ekonomisinin Büyümesi için Teknoloji: Ekonomik Güç Sağlamak için Yeni Bir Yol**" başlıklı bilim ve teknoloji politikası dokümanıdır. Bu dokümanda söz konusu politikalar şöyle açıklanıyor. "Yönetimimiz, karşılıklı yarar sağlamanın söz konusu olduğu alanlarda sanayi ile ortak çalışmayı teşvik için Federal Ajansların çalışma tarzlarında değişiklik yapacaktır. Başkan Eisenhower da, 1954'te benzer bir politika değişikliği yapmış ve yayımladığı emirname ile Federal Ajansların temel araştırmaları desteklemesini istemişti. Bizim

uygulayacağımız yeni politika, çok daha fazla Federal AR-GE kaynağının ticari açıdan önemi olan rekabet öncesi aşama projelerine tahsisini sağlayacaktır. Hatta, bu yeni politika sonucu, AR-GE'nin de ötesinde, gerektiğinde, yeni teknoloji ve know-how'ların geniş çapta uygulanmasını teşvik edecek Federal Programlar yürürlüğe konacaktır.”

Sözü edilen politika dokümanlarında hedef ABD'nin bilgi, bilim ve teknoloji yeteneğini yükseltmektir (OSTP, 1993).

1996 yılında Başkan **Bush** tarafından yürürlüğe sokulan “**The Electronic Freedom of Information Act Amendments**” 1986 yılında “**The Freedom of Information Act**” yapılan eklemeler dışındaki en önemli yeniden yazımıdır (Muir ve Oppenheim, 2002d: 475). Böylece elektronik ortamda depolanan bilgiye erişim hakkı da koruma altına alınarak bilgi kaynağı hangi formatta olursa olsun bilgi ihtiyacının karşılanması gerekliliği benimsenmiştir.

1997 Eylül'ünde, **Başkanlık Bilim ve Teknoloji Politikası Ofisi, Clinton-Gore** yönetimince izlenen bilgi, bilim ve teknoloji politikası sonucunda nelerin başarılabilmesine ilişkin bir açıklama yapmıştır (OSTP, 1997). Bu açıklama ana başlıklarıyla aşağıda görülmektedir:

- ✓ Özel sektör inovasyon ve yatırımları için iş ortamı geliştirildi.
- ✓ Temel araştırmalara verilen Federal destek güçlendirildi.
- ✓ Ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve yüksek ücretli işler yaratmak için Federal Araştırma-Geliştirmede öncelik sivil teknolojilere verildi.
- ✓ Teknolojiden herkesin daha fazla yararlanabilmesi için, bütün çocuklarımıza dünya klasında bir öğretim sağlanması ve işgücümüze, yaşam boyu katılma imkânını bulabileceği, verimli bir eğitim verilmesi yolunda adımlar atıldı.
- ✓ Savunma araştırmaları ve tedariki, Savunma Bakanlığı'nın öncülüğünde, çift amaçlı teknolojilere doğru yönlendirildi; buna elverişli ticarî teknolojilerde de sivil sanayileri güçlendirme yanında askerî ihtiyaçları da karşılama amacı güdüldü.
- ✓ Ulusal Enformasyon Altyapısı için destek sağlandı ve teşvik edici bir ortam yaratıldı.

- ✓ Çevre koruma için ekonomik büyümeyi de teşvik edecek teknoloji stratejileri geliştirildi.
- ✓ Uzay programı yeniden düzenlendi.
- ✓ Bilim ve teknoloji alanındaki Federal faaliyetin verim ve etkinliğini artırmak için yeni düzenlemelere gidildi.
- ✓ Ekonomik büyümeyi destekleyen ticaret ve ihracat politikaları yürürlüğe kondu.

Moore'e göre ABD'de bilgi politikası iki koldan gelişmektedir: “bunların biri hükümet içinde, diğeri ise resmi yapılanmanın dışında olup danışma amaçlıdır. Enformasyon Altyapısı Görev Gücü (The Information Infrastructure Task Force) Başkan tarafından hükümetin, yönetimin Ulusal Enformasyon Altyapısı ile ilgili vizyonunu belirlemek ve uygulamak amacıyla kurulmuştur. Bu grup, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve uygulaması konusunda önemli rolü olan federal kuruluşların üst düzey temsilcilerinden oluşmuştur. Bu yapısı ile hükümetin yürütme kolunun bir parçasıdır. Beyaz Saray Bilim ve Teknoloji Politikası Dairesi ve Ulusal Ekonomi Kurumu'nun içinde faaliyet göstermektedir. Ulusal Enformasyon Altyapısı Danışma Kurulu ise teknik ve benzeri konularda danışmanlık veren daha büyük bir yapılanmadır. Ulusal bilgi altyapısı ile ilgili konularda sadece Ticaret Bakanı'na danışmanlık verirler. 37 üye, konu ile ilgisi bulunan geniş bir yelpazedeki çeşitli kuruluşları temsil etmektedir. Kurum nihai raporunu 1996'da sunmuştur (**Advisory Council, 1996**). Bu ikisinin çalışmaları geniş kapsamlı uygulamaların geliştirilmesi için bir çerçeve oluşturmuştur” (Moore, 1998).

Küresel rekabet ve uluslar arası pazarlarda sürekli bir pay kapma uğraşısı içinde olan ABD özellikle de küreselleşme vurgusuyla hareket ederek ulusal anlamda bazı politikaların aksamasından dolayı geçen bu süre içinde bilgi, bilim ve teknoloji politikaları açısından önemli bir yol kat etmiştir. Özellikle de 2005'teki **Ulusal İnovasyon Yasa Tasarısı**'nda ulusal bilgi ve eylem planlarına ihtiyaç duyulduğunu ve bunu yasalaştırma yoluna gidildiği görülmektedir. Tasarıya kaynaklık eden, bir anlamda gerekçesini oluşturan “**Innovate America**” bu raporun “**İnovasyonun Yeni Biçimi**” başlığını taşıyan II. bölümünde, “**Ulusalçılık ve küreselleşme (Nationalism and globalization)** ve ayrıca bilgi politikalarıyla ilgili şu maddeler ön plana çıkmaktadır:

- ✓ Devletimiz dünyadaki en yenilikçi “innovative” **Ulus**'tur. Bu nedenle, **Ulusumuzun** stratejik önemdeki ekonomik ve siyasî hedeflerine erişmesinde, hep kuruculuğu, keşifleri, fırsatları kullanmadaki başarısı ve icatları esas olmuştur; bundan sonra da böyle olacaktır,
- ✓ 21'inci yüzyılda, iyi öğretim görmüş ve eğitilmiş bir işgücü, araştırma ve geliştirmeye yatırım, yenilikçileri “innovators” destekleyecek yasal ve kurumsal düzenlemeler ve fiziksel bir altyapı Birleşik Devletlerin, inovasyona dayalı küresel ekonominin liderliğini sürdürmesini güvence altına almada temel olacaktır,
- ✓ Amerika'nın gelecekteki ekonomik ve ulusal güvenliği, büyük ölçüde, **Ulusumuzun** yaratıcılığına ve inovasyon kapasitesini bütünüyle harekete geçirebilmesine bağlı olacaktır,
- ✓ Dünya, dramatik bir biçimde, daha çok rekabetçi ve birbirine daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Böylesi bir dünyada sonucu belirleyecek hale gelen araştırma, dünya klasında öğretim ve işteki yüksek yetkinlik artık sadece Birleşik Devletlerin tekelinde değildir,
- ✓ Birleşik Devletlerin temel araştırmalardaki yatırımları bize meydan okuyanların üstesinden gelmemize yetmemektedir,
- ✓ Fiziksel bilimlerde temel araştırmalar için sağlanan Federal destek, son yıllarda, yaşam bilimlerine sağlanan desteğin çok gerisinde kalmıştır,
- ✓ İnovasyon kapasitesinin belirlenmesinde kullanılan geleneksel ölçme kriterleri sadece, araştırma ve geliştirme harcamaları, patent sayısı ve fiziksel altyapının değeri gibi girdiler üzerine odaklanmıştır. Bu geleneksel ölçme kriterleri, 21'nci yüzyılın bilgi ekonomisindeki inovasyon faaliyetlerinin ölçümü için de gereklidir; ama, yeterli değildir,
- ✓ Var olan Federal bütçe kısıtları harcamalarda öncelik belirlemeyi gerekli kılmakta ve yeni programların ya bu öncelik belirleme çerçevesinde mevcut fonlardan ya da mümkün olan her durumda, bunlara karşılık gelecek 'offset' fonlarından finansmanlarının sağlanması gerekmektedir,
- ✓ Eğer, Birleşik Devletler, artan küresel rekabetin sonucu olan meydan okumalara uygun bir biçimde karşılık vermek ve değişen küresel dinamiklerin sunduğu fırsatları değerlendirmek durumundaysa; ulusal, özel sektörün başı

çektığı ve hükümetçe desteklenen bir plana ihtiyaç vardır (S.2109, National Innovation Act of 2005, aktaran, Göker, 2006: 8-9).

Alain Touraine, ABD'nin bilgi yönetimi, bilgi teknolojileri ve birçok alanda başat aktör olmasının nedenlerini şu şekilde belirtmektedir: “Amerikan üstünlüğü, bilginin edinilmesinde, üretilmesinde, dönüştürülmesindedir. Teknolojide falan değil. Avrupalıların anlaması gereken, bilginin üretilmesi ve kullanılmasının, geçmişteki sanayi ve tarımın eşdeğeri olduğunu görmek. Ayrıca ileri teknolojilerde Asya ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkenin iyi durumda olduğu, ama Amerikan üstünlüğünün özellikle üniversite sisteminden kaynaklandığı; üniversitelerin bir pompa gibi çalıştığı, seçkinleri çekip en iyilerini alıkoyduğu, kalanları da güçlü bir etki altında evlerine yolladığı ve bu sistemin bilginin yönetimi açısından büyük bir üstünlük sağladığıdır” (Touraine, 2005).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere ABD'nin dünya ölçeğinde birçok alanda üstün olmasının nedeni teknolojiden çok özellikle bilgiye verdiği önem ve bu doğrultuda oluşturduğu bilgi politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Üretimin doğal ve en önemli araçlarından biri haline gelen bilgi birçok alanda ilişkileri belirleyen temel unsur haline gelmiştir. Küresel anlamda bilgiyi yönetenler uluslar arası düzeyde birçok alanda başarı elde etmektedirler. Teknoloji bu sürecin sadece bir bileşeni olarak algılanmaktadır. Teknolojinin nasıl ve ne boyutta ilerleyeceğine de yine bilgiyi yönetenler karar vermektedirler. Genel olarak bilgi kaynaklı yapılanmalar ve teknoloji de dahil olmak üzere küresel anlamda birçok yeniliğe öncülük etmektedirler.

ABD'deki politikaların insanların ihtiyaçlarına göre şekillendirildiğini daha önceki paragraflarda açıklamıştık. Buna ek olarak, **bilgi sistemleri, bilgi altyapısı, bilgi hizmetleri yani bilgi politikası içinde yer alan her unsurun bir Amerikan vatandaşının ihtiyaçlarına en iyi düzeyde cevap verebilecek şekilde oluşturulduğunu söylemek gerekir.** Uluslar arası rekabetin yoğun bir şekilde yaşandığı, sınırların kalktığı bir dünyada, gelişen ve değişen ABD bilgi politikasına temel olan konu bilgiye duyulan gereksinimi en kısa zamanda, en kolay şekilde, gereksinim duyulan anda, her ABD vatandaşına hiçbir ayırım gözetilmeksizin sağlanmasıdır.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ BİLGİ POLİTİKALARI

Sosyo-ekonomik, politik ve kültürel açıdan hızla değişen dünyada ABD gibi Avrupa Birliği ülkeleri de gelişmelere paralel olarak belirli konularda politikalar üretmiş ve hala üretmektedirler. Bu konulardan biri de bilgi politikalarıdır. AB'nin daha güçlü bir topluluk olmak için özellikle de bilgi politikalarının düzenlenmesi ve buna paralel uygulamaların ortaya konulması çok önemlidir. AB'nin kuruluşuna, üyelerine ve aday ülkelere ilişkin genel bir bilgi verildikten sonra AB bilgi politikalarına değinilecektir.

Avrupa Birliğinin kurulması, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına ilişkin Paris Anlaşması (1951) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ve EURATOM'un (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) kurulmasına ilişkin Roma Anlaşması ile (1957) altı kurucu üyenin bir araya gelmesiyle gerçekleşti. Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastrich Anlaşması, Avrupa Topluluğu'nun Avrupa Birliği adını aldığı anlaşmadır. Kurucu altı ülke olan Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'dan sonra AB üye sayısı çok önemli genişleme süreçlerinden geçerek 2007'de 27'ye ulaştı ve halen üye sayısı 27'dir. 1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye ise 3 Ekim 2005'te müzakere çerçeve belgesinin kabulü ile resmen müzakere sürecine başlamaya hak kazanmıştır. Günümüzde Türkiye ile birlikte Makedonya ve Hırvatistan aday ülke konumundadır. Arnavutluk, Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve BM güvencesi altında korunan Kosova adaylık statüsü bekleyen ülkelerdir. AB üye ülkeleri aşağıda verilmiştir:

1957 Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda

1973 Danimarka, İrlanda İngiltere

1981 Yunanistan

1986 Portekiz, İspanya

1995 Avusturya, Finlandiya, İsveç

2004 Estonya, Kıbrıs, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya
Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya

2007 Bulgaristan, Romanya (AB, 2007)

Avrupa Birliğinin bilgi toplumuna dönüşüm konusundaki politika belirleme ve eylem planları hazırlama çalışmalarında özellikle bilgi endüstrisinde atılım

yaparak bu alandaki pazarda rekabet gücünü artırma, buna dayalı olarak sanayinin yapısını dönüştürme, ortaya çıkacak toplumsal sorunlara geniş bakış açıları getirme, toplumsal dayanışma ve fırsat eşitliğini sağlayıcı önlemler ile Avrupa'nın kültürel çeşitliliğinin korunması yönünde yapılması gerekenler ön plana çıkmaktadır. AB, çalışmalarını çeşitli alanlarda belirlediği politikalar, çerçeve programlar ve eylem planları aracılığıyla yürütmektedir. Bu alanlardan bazıları, tarım, kültür, enerji, genişleme, savunma, eğitim, çevre, insan hakları, dış ticaret, halk sağlığı, ar-ge, inovasyon, ulaşım ve bilgi toplumdur.

Avrupa'da bilgi toplumuna yönelik gelişmeler ön planda olmuştur. Avrupa'daki koşulların elverişli olması ilerleme ve gelişmenin sağlıklı bir şekilde olmasına yardımcı olmuştur. Bu koşulların en önemlisi Avrupa'da var olan etkin bir telekomünikasyon sistemidir. Ayrıca Avrupa Komisyonu'nun 1990 yılında (European Commission, 1990), teknolojik gelişmelere paralel olarak çıkardığı kararname ile rekabetin başlatılması sonucu telekomünikasyon sistemlerinin her düzeyinde verimlilik önemli ölçüde artmıştır. Sonuç olarak, maliyetler azalmış, kapasite artmış ve gerekli yatırımların büyük bir kısmını finanse etmek gelirden elde edilen kazançla olmuştur (Moore, 1998)

Bilgi toplumuna yönelik çalışmaların varlığı, telekomünikasyon sisteminin Avrupa da ve teknoloji gelişmelerle birlikte topluluğun gerekli iradeyi göstermesi bilgi toplumunu oluşturacak ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel yapıları yaratabilmek için gerekli koşulları sağlamaktadırlar.

ABD'deki bilgi toplumu ve bilgi politikaları çalışmalarının ülkenin kendi iç dinamiğinden yola çıkılarak oluşturulduğuna bir önceki başlık altında değinmiştik. Buna karşın, "Avrupa ülkeleri açısından enformasyon toplumu politikaları hem Avrupa Birliği gibi ulus üstü bir örgütlenme düzeyinde, hem de uluslararası baskılara karşı bir tepki olarak şekillenmiştir" (Schneider, 1997: 345). Bilgi toplumu ve bilgi politikalarının gündeme geliş süreçlerinde yaşanan bu farklılık, kültürel, ekonomik, endüstriyel ve kurumsal yapılanma farkları ile bütünleşerek "bilgi toplumuna giden yolun" ABD ve Avrupa açısından farklılaşmasının zemini olmuştur.

Özellikle de ABD'deki çalışmaları yakından inceleyen Avrupalı Jacques Delors, ABD'ki bu çalışmaların Avrupa için bir tehdit olduğunu ileri sürerek Avrupa

Komisyonunda bu konuyu dile getirmiştir. Delors, “Böyle bir gelişmenin Avrupa ekonomisinin rekabet gücü açısından yaratabileceği tehdidi fark ederek Komisyon Başkanı olarak yayınladığı son kararname ile benzer bir Avrupa yüksek kapasiteli iletişim şebekesi ve bilgi politikaları konusunda görüşlerini ortaya koydu” (European Commission, 1993). O günden bu yana, Avrupa'nın enformasyondan ekonomik ve giderek artan oranda sosyal bir kaynak olarak yararlanma kapasitesini artırmak için, bu belgeyi izleyen çeşitli raporlar yazılmış, çalışmalar yapılmış, politikalar ve eylem programları tasarlanmıştır (European Commission, 1995).

Avrupa topluluğundaki bilgi toplumu ve bilgi politikaları konusunda Avrupa Komisyonun çok önemli bir rolü vardır. Avrupa Komisyonu, üye ülkelerde bilgi toplumunun geliştirilmesini destekleyen önemli bir görev üstlenmiştir. Komisyon bu tür gelişmelere, diğer ülkeler daha henüz değişim gereğinin ayırımına varmağa başlarken, 1990'ların ortalarında yüksek düzeyde öncelik vermiştir. “Komisyon, gelişimin planlanabilmesi için bir politika çerçevesi oluşturmuş ve kapsamlı bir destekleyici etkinlik programı ile süreci canlı tutmuştur. Bununla birlikte 1995'den 1998'e dek öncelikli alanlarda önemli bir kayma olmuştur. Başlangıçta gelişme hemen hemen tamamen ekonomik açıdan ele alınmıştı. Hedef Avrupa şirketlerinin küresel ekonomide başarılı biçimde rekabet edebilmeleriydi. Bunu yapmak için şirketlerin enformasyon ve iletişim teknolojilerini kullanarak üretkenlik düzeylerini yükseltmeleri gerekiyordu (European Council, 1994, European Commission, 1994). Zaman içinde vurgu genişlemiş olup, bugün hedef çok daha geniş bir toplumsal ve kültürel değişim sürecine dönüşmeyi özendirmek olmuştur. Komisyon üyesi Padraig Flynn (European Commission, 1996, European Commission, 1997)'nın kurduğu ve Enformasyon Toplumu Forumu (European Commission, Information..., 1996, 1997)'nin desteklediği Yüksek Düzey Uzmanlar Grubu bir vizyon oluşturmuştur. Bu grubun enformasyon toplumu vizyonu çok yönlü olup, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yarattığı fırsatların herkes tarafından kullanılacağı ve kontrol edileceği bir öğrenen toplum yaratma ile ilgilidir” (Moore, 1998)

Avrupa Topluluğu, bilgi toplumu ve politikaları konusunda ekonominin büyük bir unsur olduğunu tartışırken, ekonomiye ek olarak toplumsal, politik ve kültürel konuları da kapsayacak programların altını çizmektedir. Buradan yola çıkarak toplumun gelişiminde kurumsal olarak, kamu ve özel sektörün bilgiyi kullanarak bilgi

endüstrisi oluşturmada konusunda destekleyici adımlar atılmıştır. Bunun içinde gerekli yasal düzenlemeler için uygun çerçeve programlarını geliştirilmesi gerektiği konusunda önemli bir irade öne çıkmaktadır.

Avrupa Birliği, çalışmalarını çeşitli alanlarda belirlediği politikalar, çerçeve programlar ve eylem planları aracılığıyla yürütmektedir. Bu alanlardan bazıları; tarım, kültür, enerji, genişleme, savunma, eğitim, çevre, insan hakları, dış ticaret, halk sağlığı, araştırma ve inovasyon, ulaşım, bilgi toplumdur (Europa, 2009).

Anılan politika konuları çerçevesinde AB bir eylem planı hazırlamıştır. Söz konusu eylem planı telekomünikasyon alanında özelleştirmeyi sağlayarak rekabet ortamı yaratmayı, iletişim ağları üzerinden verilen hizmetlerin çeşitlenmesi ve herkesçe karşılanabilir olması, herkesin internete erişim fırsatına kavuşması, internet kullanımının yaygınlaşması ve bu yönde insanların bilgi ve becerilerinin artırılması, internetin güvenli, ucuz ve hızlı olması ve internet yardımıyla devlet, sağlık, eğitim gibi hizmetlerin verilmesini yaygınlaştırma gibi eylem alanları tanımlanmıştır. Eylem planını destekleyici çalışmalar yenilikçilik, yaşam boyu öğrenme, eğitim konulu programlar da vardır.

Avrupa Birliğindeki ülkelerin farklı mevzuatları ve bilgi politikalarıyla ilgili geçmiş deneyimleri göz önüne alınca, ortak hedefler belirlemek ve ülkeler arası koordinasyonu sağlamak için bazı çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışmalar iki başlık altında toplanmıştır. **Ulusal açıdan:** Her Avrupa ülkesi okullar ve kamusal hizmetler sistemlerinin nasıl çalışacağına öncelikli olarak kendisi karar verir. Ayrıca, ülkeler ortak amaçlar konusunda da birlikte çalışırlar ve bilgi alışverişinde bulunurlar. Bu, “açık koordinasyon sistemi” olarak adlandırılır. Bölgesel ve yerel yetkililer ülkelerdeki faaliyetlerden sorumludur. **Avrupa Birliği açısından:** Avrupa Birliği mevzuatının bir kısmı yeni teknolojileri göz önünde bulunduracak şekilde adapte edilmiştir. Birlik bütçesi az gelişmiş bölgelerin gelişmesi, araştırma, eğitim gibi alanları parasal olarak desteklemektedir. Bu paranın bir kısmı İnternet kullanımını teşvik etmek için kullanılmaktadır (European Commission, 2003).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler dünya ülkelerinin ekonomik yapılarını da etkilemiş, “sayısal devrim” olarak nitelenen yeniliklerden yararlanan kuruluşların iş yapış şekilleri de değişmiştir. Teknolojik gelişme açısından

ileri ülkelerde ekonomik faaliyetlerin büyük bir bölümünü bilgi yoğun faaliyetlerin oluşturduğu bir değişim süreci yaşanmaktadır. Avrupa ekonomisi bu gelişmelerin avantajları sayesinde çok büyük gelişmeler gerçekleştirmiş ve daha rekabetçi olmuştur.

2.2.1. E-AVRUPA

AB, hızla değişen ve gelişen dünyada bilimsel ve teknolojik gelişmelerden yararlanmayı ve bununla birlikte dünyadaki pazarlardan kazanç elde etmek için rekabetçi bir konuma gelmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Avrupa Konseyinin 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de düzenlenen toplantısında, Avrupa'nın yeni ekonominin sağladığı fırsatlardan en iyi şekilde yararlanabilmesi için, Avrupa Komisyonunca başlatılan ve Avrupa'yı herkes için gerçek bilgi toplumuna dönüştürmeyi hedefleyen e-Avrupa girişimi onaylanmıştır. Bu toplantıda Avrupa Komisyonu, Konseyle işbirliği içerisinde bir e-Avrupa Eylem Planı hazırlığına girişmek, Mart 2000'de Lizbon'da düzenlenecek Konsey Toplantısına bir ilerleme raporu sunmak ve Haziran 2000'de eylem planı çalışmalarını sonuçlandırmak için görevlendirilmiştir.

e-Avrupa Girişiminin 10 temel amacı;

- ✓ Ucuz Internet erişimi
- ✓ Avrupa'daki genç nüfusun sayısal çağa hazırlanması
- ✓ e-Ticareti hızlandırmak
- ✓ Araştırmacılar ve öğrenciler için hızlı internet
- ✓ Güvenli elektronik erişim için akıllı kartlar
- ✓ Yüksek teknoloji üreten/kullanan KOBİ'ler için risk sermayesi
- ✓ Özürlüler için e-Katılım
- ✓ Çevrimiçi sağlık hizmetleri
- ✓ Akıllı ulaşım
- ✓ Çevrimiçi devlet hizmetleri; olarak belirlenmiştir.

Avrupa'daki teknolojik çalışmaların gençleri ilgilendiren hedefleri:

- ✓ 2001 sonunda; bütün okullar Internet'e bağlanmalı,
- ✓ Web tabanlı bilgi ve eğitim kaynakları tüm öğretmen ve öğrenciler için uygun olmalı,
- ✓ Halka açık yerlerde, Internet ve çoklu ortam kaynaklarına erişim tüm gençlere açık olmalı,
- ✓ 2002 sonunda; bütün öğretmenler Internet ve çoklu ortam kaynaklarına konusunda donanımlı hale gelmeli,
- ✓ Bütün öğrenciler sınıflarında yüksek hızlı Internet ve çoklu ortam kaynaklarına erişimli olmalı,
- ✓ 2003 sonunda; bütün öğrenciler okulu bitirdiklerinde sayısal okuryazar olmalılar (Europa, 2009).

eAvrupa girişimi Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkelerde 1999 yılında Avrupa Komisyonu tarafından başlatılmıştır. Amaç, Internet aracılığıyla tüm vatandaşların bilgi, eğitim, öğretim, devlet hizmetleri, finans, sağlık, kültür ve eğlence alanlarında yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini yaygın olarak kullanabilmelerini sağlamak ve yaşam kalitelerini artırmaktır. Avrupa kültürünü ve çeşitliliğini korumak, herkesin bu hizmetlere kendi dilinde erişmelerini sağlamak hedeflenmiştir (European Commission, 2003).

Avrupa Konseyinin bir sonraki toplantısı 23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sırasında, Helsinki'de öngörüldüğü gibi, Komisyon tarafından Konseye bir ilerleme raporu sunulmuştur. Aynı toplantı sırasında ayrıca, e- Avrupa Girişimini destekleyen ve Avrupa'nın gelecek 10 yılda ***“daha çok ve daha iyi istihdam ve kapsamlı bir sosyal uyum aracılığıyla sürdürülebilir ekonomik büyüme becerisine sahip, dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomisi”*** haline dönüşmesini hedefleyen Lizbon Stratejisi ortaya konmuştur.

Avrupa ekonomik yapısının daha fazla dijitalleşmesi gerektiği vurgulanan Lizbon Zirvesi'nde ortaya yeni hedefler konulmuştur:

- ✓ İş dünyası ve vatandaşlar ucuz ve kaliteli bir iletişim alt yapısına ve çok çeşitli hizmetlere ulaşabilmelidir,

- ✓ Her vatandaş yeni bilgi toplumunda yaşayabilmek ve çalışabilmek için gereken becerilerle donatılmalıdır,
- ✓ Avrupa sosyal modelinin temel bileşeni olarak ‘yaşam boyu öğrenme’ye en yüksek öncelik verilmelidir (European Commission, 2003).

2.2.2. E-AVRUPA 2002

23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, 15 AB ülkesinin hükümet ve devlet başkanları, Avrupa'nın gelecek on yılda “dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomisi” haline gelmesi hedefini koymuşlardır. Bu hedef, Avrupa'nın bir an önce bilgi tabanlı ekonominin, özellikle de internetin sağladığı fırsatlardan sonuna dek yararlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu hedefi gerçekleştirmek için devlet ve hükümet başkanları, Avrupa Konseyini ve Komisyonunu “e-Avrupa Girişimi ve Lizbon Stratejisiyle uyumlu ve kapsamlı bir eylem planını, ulusal girişimleri göz önüne alarak en üst düzeyde koordinasyon içinde hazırlamakla görevlendirmiştir. Komisyon, e-Avrupa'nın ilk aşaması olan e-Avrupa 2002 Eylem Planının Taslağını 24 Mayıs 2000 tarihinde tamamlamıştır. Taslak, üye ülkeler tarafından tartışılmış ve 19-20 Haziran 2002'de Feira'da düzenlenen Konsey toplantısında 64 hedeften oluşan ve 2002 sonuna kadar tamamlanması öngörülen e-Avrupa 2002 Eylem Planı kabul edilmiştir. e-Avrupa Eylem Planı hazırlıklarını devam ettiği komisyonda 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde Fieria'da yapılan Konsey toplantısında Lizbon Stratejisi ve e-Avrupa Girişimi çerçevesinde hazırlanan “e-Avrupa 2002 Eylem Planı” kabul edilmiştir (eAvrupa).

e-Avrupa 2002 Eylem planının 64 hedeften oluşan ve 2002 sonuna kadar tamamlanması öngörülen planının temel başlıkları şunlardan oluşmaktadır:

- Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet
 - ✓ Daha ucuz ve daha hızlı internet erişimi
 - ✓ Araştırmacılar ve öğrenciler için daha hızlı internet
 - ✓ Güvenli ağlar ve akıllı kartlar
- İnsan kaynağına yatırım
 - ✓ Avrupa gençliğinin sayısal çağa hazırlanması

- ✓ Bilgi tabanlı ekonomide iş gücü
- ✓ Bilgi tabanlı ekonomiye herkesin katılımı
- İnternet kullanımının teşvik edilmesi
 - ✓ e-Ticaretin hızlandırılması
 - ✓ Elektronik devlet: Kamu hizmetlerine elektronik erişim
 - ✓ Çevrimiçi sağlık
 - ✓ Küresel ağlar için Avrupa sayısal içeriği
 - ✓ Akıllı ulaşım sistemleri (eAvrupa2002).

Lizbon'da öngörölmüş olan hedeflere ulaşılmasını sağlamak için gerekli eylemleri gerçekleştirmek bu eylem planının amacı olmuştur. Plan, e-Avrupa Girişiminde tanımlanan 10 temel amacın, Lizbon Avrupa Konseyi Kararları ile Avrupa Parlamentosu ve üye ülkelerden gelen görüşler ışığında revize edilerek ortaya çıkarılmıştır.

2002 yılı sonunda, e-Avrupa 2002 Eylem Planının 2000, 2001 ve 2002 yıllarındaki performansı ölçölmüş ve bir e-Avrupa Değerlendirme Raporu yayınlanmıştır. e-Avrupa 2002 Eylem Planı, Haziran 2002'de Eylem Planında yer alan hedeflerin çok büyük bir kısmının başarıyla gerçekleştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu kapsamda; hemen hemen tüm iş dünyası ve okullar internet erişimine kavuşmuş, internet erişimine sahip hane halkı sayısı üç katına çıkarılmış ve Avrupa dünyadaki en hızlı araştırma ağına sahip olmuştur. Fakat, internet kullanımı, erişim kadar hızlı bir gelişme gösterememiştir. Bu nedenle yeni politikalar, internet kullanımının yüksek kaliteli alt yapı, çekici hizmetler ve uygulamalar ile kurumsal yapıların değiştirilmesiyle artırılmasına yönelmiştir. Bu politikaların sonucu olarak e- Avrupa 2005 Girişimi ortaya çıkmıştır (eAvrupa2002).

AB Komisyonunun başlattığı bu çalışmalar, birliğe aday ülkeleri de etkilemiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu aday ülkeler de, 15 AB ülkesi tarafından Lizbon'da ortaya konulan stratejik hedefi benimsemiş ve e-Avrupa+ girişimini başlatmışlardır. Hazırlanan Eylem Planı Haziran 2001'de Götting'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. eAvrupa+ adı verilen bu girişim, eAvrupa'nın öncelikli amaçlarını ve hedeflerini yansıtmakta ve aday ülkelerin ekonomilerinin yenilenmesinin ve modernizasyonunun hızlandırılmasını,

kurumsallıklarının ve yeteneklerinin artırılmasının desteklenmesini, genel rekabet güçlerini geliştirmeyi amaçlamakta, bu yönde aday ülkelerin özel durumlarını göz önüne alan eylemler sunmaktadır.

2.2.3. E-AVRUPA 2005

e-Avrupa 2002 kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda, hemen hemen tüm iş dünyasının ve okulların internet erişimi sağlanmış, internet erişimine sahip hane halkı sayısı üç katına çıkarılmış ve Avrupa dünyadaki en hızlı araştırma ağına sahip olmuştur. Ayrıca, elektronik haberleşme alanındaki yasal çerçeve çizilmiş ve e-ticaret alanında önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Fakat internetin etkin kullanımı, erişim kadar hızlı bir gelişme gösterememiştir. Bu nedenle yeni politikalar, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yüksek kaliteli alt yapı, çekici servisler ve uygulamalar ve kurumsal yapıların değiştirilmesiyle desteklenmesine yönelmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda, Avrupa Konseyi Mart 2002'de Barcelona'da düzenlenen toplantısında, Komisyonu "Genişbant erişimin ve kullanımın 2005 yılına kadar Birlik bünyesinde yaygınlaştırılması, İnternet Protokolü Ipv6'nın geliştirilmesi, ağ ve bilgi güvenliği, e-Devlet, e-Eğitim, e-Sağlık ve e-İş" konularına odaklanmış yeni bir eylem planını hazırlamakla görevlendirmiştir. Haziran 2002'de, Sevilla Avrupa konseyi toplantısında 2005 yılında tamamlanması öngörülen *e-Avrupa 2005 Eylem Planı* kabul edilmiştir.

e-Avrupa 2005 Eylem Planının temel hedefleri şunlardır:

- ✓ e-Devlet, e-Eğitim ve e-Sağlık başta olmak üzere modern çevrimiçi hizmetlerin sunumu
- ✓ Dinamik e-İş ortamının yaratılması
- ✓ Rekabetçi fiyatlarla yaygın genişbant erişimi
- ✓ Güvenli bilgi alt yapısı

Bu hedefler çerçevesinde, bir yandan talep kısmında kamu hizmetleri ve e-iş'i de içerecek şekilde hizmetler, uygulamalar ve içeriğin, diğer taraftan arz kısmında bu

çalışmaların sunulacağı güvenli genişbant iletişim alt yapısının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

e-Avrupa 2005, katılımçılığın ve fırsat eşitliğinin geliştirilmesini hedefleyerek insan kaynağına odaklanan bir yaklaşım benimsemektedir. Hizmetlerin farklı kanallardan sunumu bu yaklaşımın başarılmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, eAvrupa 2002'de İnternet bağlantısının artırılması hedefi ortaya konurken, eAvrupa 2005'te bu altyapının ekonomik aktivitelere dönüşümü hedeflenmektedir. Bu nedenle katma değer yaratabilecek kamu politikaları ve iş dünyası için uygun ortamların yaratılmasına önem verilmektedir. Birliğe yeni ülkelerin katılımı da göz önünde bulundurularak, e- Avrupa 2005 Eylem Planının güncellenmesi gündeme gelmiş, yapılan çalışmalar sonucunda, Mayıs 2004'de güncellenmiş Eylem Planı yayımlanmıştır (eAvrupa2005).

2.2.4. İ-AVRUPA 2010

Avrupa Birliği, e-Avrupa 2005 Eylem Planının tamamlanmasının ardından 2000 yılında Lizbon Stratejisinde ortaya koyduğu politikaları da gözden geçirerek “i2010: Büyüme ve İstihdam için Avrupa Bilgi Toplumu” stratejisini kabul etmiştir. Strateji, üç “i” politika önceliğine dayanmaktadır:

Tek Avrupa Bilgi Alanı (Single European Information Space): AB içinde bilgi toplumu ve medya hizmetlerinde açık ve rekabetçi tek pazarın oluşturulması. Teknolojik dönüşümün politika dönüşümüyle desteklenmesi için, Komisyon tarafından; 2005 yılında etkin bir spektrum yönetimi politikası geliştirilmesi, 2005 yılı sonunda görsel-işitsel medya hizmetlerine ilişkin kuralların gözden geçirilmesi, 2006 yılında elektronik haberleşmeye ilişkin düzenleyici çerçevenin güncellenmesi, 2006 yılında güvenli bir bilgi toplumu için strateji geliştirilmesi ve 2006-2007 döneminde etkili ve birlikte çalışabilir sayısal haklar yönetimine ilişkin kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yenilikçilik ve Araştırma Yatırımı (Innovation and Investment in Research): AB bilgi ve iletişim teknolojileri araştırma yatırımlarının yüzde 80 oranında

artırılması. Avrupanın önde gelen rakipleri ile arasındaki farkın kapatılması suretiyle araştırma ve inovasyonda yüksek performans sağlanması amaçlanmıştır.

Kapsayıcı Avrupa bilgi toplumu (Inclusion, better public services and quality of life): Kapsayıcı, daha kaliteli kamu hizmeti sunan ve yaşam kalitesini artıran bir bilgi toplumu hedeflenerek tüm kesimlerin bilgi toplumunun sunduğu imkanlardan faydalanmasını sağlamaya dönük eylemlerin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır (iEuropa2010).

Avrupa Komisyonu'nun Mart 2009 tarihinde hazırladığı raporda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüzün toplumu ve ekonomisinde yaşamsal önemi olduğu, özellikle engelliler ve yaşlılar için olmak üzere insanların kişisel bağımsızlık ve yaşam kalitesini artırdığı, uzaktan erişim olanaklarının yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanarak Avrupa'da yaşayan pek çok insanın yetersiz erişilebilirlik koşullarından ötürü bilgi ve iletişim teknolojilerini sınırlı kullandıkları ya da kullanamadıkları belirtilmektedir.

Söz konusu raporda, iletişim teknolojileri alanında ürün ve hizmetlerin belirli standartlarla uyumlu olmasının önemi, engelliler, yaşlılar, merkezden uzak yerlerde yaşayanlar, ekonomik ya da eğitim açısından dezavantajlı durumda olanlar da dahil olmak üzere herkesin kamu yönetim kuruluşları tarafından sağlanan hizmetlere erişilebilirliğinin sağlanması, Avrupa'da e-erişilebilirlik için değerlendirme ve gözlemlerin devam ettirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Ayrıca, tüm üye devletlerde AB programları aracılığıyla e-erişilebilirlik için sağlanan finansal desteğin devam ettirilmesine, web erişilebilirliğinin artırılmasına, kamu hizmetlerine çok kanallı erişimin desteklenmesine ve kamu bilgisine ücretsiz erişime, bu alandaki tüm paydaşlar arasında diyalogun artırılmasına, bilgi ve iletişim teknolojileri destekli eğitim materyal ve yöntemlerine erişilebilirlik ve kullanılabilirliğin artırılmasına, eğitim, ulaşım, bankacılık, sağlık gibi çevrim içi hizmetlerin kullanımının teşvik edilmesine karar verilmiştir (Toplu, 2006: 129-166).

i2010 faaliyetleri için yapılan değerlendirmede, üye ülkelerin bilgi toplumu alanındaki gelişme göstergelerinin Avrupa Birliği ortalamalarının altında veya üstünde olduğu belirtilerek ülkeler üç grupta toplanmıştır

- ✓ En ileri ülkeler: Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Hollanda, Norveç, İsveç, Avusturya, Belçika, Almanya, Lüksemburg ve İngiltere.
- ✓ En az gelişmiş ülkeler: Bulgaristan, Kıbrıs, Yunanistan, Polonya ve Romanya. Bu ülkeler için göstergelerin %75'ten fazlası Avrupa Birliği ortalamasının altındadır.
- ✓ Ortalamanın altında ve üstünde kalan diğer ülkeler (i2010Mid-Term).

Altı ülke tarafından kurulan Avrupa Birliği'nin üye sayısı genişleme süreçlerinden sonra 2007 yılında 27 ülkeye ulaşmıştır. Ekonomik, sosyal ve politik açılardan gittikçe daha hızlı değişen günümüz dünyasında bütün ülkeler için her konuda belirli politikaların oluşturulmasının önemi de artmaktadır. Avrupa Birliği'nin genişleme ve gücünü artırma hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bilgi politikalarının düzenlenmesi ve uygulanması son derece önemlidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak Avrupa Birliği kurumları tarafından eylem planları oluşturulmuş ve yerine getirilmeleri izlenmiştir. Belirli aralıklarla yapılan toplantılarda çalışmalar getirilmektedir. Son çalışmalarda ülkeler arasındaki farklılıkların azaltılması, sayısal bölünmenin etkisinin en aza indirilmesi, elektronik ortamda sağlanan kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması, yaşam kalitesinin artırılarak bilgi toplumunun sağladığı olanaklardan herkesin yararlanabilmesi, araştırma ve yenilikçilik yatırımlarının artırılması, bilgi toplumu hizmetlerinde tek pazarın oluşturulması konularına öncelik verilmiştir.

2.2.5. ÜYE ÜLKELERİN DURUMU

AB'ye üye devletler farklı biçimlerde tepki göstermişlerdir. Bu ülkelerin farklı ekonomik kapasitelerini yansıtmaktadır. Ayrıca felsefi ve politik farklılıklar ve ekonomik ve toplumsal değişimde devletin oynaması gereken rolle ilgili görüş farklılıkları da tepkilere yansımıştır. AB'de bilgi politikalarına ilişkin üç grup belirlemek mümkündür: resmi, politikaların yönlendirdiği bir yaklaşımla devletin liderlik yaptığı bir yaklaşımı yeğ tutan Kuzeyliler; nispeten yapılaşmamış bir sistem içinde devletle özel sektörün sorumlulukları paylaştığı Güneyliler ve müdahaleci modellerden çok pazar güçlerine inanan Orta Avrupa grubu.

Kuzey grubu bilgi toplumuna doğru en hızlı gelişme kaydeden gruptur. Danimarka, Finlandiya, Hollanda ve İsveç her yönden diğer ülkelerin önündedirler. Her bir ülke meselelerin dikkatli bir analizine dayanan politikalar çizmişlerdir. Her birinde bu analizler, hükümet yetkilileri, endüstriyel kesimden ve akademik dünyadan uzmanların oluşturduğu yüksek düzeyde gruplar tarafından yapılmıştır. Bu gruplar, sorunların analizini yapmış, enformasyon toplumu vizyonu oluşturmuş ve hükümetin, özel sektörle birlikte çalışarak izleyeceği bir program belirlemişlerdir (An Action... 1994; Ministry of Finance, 1994; Ministry of Research, 1994; Ministry of Research and..., 1995; Swedish..., 1994; Vision..., 1998). Her bir ülkede bu politikaların geliştirilmesi için politik destek en üst düzeyde olmuştur. Örneğin, İsveç'te başbakan birinci yılda komisyon çalışmalarına bizzat başkanlık yapmış ve kişisel desteğini de ortaya koymuştur. Diğer ülkelerde politikaların yaşama geçirilmesi yine başbakanların desteği ile bakanlar tarafından yürütülmüştür (Moore, 1998).

Kuzey grubu ülkeleri erken harekete geçmenin yararını görmüşlerdir. Her bir ülke ekonomik gelişmeden çok daha fazlasını istemiştir. Toplumsal dönüşümün zorunlu olduğu açıkça görülmesi ve belki de bu yüzden devletin gelişme sürecinde anahtar rol oynamasını sağlamıştır. Politikaların başarısının anahtarı eşgüdüm ve ortak gelişmedir.

Bilgi toplumunun yaratılması için yapılacak çalışmaların çeşitli bakanlıkların çalışma alanına girdiği, sürecin liderliğini yürütmek üzere bu bakanlıklardan birine sorumluluk verilmekle birlikte, yüksek düzeyde eşgüdüm gerektiği göz önüne alınarak hareket edilmiştir. Bu açılımlı yaklaşım değişimi sağlamak için geniş bir yelpazede çeşitli inisiyatiflerin başlatılmasına yol açmıştır. Özel sektörün, özellikle altyapı konusunda kararlılıkla rol alması için gerekli adımlar atılmış ama etkinlikler programı bunun çok ötesinde kamu sektörünün tümünü ve özellikle belediyeleri de kapsayacak biçimde yaygınlaştırılmıştır. Özel sektörü yatırım yapmaya teşvik etmek için hükümetin de kaynak ayırması gerektiği güçlü biçimde hissedilmiştir. Gerçekten de bu strateji başarılı olmuştur (Moore, 1998).

Pek çok açıdan benzerlik gösteren Danimarka, Finlandiya ve İsveç, Norveç'le birlikte kendilerini Kuzey (Nordic) enformasyon toplumları olarak yeniden belirleme yolunda uzun merhaleler katetmişlerdir (Ministry ..., 1994).

Kuzey grubu yüksek katma değerli, bilgi-yoğun üretim yapan küresel planda başarılı endüstriler geliştirmiş; toplumsal, kültürel ve politik transformasyon sürecini başlatmış; yüksek kaliteli bir eğitim geleneğine dayanmışlardır. Gelecek yıllarda bu ülkeler bilgi toplumuna tam geçişte ve bu bilgi politikaları oluşturmada avantajlı olacak ve geçmişteki çalışmalarının meyvesini toplayacaklardır.

Güney grubu, Yunanistan, İtalya ve İspanya'dan oluşmaktadır. Portekiz, Güney grubunun bazı karakteristiklerini paylaşmakla birlikte, bazı açılardan nispeten farklıdır. Güney grubunda bilgi toplumu gelişmelerine yüksek düzeyde öncelik verme konusunda bir isteksizlik görülmekte olup, ulusal hükümetler, yerel ve bölgesel yönetimler düzeyinde bazı çalışmalar yapılmakla birlikte Kuzey grubunun karakteristiği olan sürükleyici güç görülmemektedir.

Kuzey grubundaki sürükleyici gücün bu grupta olmamasına rağmen bu grupta da değişim işaretleri olduğu görülmektedir. Bu işaretlerden en önemlisi, bilgi toplumunun gelişmesi için çok olumlu bir çerçeve oluşturan geniş kapsamlı bir politika belgesi hazırlayan Portekiz'dir (Information Society, 1997). İkinci örnek ise değişim gösteren İtalya'dır. Hükümet kapsamlı bir plan hazırlayan "**Enformasyon Toplumu Forum'u** kurmuş (Promotion..., 1997) ve bunu Endüstri ve İletişim Bakanlığı'nın altyapı ile ilgili bildirimleri izlemiştir (Information Society Infra..., 1998). Buna karşın Yunanistan'da bir enformasyon politikası geliştirme konusunda fark edilebilir herhangi bir girişim olmamıştır. Olasıdır ki, iletişim altyapısını geliştirme ve yayma gereği politika yapıcıları fazlasıyla meşgul etmektedir; ama bu yine de bir politika geliştirme dürtüsünün neden var olmadığını bütünüyle açıklamaya yetmemektedir. Bir politika geliştirilememesinin nedeni, daha büyük bir olasılıkla, bu ülkede politik ve yönetsel geleneklerin Kuzey Avrupa'dan daha farklı olmasıdır. Eğer böyleyse, bu durum, Portekiz ve İtalya'nın girişimlerine daha da önem kazandırmaktadır (Moore, 1998).

Bu tek tek uygulamalara karşın Güney Avrupa ülkelerinde genel bir eşgüdüm eksikliği var olup, bu durum, geleceğe yönelik etkili gelişmeler önünde bir engel yaratmaktadır. Bilgi toplumunda teknolojik uygulamaların değeri, daha çok devlet kuruluşları arasındaki sınırların ortadan kalkması ve bireyin gereksinimlerinin karşılanması için bütüncül bir görüşle hareket edebilme olanağı yaratmasında

yatmaktadır. Eşgüdüm ve ortak çözümler bulma yaklaşımı olmadıkça potansiyel değer büyük ölçüde yitip gidecektir.

Orta Avrupa Grubu oldukça çok sayıda ülkeyi kapsamaktadır: Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İrlanda, Lüksemburg ve Birleşik Krallık. Bunlar işe geç başlayan ve yakın tarihlerde bir dizi eşgüdümlü bilgi toplumu politikalarının geliştirilmesine öncelik vermiş olan ülkelerdir. Almanya ve Lüksemburg enformasyon politika belgelerini 1996'da (Ministry of Education... 1996, Report on the..., 1996); Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda ve Portekiz 1997'de (Information Society..., 1997, Federal...,1997, Government..., 1997, Information Society Commission, 1997, Information Society: the Green...,1997) ve Birleşik Krallık 1998'de yayınlamışlardır (Central..., 1998).

Bu gecikmenin nedenleri üzerinde spekülasyon yapmak ortaya ilginç veriler çıkarmıştır. Bazı durumlarda, özellikle Avusturya'da 1990'ların ilk yarısında öncelik altyapı ve telekomünikasyon hizmetlerinin geliştirilmesine verilmiştir. İrlanda ve Portekiz'de hızlı ve görüldüğü kadarıyla sürdürülebilir bir ekonomik büyüme süreci, politik odaklanmayı, bilgiye dayalı ekonomik gelişme üzerinde toplamış ve buradan daha geniş toplumsal yansımalar konusuna yönelme noktasına gelinmiştir. ***Olasıdır ki Belçika ve Almanya'da federal devletle eyaletler arasındaki ayrılıklar ulusal bir politika oluşturulmasını zorlaştırmıştır.*** Ama tabii ki eyaletler düzeyinde iki ülkede de iyi belirlenmiş politikalar vardır. Fransa ve Birleşik Krallıkta hükümet değişiklikleri, bilgi toplumunun geliştirilmesi için bir politika belirleme gibi konularda bir düşünce tarzı değişikliğine yol açmıştır (Moore, 1998).

Devlet ve özel sektörün rollerinin ne olması gerektiği konusunda da düşüncelerin değişmesi genel olarak, pazar ekonomisinin dinamiğinin gücü ve önemine dayanan bir yaklaşımın yerini müdahaleci bir düşünce tarzı almıştır. Nedenleri ne olursa olsun, bu ülkeler, bilgi toplumu politikalarını belirleme konusunda İskandinav komşularını üç-dört yıl geriden izlemektedirler.

Kuzey Ülkeleri Grubu ile karşılaştırıldığında Orta Avrupalılar politikaların geliştirilmesinde gözle görülür bir eşgüdüm eksikliği sergilemektedirler. Liderlik yapan ülkelerde ta başından itibaren devlet içinde eşgüdümsel bir yaklaşım izlenirken, Orta Avrupa grubunun ortak özelliği her bir bakanlığın ayrı ayrı politikalar

geliştirmesi olmuştur. Örneğin, Fransa'da ulusal plan yayınlandıktan sonra her bir bakanlığın kendi politikalarını belirlemeleri istenmiştir. Bu yaklaşım, kurumlar arasındaki sınırları aşan eşgüdümlü, bütüncül bir yaklaşım fikrine aykırıdır (Moore, 1998).

AB'ne üye ülkelerinin, birlikten önce kendilerine ait özel bir bilgi politikasının olması, AB çatısı altında bütüncül bir politika oluşturmada sıkıntılar yaratmıştır. Özellikle de eyalet sistemi ile yönetilen ülkeler ile merkezi sistemle yönetilen ülkelerin bilgi politikalarının farklı olduğu görülmektedir. AB ülkeleri, ulusal bilgi politikaları sayesinde bilgi üretimini, bilgi yönetimini ve bilgi kullanımını kontrol altına almışlardır. Gelişmiş ülkelerde bilginin üretilmesi için bilgi üretimi ile ilgili sektörler daha fazla desteklenmekte ve bilgi üretiminin yetersizliği bir sorun olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı bu sorunu ortadan kaldırmak, daha etkin bir bilgi üretimi ve dolaşımı konusunda politikalar ve çerçeve programlar oluşturmuşlardır.

2.3. ASYA ÜLKELERİ'NDE DURUM

Günümüzde, siyasi, ekonomik ve toplumsal etkileri açısından sanayi devrimi ile eş tutulan ve kimilerince yeni bir sanayi devrimi, kimilerince de yeni bir çağa geçiş süreci olarak nitelenen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu olgu daha ziyade iş süreci ve üretim sistemlerinin dayandığı teknoloji tabanındaki köklü değişimle ayırt ediliyor. Bu değişime paralel olarak üretimin teknoloji içeriği de giderek artıyor. Teknoloji, kas gücünü tamamen, beyin gücünü de kısmen ikame eden, diğer üretim faktörlerini önemli ölçüde değişime uğratan bir konuma gelmiştir. Bundan dolayı üretim faktörleri arasındaki nispi önemi de giderek artmaktadır. Günümüzde teknoloji ve onun kaynağını oluşturan bilim, doğrudan bir üretici güç haline yani üretim faktörü haline gelmiştir. Teknolojinin önemini erken kavrayan ve bu doğrultuda politikalar üreten ülkeler, günümüzde gelişmiş ülke statüsündedirler. ABD ve AB'deki bilgi toplumuna evrilme ve bilgi politikaları konusundaki çalışmalar Asya ülkelerini de etkilemiştir. Özellikle de bilgiyi yoğun bir şekilde kullanan Singapur, Güney Kore ve Japonya bunun belli başlı örnekleridir.

Bilgi politikaları konusunda, Japonya'da bakanlıklara verilen sorumluluklara bakıldığında karakteristik biçimde örtüşmeler göze çarpmaktadır. Lider konumunda iki bakanlık vardır: Posta ve Telekomünikasyon Bakanlığı ve Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı. Ek olarak, Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı enformasyon politikasının belirlenmesi ile ilgili bazı programlardan sorumludur. Posta ve Telekomünikasyon Bakanlığı 1994'de iki önemli belge yayınlamıştır. İlk rapor Telekomünikasyon Kurulu'nun yürüttüğü bir soruşturmanın sonuçları idi (Ministry of Posts ..., 1994). Bu rapor, Japonya'nın telekomünikasyon ve enformasyon alanında mevcut durumunun analizini yaparak enfo-iletişim altyapısının toplum ve ekonomi üzerine yapacağı etkileri gözden geçiriyor, şebekelerin geliştirilmesi ve bu şebekelerin hangi uygulamalar için kullanılabileceği konusunda öneriler getirmiştir.

Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı'nda Endüstriyel Yapı Kurulu'nun Enformasyon Endüstrisi Komitesi Japonya'nın enformasyon ve iletişim teknolojilerini toplumun her kesiminde daha iyi değerlendirebilmesi için daha ileri adımlar atılması gerektiğini savlayan bir rapor yayınlamıştır. Mayıs 1994'de Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı bu raporla ilgili görüşlerini yayınladı (Ministry of International..., 1994). Bu belge enformasyon teknolojisinin ve şebekelerin endüstriye, evlere ve kamu sektörüne yayılması gerektiği vurgulanmıştır.

Bilgi toplumunu geliştirme ve politika konusunda en kapsamlı yaklaşımı yakalamak için Asya'da küçük ama önemli bir ülkeye bakmak gerekiyor. Singapur'un bir bilgi toplumu olarak geliştirilmesi sorumluluğu hükümet içinde bu işi yürütmek üzere kesin bir biçimde Ulusal Bilgisayar Kurulu'na (National Computer Board) verilmiştir. Ulusal Bilgisayar Kurulu, yasayla kurulmuş olup, başlangıçta devlet kuruluşlarının bilgisayar kullanımını düzenlemekle görevliyken daha sonra Singapur'un "akıllı ada"ya dönüştürülmesinde denetim sorumluluğunu yüklenmiştir. Bu nedenle rolü danışma niteliğinde değil, yürütücü niteliğindedir (Moore, 1998).

Singapur'daki gelişmelerin dört temel aşaması olmuştur. İlk aşamada Ulusal Bilgisayarlaşma Planı vardır (National Computer ..., 1981). Bunun amacı, etkinlik, etkinlik ve daha iyi hizmet için bakanlıkların ve devlet kuruluşlarının otomasyona geçirilmesi, bilişim meslek elemanlarının sayılarının artırılması ve yazılım ve bilişim hizmetleri endüstrilerinin gelişmeleri için desteklenmesidir. Bu aşamayı Ulusal

Enformasyon Teknolojisi Planı izledimiştir (National Computer..., 1986). Bu plan, ağlar kurmak ve uygulamaları geliştirmek için Singapur'un enformasyon teknolojisi alanında kapasitesini yükseltmeyi amaçlayan stratejik bir çerçeve oluşturmuştur. Üçüncü aşama **2000 Yılı Enformasyon Teknolojisi - Akıllı Ada** idi (National Computer ..., 1996). Bu belge, Ulusal Bilgisayar Kurulu tarafından, 200 üst düzey yürütücü kuruluş ve 11 ana ekonomi sektörünün görüşleri alınarak hazırlanan kapsamlı bir kalkınma planı idi. Beş stratejik hamle hedefliyordu: Singapur'u küresel bir merkez olarak geliştirmek; ekonomiyi canlandırmak; toplulukları yerel ve küresel düzeyde birbirine bağlamak; Singapur'da yaşam kalitesini yükseltmek ve bireylerin potansiyellerini yükseltmek. Son olarak, **BT 2000 Hareket Planı: Vizyon'dan Gerçekliğe** yayınlanmıştır (National Computer ..., 1995). Bu belge kalkınma ile ilgili üç alanda odaklanmıştır: iç ve dış ticaret sektörleri için geliştirilen TradeNet (Ticaret Ağı) veya hukukçulara yönelik LawNet (Hukuk Ağı) gibi ekonomi ile ilgili sektörlerle yönelik geniş bir yelpazeye yayılan ve sınırsız bir kütüphane için Library 2000 planını da içeren uygulamalar; çeşitli sektörlerin veri güvenliği, faturalama, rehberlik hizmetleri gibi tekrar tekrar kullanabilecekleri genel hizmetleri kapsayan orta ve genişbantlı ve evrensel erişim sağlayan uzuletişim ağ hizmetleri. Buna ek olarak gerekli toplumsal, ekonomik, yasal ve düzenleyici bir ortamı yaratabilmek için çeşitli destekleyici tedbirler alınmıştır (Moore, 1998)

Bu dört aşamayı Singapur'un bir bilgi toplumuna dönüşmesi yönündeki bilgi politikaları derli toplu bir biçimde ele alan Singapore ONE adlı belge doruğa taşımıştır (National Computer..., 1996). Bu belge Akıllı Ada'yı gelişmelerde bir sonraki aşamaya ulaştıracak hususları içermektedir. Singapore ONE iki kanaldan hareket eden bir kalkınma planıdır: altyapı ve uygulamalar. Altyapı çeşitli yerel erişim ağlarını birbirine bağlayacak bir genişbant nüvesini içermektedir. Bu nüve bir endüstriyel kurul tarafından kurulacak ve bu kurula ait olacaktır. Yerel erişim ağları ise Singapur Telekom ve Singapur Cable Vision'un olacaktır. Uzun erimli amaç genişbantlı bağlantıları evlere ulaştırmaktır. Uygulamalar ve hizmetler bu girişimin başarısında anahtar olarak görülmektedir.

Gelişmeler dört alanda olmaktadır:

- ✓ Devlet: Devlet hizmetlerini kiosklar (Dokunmatik Bilgi Terminali) ve tek hizmet noktaları (one-stop shops) ile halka yaklaştırmak.
- ✓ Ev: Esas olarak eğlenceye yönelik biçimde - talebe bağlı video - kişisel işlemler - evden bankaya erişim - elektronik alışveriş - ve İnternet aracılığı ile enformasyon hizmetlerine erişim.
- ✓ Eğitim: Uzaktan eğitim ve öğrenci katılımı için çok ortamlı eğitim ve öğretim materyallerine erişim.
- ✓ İş: Video konferans - elektronik iş dünyası bilgileri - elektronik ticaret ve evden çalışma gibi işletmelere yönelik kolaylıklar.

Bu gelişmeleri destekleyecek özellikle devletin ürettiği bilgileri taşıyan örnek bir ağ, 1998'de uygulamaya konmuştur. 1999-2004 döneminde dikkatler ağ erişiminin yaygınlaştırılması ve içeriğin zenginleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Ulusal Bilgisayar Kurulu yürütücü bir kuruluş olup özellikle endüstriyel kesimlerden geniş bir çevrenin görüşlerini alarak planlamayı yapmakta ve vizyonu belirlemektedir. Singapur yönetimi bu kurula çok net bir biçimde liderlik görevini vermiştir.

Uzak Asya'daki diğer ülkelerde teknolojik yakınsama ve küreselleşmenin getirdiği avantajlardan yararlanmak için pozisyonlarını yeniden belirlemek üzere bir politika belirleme dalgası yayılmıştır. Her ne kadar bu ülkelerin çoğunda 1990'ların sonunda yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle bir duraklama olduysa da, bu ciddi bir vazgeçiş değil, uzun sürecek bir değişim sürecinde sadece geçici bir durumdur.

Malezya'da Çoklu Ortam Süper Koridoru (Multi Media Super Corridor)' nu yaratmak için iddialı bir vizyon ortaya atılmıştır. Bu, Başbakan'ın ortaya koyduğu, 2020'ye dek Malezya'yı hem ekonomik hem de toplumsal açıdan tamamen kalkınmış bir ülke haline getirme vizyonu ile yakından bağlantılıdır. Çoklu Ortam Süper Koridoru, başkenti yeni yönetim merkezi Putra Jaya'ya bağlayan ve yeni havaalanını da içine alan fiziksel bir alandır. Bu alan, yüksek teknoloji şirketlerini buraya yerleşmeye yönlendirmek için yüksek kapasiteli ağlarla tamamen kablolacak ve ayrıca çeşitli özendirici olanaklar sunulacaktır. Ekonomik durgunluk nedeniyle proje ertelenmiş olmakla birlikte yakında yeniden canlandırılacağıının işaretleri görülmektedir (Moore, 1998).

Güney Kore, 1980 yılından sonra teknoloji politikasında değişikliğe gitmiştir. Bu dönemde devlet, milli yenilik sistemini oluşturmak için çabalarını yoğunlaştırmıştır. 1980'den sonra Ar-Ge'nin büyük kısmı özel sektör firmaları veya kamu özel ortaklıkları yoluyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kamu araştırma kurumları ileri teknolojiler üzerine dikkatlerini çevirmiş ve üniversite araştırma laboratuvarları ile işletmeler arasında köprü tesisi fonksiyonlarını yerine getirmişlerdir. Güney Kore hükümeti teknolojiye sahip olma politikasını değiştirmiştir. Değişiklik Güney Kore sanayisindeki teknolojinin daha **kapsamlı ve bilim tabanlı** olmasının neticesidir. Yabancı ülkelerden teknoloji transferine yönelik daha önce konmuş kısıtlamalar kaldırılmaya başlanmış ve liberalizasyon sağlanmıştır. Güney Kore'nin Ar-Ge planlama ve politikalarının uygulaması merkezi bir sistemle olmaktadır. Merkezileştirilmiş sistem, belirli teknoloji ve ürünlerin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi için uzun vadeli stratejilere olanak hazırlamıştır. Bu sistem Bilim ve Teknoloji Bakanlığının kontrolü altındadır. Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, diğer bakanlıklar, sanayi temsilcileri ve araştırma enstitülerinin temsilcilerinin katılımı bile birçok planlı işlevi yürütür.

Güney Kore Asya'daki diğer ülkelerdeki uygulamalar karşıt bir yaklaşımla tek bir büyük projeye dayanmaktan kaçınmıştır. Hükümet, birlikte Güney Kore'yi bir Asya bilgi toplumu olarak biçimlendirecek geniş kapsamlı bilgi politikaları dizisi geliştirmiştir. "1996'daki Ulusal Bilgi Altyapısı Kanunu göre, bilgi altyapısı büyük ekonomik ve sosyal faydalar sağlamak üzere, herkes tarafından erişilebilir ve kullanılabilir, doğrudan tüm insanların yararına olacak bir yapıdan söz edilmiştir. Ancak bunu gerçekleştirmek çeşitli nedenlerden dolayı sonraki yıllara ertelenmiştir. Hükümet bütünsel yaklaşımı 1997'de Enformatizasyon Anaplanı ile belirlemiştir. Daha sonra her bir bakanlık bu genel çerçeveye içinde kendi planlarını geliştirmişlerdir. Rehberlik ve stratejik yönlendirme amacıyla, yayınlanan planlar, raporlar, kararname ve vizyon bildirimleri birbirini izlemiştir. Bunların sonuncusu 1999'da yayınlanan *Enformasyon Toplumu için Kore'nin Vizyonu* olup, bu belge bugüne dek yapılanları özetlemekte ve geleceğe yönelik planları içermektedir" (Moore, 1998).

Güney Kore geçmiş yıllardaki çalışmalarını da kapsayacak en önemli çalışmayı başlatmıştır. "2004 yılında, Güney Kore hükümeti bilgi toplumu ve politikaları alanında çok önemli olan IT839 adında bir proje başlatmıştır. Bu projede ulusal bilgi

altyapısı yüksek bir öncelik haline gelmiş, telekomünikasyon altyapısı, ulaştırma altyapısı oluşturmak hedef olmuştur. Bu projenin esin kaynağı olarak, Singapur Akıllı Adası dahil, Malezya'nın Multimedya Süper Koridor 2020'si, Amerika Birleşik Devletleri Küresel/Ulusal Enformasyon Altyapısı gösterilmektedir. Bu projede, evler, okullar, kütüphaneler, hastaneler için bilgi otoyolu olacak "elektronik bir şehir" tasarlama fikri ön planda çıkmıştır" (Shin, 2007: 625).

Çin, Filipinler, Tayland ve Vietnam gibi diğer ülkeler de bilgi toplumu, bilgi politikaları ve ekonomisini kurmak için politika çerçevelerini belirlemektedirler. Bölgenin tümünde açılmakta olan fırsatlardan yararlanmak için yapısal, ekonomik ve toplumsal değişikliklerin gerekliliği kabul edilmiş bulunmaktadır.

Bilgi politikaları araştırmaları alanına egemen olan yaklaşım açısından, gelişmekte olan ülkelerin bilgi teknolojilerinin getirilerinden yararlanabilmesinin yolu, bu teknolojileri kullanmak ve yaygınlaştırmaktır. Çünkü bilgi teknolojileri tarafsız ve kolaylıkla transfer edilebilirdir; bilgi de aynı şekilde tarafsızdır; bilgi teknolojileri aracılığı ile bilgiye ulaşabilen bireyler gelişmenin sağlanabilmesi için gerekli ve yeterlidir; bilgi toplumunda bilgiye erişim serbest ya da hemen hemen serbest olacaktır. Bilgi alanını geliştirmenin yolu olarak da, özelleştirmeler ve piyasanın serbestleştirilmesi önerilmektedir. Önerinin temelinde bu politikaların uygulandıkları gelişmiş ülkelerde başarı sağlamış olduğu, rekabet sayesinde bu ülkelerde telekomünikasyon ağlarına yatırımın arttığı ve bunun da bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla yayılmasına neden olduğu görüşü bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ulusal telekomünikasyon işletmecilerinin verimsizliği nedeniyle teknolojik gelişmelere kolay uyum sağlayamıyor oluşu da özelleştirme ve piyasanın serbestleştirilmesi önerisini güçlendiren bir argüman olarak gündeme gelmektedir.

3. BOLÜM

TÜRKİYE'DE BİLGİ POLİTİKALARI

Bilgi çağına giren ve bilgi toplumu olmayı başaran ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de her tür bilginin etkin olarak toplanması, saklanması, işlenmesi, dağıtımı ve iletimi ekonomik, toplumsal ve teknik ilerleme için kritik önem taşımaktadır. Fakat Türkiye'de bilginin ekonomik kalkınma ve toplumsal gelişmedeki önemi hükümetler tarafından yeterince algılanamamıştır. Üretim, eğitim, sağlık, araştırma, kamu yönetimi gibi hemen hemen bütün alanların temel girdisi bilgisidir. Bilgi hizmetleri ile bilgi teknolojisinin bu alanları kapsamaya rağmen, beş yıllık kalkınma planları da dahil olmak üzere, diğer strateji ve vizyon çalışmalarında, bilgi politikalarına ilişkin bütüncül bir yaklaşım görülmemektedir. Halihazırda bilgi teknolojileri, bilgi kaynakları, bilgi sistemleri ve bilgi hizmetlerinin etkin ve verimli bir biçimde yönetimiyle ilgili stratejileri içeren, bir ulusal bilgi politikamız yoktur. UBP açısından Türkiye'deki genel çalışmalara baktığımızda; çağdaş ve modern Batı ülkelerindeki gibi bir bilgi politikasının varlığından söz etmek mümkün olmasa da AB'ye giriş süreciyle birlikte AB çerçeve programlarında Bilgi Toplumu olmanın ön şartlarından birinin ulusal bilgi politikasının olduğu kabul edilmektedir.

Türkiye'de batılı örnekleri gibi bilimsel, teknolojik ve ekonomik kalkınmada bir rehber ve kılavuz olarak kullanılacak bir bilgi politikasından söz etmek ne yazık ki olanaklı değildir. Bu politika eksikliğinin Türkiye'de bilgi politikasıyla ilgili ortaya çıkardığı iki temel sorun vardır. Bunlardan ilki, bir bilgi politikasının henüz oluşturulamaması iken ikinci sorun ise bu konuda yapılan tüm çalışmaları sistemli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alarak, devlet politikasına dönüştürecek bir eşgüdümün olmaması ve bunun sonucu olarak da bilgi toplumu olma yolunda gerekli politikaların eksik kalmasıdır.

Ulusal bilgi politikalarını oluşturmayı başaran gelişmiş ülkelerde bilgi politikalarının hazırlanması sırasında ortaya çıkan zorlukların Türkiye'de de ortaya çıktığı belirlenmiştir. Türkiye, gelişmiş ülkelerin geçirmiş olduğu toplumsal gelişme aşamalarını tam anlamıyla geçirmese de sanayileşme yolunda büyük adımlar kat etmiştir. Türkiye'nin sanayileşme sürecini tamamlaması, ekonomik, sosyal, siyasal ve

kültürel alanlarda yapısal değişimi gerçekleştirmesi ve uluslararası alanda küreselleşme sürecine uyum sağlaması açısından bilgi toplumuna yönelik gelişmeleri yakından izlemesi ve bu alana öncelik veren politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bunun için de bilgi teknolojilerinin üretimi ve kullanımına yönelik, insan, eğitim, bilim ve teknoloji yatırım politikalarına önem verilmesi, teknolojik gelişmenin başlıca koşulu olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin teşvik edilmesi ve her şeyden önce birçok alanda istenilen kalkınmayı sağlaması için ulusal bilgi politikasının oluşturulması zorundadır.

Bilginin ulusal düzeyde üretilmesi, yönetilmesi ve örgütlenmesinden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, özel sektör AR-GE kuruluşları, TÜİK, TÜBİTAK, TSE, Türk Patent Enstitüsü, Milli Kütüphane, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, üniversite, halk ve okul kütüphaneleri, bilgi merkezleri ve müzeler arasında işbirliği ve eşgüdümü sağlanamamıştır. Dolayısıyla bilginin ülkede etkin rol almasını sağlayacak ulusal düzeyde bir bilgi politikasının oluşturulması günümüze kadar gerçekleşmemiştir. Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren ülkemizde yapılan ulusal bilgi politikasıyla ilgili çalışmalar kronolojik olarak ele alınıp incelenecektir.

3.1. TÜRKİYE'DE ULUSAL BİLGİ POLİTİKASI ALANINDAKİ ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye'deki bilgi politikasıyla ilgili çalışmaları anlayabilmek için özellikle de Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında kütüphane kurumuna yönelik yapılan çalışmalara bakmak faydalı olacaktır. Kütüphanelerin eğitim politikasının bir parçası olarak değerlendirildiği bu dönemde daha iyi kütüphaneler kurmak ve iyi kütüphane hizmeti vermek için yurt içinden ve yurt dışından konunun uzmanlarına kütüphane raporları hazırlanmıştır. Bu raporlarda kütüphanelerin ve kütüphane hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ve mevcut hizmetlerin de iyileştirilmesine yönelik önemli önerilere yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında hazırlanan ve ulusal bir bilgi politikası hedefini yansıtan kütüphane raporlarının önemi, Türkiye'deki bilgi politikasının

gerekliliği konusuna yaptıkları vurgudur. Bu raporlarda öne çıkan önemli konu ise, bilgiyi toplayan, iletilebilir hale getiren ve kullanıcılara ileten merkezlerin daha sistemli bir hale getirilmesi ve gerekli işbirliği çalışmalarının önerilmesidir.

Türkiye’de bilgi politikası oluşturma çalışmalarının ilk örneği 1961 yılında Kütüphaneler Komitesi’nin oluşturulması ve görevinin bilgiye yönelik sorunların saptanması, alınması gereken önlemlerin belirlenmesi ve bunların kalkınma plan ve programlarına yansıtılması olarak gösterilebilir. Fakat yapılan bu çalışmaların, kalkınma plan ve programlarında yeterince yansımamasıyla istenen amaca ulaşamamıştır. Ülkemizde kütüphane raporları dışında, bilgi politikası anlamına gelecek birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, kalkınma planları, bilim politikaları, strateji eylem belgeleri ve vizyon 2023’tür. Bu bölümde, öncelikli olarak kütüphane raporları ele alındıktan sonra diğer çalışmalar da başlıklar halinde ele alınacaktır.

3.1.1. KÜTÜPHANE RAPORLARI

Türkiye’de ulusal bir bilgi politikası amacını destekleyen ilk çalışmalar, 1924 yılında John Dewey’in, 1925 yılında Hamit Zübeyir Koşay’ın, 1952 yılında Lawrence S. Thompson’un, 1952 Yaşar Karayalçın’ın, 1961 yılında Kütüphaneler Komitesi’nin hazırlamış olduğu raporlardır. Bu raporlar dışında konuyla ilgili birçok rapor hazırlanmıştır. Bu raporların, Türkiye’de olması arzu edilen ulusal bilgi politikasının ilk yapı taşları olmasından dolayı önemli olduğu kanısındayım.

Türkiye’deki eğitim politikalarının ve kütüphanelerin durumuna ilişkin olarak yurt dışından izlenimler edinmek için konunun uzmanları ülkemize davet edilmiştir. 1924 yılında ülkemize ilk davet edilen uzman Amerikalı eğitimci John Dewey’dir. John Dewey, buradaki çalışmalarını bitirdikten sonra 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na çalışmalarının sonuçlarını bildiren **“Türkiye Maarifi Hakkında Rapor”** isimli raporunu sunmuştur. 1939 ve 1952 yıllarında basılan ve “Türkiye Maarifi Hakkında Rapor” adını taşıyan bu raporlarda John Dewey, okuryazar oranının artırılması ve halka okuma alışkanlığının kazandırılması gerektiğini vurgulayarak kütüphanecilik konusunda şu ifadelere yer vermiştir;

- ✓ Gezici kütüphanelerin kurulması,
- ✓ Bu kütüphaneler için kütüphane memurlarının yetiştirilmesi,
- ✓ Gezici kütüphanelerden başka her okul binasında öğrencilerin ve halkın yararlanabileceği kütüphanelerin kurulması,
- ✓ Öğretmen okullarından birinde kütüphaneci yetiştirilmek üzere bir kur açılması,
- ✓ Maarif Vekaleti içinde bir Kütüphane Dairesi'nin oluşturulması,
- ✓ Ayrıca, kütüphanecilerin yetiştirilmesi için seçilecek erkek ve kadınların dış ülkelere gönderilmesi (Dewey, 1952: 4-12).

Dewey'nin raporunda sunduğu ifadeler doğrultusunda Fehmi Ethem Karatay kütüphanecilik eğitimi almak üzere Paris'e gönderilmiştir (Karatay, 1968: 73).

Kütüphanelere ilişkin diğer bir rapor ise, Maarif Vekaleti Hars Dairesi Müdürlüğü (1925-1926) görevini yürüten Hamit Zübeyr Koşay tarafından hazırlanmıştır. Koşay'ın 1925 yılında hazırladığı **“Kütüphanelere Dair”** başlıklı rapor kütüphanecilik eğitimi konusunda bir Türk aydını tarafından yayınlanmış ilk rapor olduğu için ayrıca öneme sahiptir. Bununla birlikte “H.Z. Koşay'ın sunmuş olduğu rapordaki öneriler, ülkedeki kütüphaneciliğin gelişimi konusunda Dewey'in raporuna göre daha kapsamlı ve analitik bir fark yaratmıştır” (Çakın, 1984: 75).

1925'te kütüphanelerin genel durumu üzerine Bakanlığa sunduğu rapordan sonra Türkiye'de kütüphaneciliğin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki durumunu ortaya koyan bir ek rapor sunmuştur. Bu raporda mevcut durumla ilgili kendi görüşleri de yer almaktadır. Bu raporlardan sonra üçüncü ve daha bütüncül bir rapor hazırladığı da bilinmektedir. (Soysal, 1987: 54-55).

Koşay raporundaki önerileri aşağıdaki gibi sıralamıştır;

- ✓ İl merkezlerinde ve ilçelerde halk kütüphanelerinin yaygınlaştırılması ve gezici kütüphanelerin oluşturulması,
- ✓ Milli kütüphanenin kurulması,
- ✓ Toplu katalog çalışmalarının yapılması,
- ✓ Kütüphanecilerin özlük haklarının iyileştirilmesi,
- ✓ Kütüphanecilikle ilgili yayınların çıkarılması,

- ✓ Üniversite (Darülfünun) düzeyinde kütüphanecilik eğitiminin başlatılması (Koşay, 1960: 36).

Bu raporda öne çıkan diğer bir ayrıntı ise halk kütüphanesi kavramının net bir şekilde tanımlanması, görevlerinin, işlevlerinin ve hedeflerinin açık bir şekilde yazılmasıdır. Koşay'ın halk kütüphanelerine duyduğu bu özel ilginin diğer bir sonucu ise halk kütüphanesiyle ilgi yabancı dilli bir kitabın Türkçeye çevrilmesi olmuştur. Koşay, Macar Millî Müzesi Müdürü ve Halk Kütüphaneleri uzmanı Dr. Pol Gulyaş'ın yazdığı ve Macarcadan dilimize çevirttiği **“Halk Kütüphanelerinin Suret-i Tesisi ve Usul-üb İdaresi”** adlı esere yazdığı önsöz ve bu kitabın sonuna koyduğu eklerle daha çok yeni olan kütüphanecilik mesleğine önemli bir katkı sunmuştur. Koşay, bu kitabın önsözünde “Hars dairesinin görevlerini iki maddede açıklamıştır; 1) Yönetimi Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilen atıl durumdaki vakıf kütüphanelerini aktif bir hale getirmek ve araştırmacıların hizmetine sunmak, 2) Modern ihtiyaçları karşılayabilecek ve halkı bilinçlendirecek halk kütüphaneleri oluşturmak” (Soysal, 1987: 55).

Koşay, 1987'de yazdığı **“İslahat Raporu”** adlı diğer bir raporunda halk kütüphanelerini ele almıştır. Bu raporun önemi ise modern anlamda bir halk kütüphanesinin ortaya çıkmasına olanak sağlayacak bir belge olmasından ile gelmektedir. Koşay bu raporda kütüphanelerle ilgili önemli hususları aşağıdaki gibi açıklamıştır;

- ✓ Kütüphane dermeleri nadir olmalarına rağmen nitelikli değillerdir,
- ✓ Kütüphaneler toplumun ihtiyaçlarına göre örgütlenmelidir. Bu örgütlenme, bilimsel ve halk kütüphaneleri şeklinde olmalıdır,
- ✓ Halk kütüphaneleri formal eğitimi desteklemeli ve çeşitli etkinliklerle halkı kütüphaneye buluşturmalıdır,
- ✓ İl merkezlerindeki kütüphaneler dışında ilçelerde de kütüphaneler kurulmalı ve bunlar mobil kütüphanelerle desteklenmelidir,
- ✓ Halk kütüphaneleri binalarının fiziksel olumsuzluklardan arındırılmalı, sessiz ve merkezi bir bölgede olmalıdır,
- ✓ Halk kütüphaneleri için her il kendi bütçesinden bütçe ayırmalıdır (Koşay, 1926: 315-317).

Koşay hazırladığı ıslahat raporunda kütüphanelerin mevcut durumunu da düşünerek daha iyi bir kütüphane hizmetinin ve bu hizmeti verecek sağlıklı bir örgütlenmenin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu raporda kütüphane türlerine yönelik farklı bir sınıflama yapıldığı da görülmektedir. Soysal'a göre ıslahat raporu içerik açısından kapsamlı ve yetkin bir rapordur. "Kütüphanelerin deracatı üzerinde durulurken yapılan sınıflandırma daha gerçekçi, belirlenen amaçlar yeterince açıktır. Kültür kalıtının belli merkezlerde koruma altına alındıktan sonra dizgeli bir düzenleme ile uygun koşullarda kullanıma sunulması; halk kütüphanesi hizmeti'ni bir yandan değişik kesimlerin katılımı öte yandan yan ve gezici birimler oluşturarak yurt düzeyinde yaygınlaştırma; halk yayını türünün devlet'çe özendirilmesi; halk kütüphanelerince gerçekleştirilecek etkinlikleri çeşitlendirme; kütüphane hizmeti için yerel yönetimin katkısını sağlama; halk kütüphanelerinin Milli Eğitim Bakanlığı yönergesi gereğince ve gözetiminde oluşması; yeni kütüphanelerin hangi yapısal özellikleri taşıması gerektiği gibi konulara gösterilen duyarlılık da Rapor'un kapsam ve yetkinliğini gösterir" (1987: 25).

Yurt dışından davet edilen konu uzmanlarında bir diğeri ise Kentucky Üniversitesi Kütüphaneler Müdürü Dr. Lawrence S. Thompson'dur. 1951 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından davet edilen Dr. Lawrence S. Thompson hem Ankara'da hem de İstanbul'da kütüphaneciler için kurslar düzenlemiştir. Thompson'un Türkiye'de bulunma nedenlerinden biri de kütüphaneler ve kütüphanecilik eğitimiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmak ve bunu bir rapor haline getirmektedir. Thompson'un Milli Eğitim Vekaletine Şubat 1952'de verdiği rapor broşür halinde basılmıştır. Bu raporun kütüphanecilik mesleğini ilgilendiren en önemli yanı; Ankara ve İstanbul'da bulunan Üniversitelerin birinde bir kütüphanecilik okulunun açılmasını tavsiye etmesidir. Thompson'un raporundaki diğer hususlar ise aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

- ✓ Ankara'da Milli Kütüphane ve İstanbul'da yazma ve nadir eserler kütüphaneleri için bir merkezi bina inşası hakkında bütün imkanların araştırılması.
- ✓ İki büyük Türk üniversitesinden birinde veya her ikisinde birer kütüphane okulu kurulması.

- ✓ Gerekli görülüyorsa, kanunla kütüphaneler arası işbirliğinin sağlanması ve bu işbirliğinin devam ettirilmesi.
- ✓ Tavsiyemize uygun olarak, üniversite kütüphaneleri yönetiminin tam bir şekilde ıslah edilmesi.
- ✓ Yazmaların union kataloglarını yayımlama programlarının genişletilmesi ve hızlandırılması; basılmış eserlerin union katalogunun yapılması.
- ✓ Yazma eserler için mikrofilm programının genişletilip hızlandırılması ve bu film kopyalarının emin bir yerde korunması.
- ✓ Buraya harcanan paranın milli birliği sağlayacak ordulara harcanan para kadar etkili olduğunu düşünerek umumi kütüphaneleri, çocuk kütüphanelerini ve okul kütüphanelerini geliştirmek için her türlü gayretin sarf edilmesi.
- ✓ Nüfusu kalabalık ve yolları iyi olan bölgelerde kullanılmak üzere seyyar kütüphane olarak inşa edilmiş üç dört otomobilin (bookmobile) satın alınarak hizmete konulması.
- ✓ Halk kütüphaneleri için kuvvetli bir programın hazırlanması; Kütüphaneler Müdürlüğü makamının genişletilmesi.
- ✓ Kütüphanecilik eğitimi ve öğretimi için Türk insanların yurtdışındaki üniversitelere ve kütüphanelere gönderilmesi (Thompson, 1952: 99-100).

1924 yılında John Dewey tarafından yazılan raporla paralellik gösteren Thompson raporu, ilk raporla ikinci rapor arasında yirmi sekiz yıl geçmesine rağmen bazı aksaklıkların devam ettiğini açık bir şekilde göstermektedir. Halk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri ve gezici kütüphanelerin geçen süre içinde örgütlü bir hale gelemediği, kütüphanecilik eğitimin de kurslarla sınırlı kaldığını göstermektedir. Thompson raporunun en önemli yanı, kütüphanecilik biliminin Türkiye’de gelişebilmesi için üniversiteler içinde yer bulmasını ve gelişmesini dile getirmesidir.

1952 yılında Yaşar Karayalçın tarafından hazırlanan “**Kütüphanelerimize Umumi Bir Bakış**” isimli raporda Milli kütüphane, ihtisas kütüphaneleri ve halk kütüphanelerinin durumuna yönelik tespitler yer almaktadır. Özellikle de Halk kütüphanelerinin örgütsel yapısıyla ilgili sorunları tespit etmeye çalışan Karayalçın,

tüm kütüphane türlerine yönelik politika oluşturmanın da önemine değinmiştir. “Halk kütüphanelerinin derme ve kullanıcı açısından Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki kütüphanelerle aynı olduğunu, politika ve örgütlenme eksikliklerinden dolayı halk kütüphanelerinin amaçlarının belirlenememiş olmasından dolayı farklı kütüphane türleriyle aynı amaca hizmet ettiği tespit edilmiştir (Karayalçın, 1952: 10). Ulusal eğitim ya da kültür politikaları kapsamında kütüphanelere yer verilmediğini belirten Karayalçın, ayrıca halk kütüphanelerinin atıl kalma nedenlerini de üç maddede özetlemiştir;

- ✓ Devletin, kütüphanelerin gelişmesi ve daha iyi hizmet vermesi için bir politikasının olmaması,
- ✓ Kütüphanelerin bütçe ile ilgili kısıtlamaları aşabilmeleri için etkin bir işbirliğinin olmaması,
- ✓ Kütüphanelerde çalışacak eğitilmiş ve kaliteli insan gücünün eksikliği (Karayalçın, 1952: 10-11).

Kütüphanelerle ilgili yurtdışından ve yurt içinden uzmanlar tarafından hazırlanan raporlar genel olarak kütüphanelerin ne durumda olduğunu ortaya koymaktadır. 1961 yılıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti planlı kalkınma dönemine girmiştir. Bu döneme hazırlık aşamalarından biri Kütüphaneler Komitesinin toplanmasıdır. Komite, kütüphanelere dair sorunları ve bu sorunların çözümlerini de **Kütüphaneler Komitesi Raporu**'nu hazırlamıştır. Planlı kalkınma döneminde hazırlanan bu rapor, planlı dönemde kütüphanecilik için yapılan ilk çalışma olmuştur. “Kütüphaneler Komitesi Raporu'nun amacı, kütüphane türlerinin gelecek on yılını belirli bir plana göre şekillendirmektir. Türk kütüphaneciliği açısından bu raporun önemi, kütüphanelerin kalkınmanın ve ilerlemenin temel öğelerinden biri olduğunun vurgulanması, kütüphanelere ilişkin sorunların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve kütüphane türlerine ilişkin farklılıkların ortaya konulmasıdır” (M.E.B., 1961: 6).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayan kütüphane çalışmaları ilk kez 1961'de başlayan planlı kalkınma dönemiyle birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Kütüphaneler Komitesinin hazırlamış olduğu rapor birçok ilke imza attığı için önemlidir. Kütüphane hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde verilebilmesi ve

kütüphanelerin daha sağlam bir yapıya kavuşabilmesi için atılacak adımlar raporda aşağıdaki gibi yer almıştır:

- ✓ Milli Kütüphane Kanunu'nun değişikliğine yönelik ikinci ek kanun tasarısı.
- ✓ Geçici maddelerden oluşan Kütüphaneler Kanun tasarısı.
- ✓ Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu tasarısı (değiştirilen Basma, Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu bu tasarının içindedir).
- ✓ Okul kütüphaneleri yönetmeliği değişikliğini içeren yeni bir yönetmelik tasarısının sunulması.
- ✓ Milli Kütüphaneyi geliştirme programı.
- ✓ Halk kütüphanelerini ve umumi kütüphaneleri yeniden düzenleyecek kuralların olduğu programın hazırlanması.
- ✓ Tüm kütüphane türleri için personel yetiştirme ilkeleri.
- ✓ Kütüphaneler arası işbirliğinin sağlanmasını düzenleyecek ilkeler.
- ✓ Üniversite kütüphanelerinin durumlarının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi (M.E.B., 1961: 7).

1961 yılında hazırlanan Kütüphaneler Komitesi Raporu Türk kütüphanelerini ve kütüphaneciliğini farklı açılardan ele almıştır. Raporun konusu olan kütüphaneler, Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı olan kütüphanelerdir. Raporda özellikle de bu müdürlüğe bağlı olarak hizmet verecek halk kütüphanelerinin ve umumi kütüphanelerin görev tanımlarının yapıldığı ve bu iki kütüphane arasındaki farkların ortaya konulduğu görülmüştür. Bunun dışında kütüphanelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli kütüphanecilerin yetiştirilmesi için üniversitelerde kursların ve bölümlerin açılması gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim birkaç yıl sonra üniversitelerde ilk kütüphanecilik bölümlerinin açıldığı bilinmektedir. Rapor birçok sorunu ve çözümü ortaya koymuş olması açısından önemli bir rapordur. Fakat raporun önemini vurguladığı birçok adımın atılmadığı da görülmüştür. Bunların en önemlisi ise Kütüphaneler Kanun tasarısıdır.

Kütüphanelerle ilgili yerli ve yabancı uzmanların hazırlamış olduğu raporlar, Türkiye'deki kütüphanelerin ve kütüphanecilik eğitiminin uzun bir süreç içinde kat ettikleri yolu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca yapılması düşünülen eylemlerin

planlı ve programlı bir şekilde yapılacak olması da daha iyi bir gelecek tasavvurundan kaynaklanmaktadır. Bu raporların bir bilgi politikası olduğunu ileri sürmek mümkün olmasa da bunları bilgi politikası oluşturulması için atılmış önemli adımlar olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Planlı kalkınma dönemine gelinceye kadar bilgi merkezleri ve bilgi hizmetlerine yönelik olarak yapılan bu çalışmalar hiç kuşkusuz bilginin ülkemizdeki ayak izlerini göstermektedir.

3.1.2. KALKINMA PLANLARI

1960 yılında Türkiye’de *Devlet Planlama Teşkilatı* kurulmuş ve planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle birlikte beşer yıllık “kalkınma planları” hazırlanmıştır. Ülkenin temel kalkınma ihtiyaçlarına yönelik hazırlanan bu planlarda genel olarak teknoloji, bilim, ekonomi, eğitim, sağlık, kültür v.b. alanlara ilişkin hedefler belirtilmiştir. Dokuz dönemlik kalkınma planlarının genel olarak bu tezde işlenmesi ve tahlil edilmesi bu tezin kapsamı dışına çıktığından, bu planlarda bilgi politikalarına ilişkin öne çıkan önemli vurgular kalkınma planları başlığı altında incelenecektir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967 yıllarını kapsayan bu planda, teknoloji politikaları açısından öne çıkan en önemli vurgu Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurulu’nun (TÜBİTAK, 1963) kurulmasıyla ilgili karardır (DPT, 1. 5 Yıllık Kalkınma Planı: 467).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1968-1972 yıllarını kapsayan plan, birinci beş yıllık kalkınma planında hedeflenen fakat gerçekleştirilemeyen planların tekrarı gibidir. Planda, gelişmiş ülkelerdeki kaliteli ve eğitilmiş insan gücündeki artışın daha hızlı ve yüksek oranda verimliliği arttırdığı belirtilerek, bu durumun aynı zamanda teknolojik değişmelere de yol açtığı tespit edilmiştir. Bilimsel çalışmaların ve araştırmaların teknolojik gelişmelerin temelinde yatan olgu olduğu ileri sürülerek gelişmiş ülkelerdeki teknolojik değişme ve gelişmelerin izlenmesi ve bu değişimlerin ülke koşullarına göre uyarlanarak uygulanması yönünde kararlar alınmıştır (DPT, 2. 5 Yıllık Kalkınma Planı). “Bu planda ilk plandan farklı olarak Ekonomik ve Sosyal

Araştırma Kurumu'nun kurulması ve TÜBİTAK kanalı ile A+G birimlerinin oluşturulması hedeflenmiştir.” (Toplu, 1999: 347)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1973-1977 yıllarını kapsayan bu planda, ülke kalkınmasında çağdaş teknolojilere sahip olunmasının çok gerekli bir konu olduğu vurgulanmıştır. Bu planın çağdaş teknolojilerle önelediği nokta, uygulanacak teknolojinin ülke ihtiyaçlarına cevap verecek ve mevcut teknolojilere uyum sağlayacak ve hatta bu teknolojileri daha ileri bir düzeye çıkaracak olmasıdır. Bu amaçla planda, ithal edilen teknolojilerin mevcut teknolojiye uyum işlemlerinin yürütülmesi için gerekli bilimsel altyapı çalışmalarının gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca ülkedeki teknoloji üretimini desteklemek için kamu ve özel sektörün bu konuda özendirileceği belirtilmiştir (DPT, 3. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1979-1983 yıllarını kapsayan bu planda, ilk kez teknoloji politikalarına yer verilmiştir. Bu planlarda sektörel bazda da olsa teknoloji üretiminden söz edilerek teknoloji politikaları, istihdam, sanayi ve yatırım politikalarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu planlarda teknoloji ve kaliteli iş gücü eksikliğinden söz edilerek bunun nedenleri üzerinde tartışılmıştır. Bu tartışmalarda çıkan ortak görüş ise; sektördeki sıkıntıların bilgi eksikliğinden çok bu bilginin nasıl üretileceği, kullanılacağı ve dolaşımı konusunda kurumsallaşmanın istenen düzeyde olmaması ile ilgili görüştür. Bununla birlikte üniversite ve sanayi arasındaki işbirliği eksikliği de bu planda öne çıkan diğer bir unsurdur. Dışarıdan ithal edilen teknolojiyle üretilen birçok ürünün aslında yerli teknolojiyle üretilebileceği belirtilerek gerekli teknoloji politikalarının eksikliği duyulmuş ve bu konuda gerekli planların oluşturulması konusunda da irade gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır (DPT, 4. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989 yıllarını kapsayan bu kalkınma planında, teknoloji uyum çalışmalarının artırılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca uygun teknoloji seçimi ve transferi konusunda uyarılma çalışmalarının yapılması gerektiğine işaret edilmiştir. Gelişmiş batı ülkelerindeki teknolojik ve bilimsel gelişmeleri izleyecek kurumların oluşturulması ve oluşturulacak bu kurumun izlediği bilgileri ilgililere aktarma konusu da bu planda ele alınmıştır. TÜBİTAK'ın belirlenen politikalar ışığında işlerliğinin artırılması için

çalışmalar yapılmıştır. Elektronik bilgi işleme ve bilgi iletme sistemlerinin donanım, yazılım, v.b. araç gereçlerinin transferine, uygulanmasına ve öncelikle iç kaynaklara dayalı olarak üretilmesine ağırlık verilmesiyle ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandıracak adımların atılması yönünde kararlar alınmıştır (DPT, 5. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994 yılları arasını kapsayan bu planda, AR-GE çalışmalarına önem verilmiştir. Bilgi teknolojilerini kullanan gelişmiş ülkelerin bilgi toplumu haline geldiği belirtilerek bu konuda gerekli çalışmaların yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bilginin üretilip, saklanması ve dolaşımı amacıyla bilgisayar ağlarının sağlanması ve kullanımının yaygınlaştırılması da öne çıkan diğer bir ayrıntıdır. (DPT, 6. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000 yıllarını kapsayan bu plandaki, araştırma ve teknoloji politikaları, hem ulusal araştırma ve teknoloji gücünü artırmayı hedeflerken hem de uluslararası şirketlerin AR-GE çalışmalarını izlemek ve gerekli stratejik ortaklıkları özendirme için gerekli bilgi ağlarını oluşturmayı hedeflemektedir. Ülkedeki birçok sektörde gerekli alt yapının geliştirilmesi ve sanayileşmeye vurgu yapılmaktadır. Üniversiteler, sanayi kolları ve AR-GE çalışmaları yapan şirketlerin işbirliği yapması konusu da vurgulanmıştır. Bu planda ayrıca araştırma geliştirme alanında saptanan hedefler doğrultusunda, TÜBİTAK'a bağlı olarak, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM)'nin kurulması kararlaştırılmıştır (DPT, 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005 yıllarını kapsayan bu planda, üniversite, kamu ve özel sektörün ortak AR-GE girişimlerinin özendirilmesi ve desteklenmesi tekrarlanmıştır. Örgün eğitime destek olacak şekilde etkileşimli Bilim ve Teknoloji Merkezlerinin kurulması planlanmıştır (DPT, 8. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2007-2013 yıllarını kapsayan son kalkınma planında, bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının geliştirileceği, vatandaşların ve kurumların bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanmasının sağlanması, uydu teknolojilerini üretme yetkinliklerinin geliştirilmesi ve bu

teknolojileri araştırma amaçlı yapılandırmalara gidilmesi öngörülmüştür (DPT, 9. 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Hemen hemen yarım asırlık bir dönemi kapsayan planlı kalkınma dönemine ışık tutan kalkınma planları incelendiğinde, her yıl aşamalı olarak başarılı bir ilerlemenin gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. Kalkınma planlarında öngörülen gelişmelerin neden gerçekleştirilemediği konusu ayrıca araştırılacak bir konu olmasına rağmen, bu planların hükümetler tarafından yürütüldüğü ve ülkemizin yarım asırlık bu dönemdeki siyasi-ekonomik bunalımları da düşünülünce öngörülen gelişmelerin neden gerçekleştirilemediği biraz anlaşılır olmaktadır. Kalkınma politikaları devlet politikaları olmaktan çok hükümetlerce oluşturulmuş politikalar olmakla sınırlı kalmış ve tavandan tabana içselleştirilen politikalar olamamıştır.

Bu tezin ana konusu olan bilgi politikaları bağlamında kalkınma planları incelenmiş ve bu planların bir bilgi politikası oluşturma önceliğinin olmadığı ve hatta bilgi politikası vurgusunun dahi bu planlarda olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 1963-1989 dönemlerini kapsayan beş planda bilginin elde edilmesi ve sağlanmasına ilişkin yetkilendirilen kurumlar belirlenmiştir. Bu kurumlar: TÜBİTAK/TÜRDOK, üniversiteler, üniversite kütüphaneleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü gibi kurumlardır. Beşinci ve altıncı kalkınma planlarında bilgi politikalarından çok bilgi teknolojilerine yer verilmiş ve bilgi bankaları oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır.

3.1.3 BİLİM POLİTİKALARI

Bilimsel, teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler birbirinden bağımsız olarak ele alınıp değerlendirilecek gelişmeler değildir. Bu birlikteliğin doğal sonucu olarak da bilgi politikalarını ve bilim politikalarını birlikte ele almak ve değerlendirmek gerekmektedir. Bilginin üretiminden, saklanmasına ve toplumsal bir değer olarak dolaşımına kadar geçirdiği tüm evreler bilim politikalarının ve bilgi politikalarının kapsamı içindedir. Bu anlamda birbirlerini destekleyici görevlerinin olduğu da söylenebilir.

Bilim politikaları, toplum ve kütüphanenin iç içe olduğu ortamlarda, bilimsel çalışmaların değişen sosyal, siyasal, bilimsel ve teknik koşullara göre ulusal çıkarların geride kalmaması ve uluslararası düzeyde ağırlık konulabilmesi için resmi ölçülerde ihtiyaç duyulan düzenlenmelerdir (Gülle, 1991: 91)

Kalkınma planlarından sonra bilgi politikası ile ilgili çalışmaların bilim politikalarında da pek fazla yer almadığı gözlenmektedir. Bununla ilgili olarak ilk ciddi yaklaşım 1983-2003 Türk Bilim Politikası adlı belgede görülmektedir. Anılan dokümanda bilimsel ve teknik enformasyonun, kalkınma hedefleri ne yönde olursa olsun, özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok daha öncelikli ve önemli olduğu; teknik, ekonomik, sosyal, kültürel her alandaki gelişmede en önemli temel etkenin gerekli, yeterli ve doğru bilgi olduğu vurgulanmaktadır (Toplu, 1999: 353).

Bu belgede TÜBİTAK/TÜRDOK'un çalışmalarından ayrıntılı olarak söz edilmekte ve bunun yanında bazı sorunlara da değinilmektedir. Bu sorunlar kısaca; bilgi konusunda toplumdaki yetersiz bilinç, hükümet ve devlet organlarının yetersiz desteği, gerekli eşgüdümü sağlayacak bir üst yapının eksikliği, bilgi konusunda eğitim eksikliğidir. Bu sorunlar sıralandıktan sonra sorunların çözümüne ilişkin bilgiler de belgede yer almaktadır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun üst yapı olarak önerildiği, TÜRDOK'un ana merkez olacağı ve bu iki kurumun görev sahası içinde ülkenin bilgi politikasının, bilim ve araştırma politikasının bir parçası olarak yürütülmesi, sistemin başarısı için bilginin üretiminden tüketimine kadar geçen tüm aşamalarda standartlaşmanın olması konusunda görüşler öne çıkmıştır (Türk Bilim Politikası, 1993: 21).

1990 yılında toplanan **I. Bilim ve Teknoloji Şurası'nda** bilgi politikasının **Enformasyon Sistemi** başlığı altında işlendiği görülmektedir. Bu raporda, Türkiye'nin ulusal bir bilgi politika belgesinin olmadığı vurgulanarak, sağlıklı bir politika tasarımı için alt yapının çok iyi tahlil edilmesi için bazı öneriler sunulmuştur. Bunlar:

- ✓ Bilgi politikası tasarımı konusunda oluşturulan çalıştaylardan çıkan sonuç ve öneri raporlarının yetkili kurumlara sunulması,
- ✓ Bilgi altyapısı içinde yeni teknolojilerin kullanılması,
- ✓ Kurulacak çalıştayların daha geniş bir yelpazede oluşturulması,

- ✓ Var olan bilgi altyapısının akılcı bir şekilde tahlil edilmesi ve sonuçlarının belgelendirilmesi,
- ✓ Dokümantasyon merkezi kurmanın mali açıdan pahalı olması nedeniyle, genel bir ağ ile çevre birimlerin aynı ağ içinde toplanması yoluyla tasarruf yoluna gidilmesi,
- ✓ Üniversite kütüphanelerinin hafta sonu da açık tutulması ve merkezi olmayan yerlerdeki üniversite personelin merkezdeki üniversite kütüphanelerinde eğitilmesi,
- ✓ Toplumun bilgi ihtiyacının belirlenerek, bu ihtiyacın giderilmesi için gerekli sağlıklı bir ortamın oluşturulması ve bilgi kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması için toplumun özendirilmesidir (1. Bilim....1990: 87-89).

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, 1993 yılında toplanarak, 1993-2003 Türk Bilim ve Teknoloji Politikası'nı düzenlemiştir. 1996-1997 yılları için TÜBİTAK, dönemin hükümetine bir tür acil eylem planı sunmuştur. Bu belgede, bilim ve teknoloji alanında uzmanlaşmanın kaçınılmaz olduğu, bunun yapılabilmesi için ulusal "inovasyon" sisteminin oluşturulması, konunun ekonomik, siyasi, toplumsal boyutlarıyla sistemli bir bütünlük içinde ele alınması gerektiği ve tüm bu gelişmelerin hayata geçirilmesi için devlete önemli görevler düştüğü vurgulanmaktadır.

TÜBİTAK'ın hükümete sunduğu acil eylem planıyla birlikte 1997 yılında var olan bilim politikası üzerinde güncellemeler yapılmış ve 1997- 2003 Türkiye Bilim ve Teknoloji Politikası oluşturulmuştur. Yapılan güncellemeler doğrultusunda, TÜBİTAK çatısı altında kurulan ULAKBİM'in üniversite ve AR-Ge kurumlarının ulusal ve uluslararası düzeyde, bilgi kaynaklarına elektronik ortamda erişimini olanaklı kılmak, eğitim/öğretim ve araştırmayı daha etkin bir yapıya kavuşturmak için hizmet vermeye başlaması öngörülmüştür (Türkiye'nin....,1997).

ULAKBİM'in kuruluş amacı Tonta'ya, (1997: 62-65) göre, Türk üniversite ve araştırma-geliştirme kurumlarında çalışan araştırmacıların iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için ulusal akademik ağ alt yapısını kurmak ve bu ağ aracılığıyla elektronik kütüphane ve bilgi hizmetleri sunmak, olarak belirtmiştir. Bu hizmet için yapılanma şu şekilde açıklanmıştır: TÜBİTAK bünyesinde hizmet veren Enformasyon Hizmetleri Müdürlüğü ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bünyesinde

hizmet veren Yayın ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı'nı devralarak göreve başlayan ULAKBİM Ulusal Akademik Ağ (ULAKNET) ve Ulusal Bilgi Merkezi (UBİM) adlı iki birimden oluşmaktadır. ULAK-NET, Türkiye çapında tüm eğitim ve araştırma kurumlarını birbirine bağlayacak bir veri iletişim ağı kurmak ve bu ağ aracılığıyla bilgi hizmeti vermek amacındadır. UBİM ise, Türk üniversite ve araştırma-geliştirme kurumlarında çalışan araştırmacıların gereksinimlerini karşılamak üzere bir elektronik kütüphane ve bilgi sistemi kurmak amacıyla kurulmuştur.

ULAKBİM'in kurulmasının ardından 1997-2003 Türkiye Bilim ve Teknoloji Politikası'nda bilgi toplumuna dönüşüm, araştırma ve teknoloji geliştirme konularında AB'nin çerçeve programlarından örnekler alınmıştır. 1993-2003 politika belgesinde öne çıkan Türkiye'nin Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi, 1997-2003 politika belgesinde de tekrarlanmıştır. Bu atılımlar arasında bilgi merkezlerini yakından ilgilendiren alan ise, Türkiye'yi bilgi toplumuna götürecektir olan Ulusal Bilgi Şebekesi ve bu şebeke üzerinden Telematik Hizmetler Ağı'nın kurulması alanıdır.

Planlı kalkınma dönemiyle birlikte Türkiye'de bilim politikasının belirlenmesi için hedefler ortaya konulmuş ve bu hedefe ulaşmak için yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların birçoğunun sonuca ulaşamadığı biliniyor olsa da, yapılan çalışmaların bilim politikası oluşturmak için önemli olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Bilginin üretiminden çok kullanımı ve dolaşımıyla ilgili olan bu politika çalışmalarının temel çıkması, politikaların genel itibarıyla gelişmiş ülkelerdeki bilgi teknolojilerinin transferiyle ilişkilendirilmesidir. Bu sorunun temel nedenlerinden biri ise ülkemizdeki bilgi politikasının eksikliğidir. Bilimsel üretim ve teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkacak hem ekonomik hem de toplumsal kalkınmanın belirli politikalarla hedeflendiği gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Bu yönlendirici ve tüm gelişmeleri içine alan politikalar ise ulusal bilgi politikalarıdır. Ulusal bilim politikası ve bilgi politikası oluşturma aşamasında yetkili ve merkezi bir kurumun olmaması ve bu politikaların hükümet programlarıyla sınırlı kalması ise bu konudaki en büyük eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda yetkili olan ve gerekli unsurları harekete geçirmesi beklenen kurum ise Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilat'ı olmalıdır.

3.1.4. BİLGİ TOPLUMU STRATEJİSİ EYLEM PLANI: 2006-2010

Bilgi Toplumu Stratejisi, toplumun temel unsurlarını oluşturan yurttaşlar, kamu sektörü, özel sektör ve bilgi iletişim teknolojileri sektörünün mevcut durumlarını ortaya koyan bir plandır. Bununla birlikte bu plan, Türkiye'nin 2010'da bilgi toplumu olabilme potansiyelini değerlendirerek tespit edilen stratejik gereksinimler doğrultusunda 2010 yılı için hedefler belirlemiş ve bu hedeflere ulaşmak için atılması gereken adımların nelerden oluşacağını ortaya koymuştur.

Türkiye'nin bilgi toplumu olma hedef ve isteğini ortaya koyan plan, genel anlamda birçok sektörü göz önüne alarak belirlediği eksiklikler ve gereksinimler konusunda çözüm önerileri sunmaktadır. Bu strateji planına göre bilgi toplumuna dönüşüm için belirlenen hedefler şu şekildedir: "Bilgi toplumuna dönüşümün nihai hedefi, rekabet gücü artırılarak dünya ortalamasından daha fazla pay almak ve toplumsal refah seviyesini artırmaktır. Bu aşamada, toplumsal refahın yükseltilmesinin ön şartı, sürdürülebilir büyüme ve istihdamın sağlanmasıdır. Sürdürülebilir büyüme ise verimlilik artışına dayalı rekabet gücünün artırılması ile mümkündür. Bir ülkede toplam katma değer yaratılmasında sermaye ve işgücü faktörlerinin seviyesi kadar bu faktörlerin ne derece etkin kullanıldıkları da önem taşımaktadır. Sermaye ve işgücünün yanı sıra giderek üretimin en önemli faktörü haline dönüşen bilgiyi etkin kullanmanın ve verimlilik seviyesini artırmanın en önemli sağlayıcılarından biri bilgi ve iletişim teknolojileridir. Bilgi ve iletişim teknolojileri; bilgiyi üretme, işleme ve saklama, paylaşma ve kolay erişim, karar alma süreçlerinde etkin kullanım, yeni organizasyonel yapılar ve iş süreçlerinin oluşumu ve yeni pazarlara erişim olanakları sunarak verimlilik artışı sağlanmasında kritik rol oynamaktadır (DPT, Bilgi....2006-2010).

Sürdürülebilir kalkınma ve rekabet gücünün artırılması için bilgi ve iletişim teknolojilerinin sosyal ve ekonomik hayatın her alanında kullanılması önem kazanmaktadır. Bilgi toplumu olmayı başarabilen toplumlar bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak birçok alanda rekabet etme fırsatı bulmakta ve ekonomik kazanç elde etmektedirler.

Bununla birlikte strateji planı, “bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla öngörülen gelişmeyi gerçekleştirebilmek için Türkiye’nin bilgi ve iletişim teknolojileri alanında sıra dışı ilerlemeler yapmasının yeterli olmayacağını, ciddi bir atılım yapılması gerektiğini vurgulayarak; Türkiye’de bilgi ve iletişim teknolojileri harcamalarının GSMH içindeki payının önümüzdeki yıllarda düzenli bir şekilde artırılarak devlet, vatandaş ve özel sektör tarafından yapılacak yatırımlarla gelişecek, fiziki sermayenin yanı sıra bu yatırımlardan en fazla getiriye sağlamak amacıyla bu teknolojileri etkin olarak kullanacak beşeri sermayenin de oluşturulması ile belirtilen ekonomik kazanımların elde edilmesinin mümkün olacağını belirtmiştir. Ayrıca, üretim birimlerinin ve toplumun yeni teknolojileri benimsemesi ve tam anlamıyla fayda sağlamasının belli bir süre gerektirmesi ve yatırımların verimlilik üzerindeki etkisinin zaman içerisinde ortaya çıkması nedeniyle bu atılımın vakit geçirilmeden yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.” (DPT, Bilgi....2006-2010)

Plan genel bir girişten sonra, bilgi toplumu için yapılan tüm bu çalışmalarda öncelikli alanlar ve aşılması gereken sorunlar için on iki başlık belirlemiş ve bu başlıkların Türkiye’nin de öncelikli alanları ve aşılması gereken güçlükleri olarak da değerlendirmektedir.

Bunlar: “a) sürdürülebilir büyüme ve rekabetçiliğin artırılması, b) yaşam kalitesinin artırılması, c) sayısal uçurumun önlenmesi, d) insan kaynağı yetkinliklerinin ve istihdamın artırılması, e) kamu hizmetlerinin çoklu platformlardan, vatandaş odaklı ve etkin sunulması, f) e-ticaretin yaygınlaştırılması, g) bilgi toplumu uygulamalarında standardizasyon ve güvenliğin sağlanması, h) pazara uyumlu Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilerek değer yaratılması, i) genişbant iletişim altyapılarının yaygınlaştırılması, j) içeriğin ve bilgi toplumu uygulamalarının zenginleştirilmesi, k) teknolojilerin yakınsama potansiyelinden faydalanılması ve l) bilgi toplumunun gelişiminde medya kanallarından faydalanılmasıdır.” (DPT, Bilgi....2006-2010)

Bu planın ortaya koyduğu mevcut duruma göre Türkiye, bilgi toplumuna dönüşümde henüz hazırlık aşamasındadır. “Bundan sonraki dönemde, Türkiye’nin vatandaşları, kamu ve özel sektör kurumları ile bilgi toplumuna dönüşümünün hızlandırılması, bu konudaki ileri ülkeler düzeyine ulaşması ve uluslararası platformlarda etkili bir oyuncu olması için, mevcut yetkinlik ve kaynaklarını etkin

şekilde kullanarak, öngörülen hedeflere ulaşması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde rol oynayacak unsurların mevcut potansiyelinin iyi anlaşılması önem arz etmektedir. Bu çerçevede plan, "2010 Yılına Doğru Türkiye'nin Potansiyeli'ni"; vatandaşlar, işletmeler, devlet, bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü ve Ar-Ge ve yenilikçilik olmak üzere beş başlık halinde sınıflandırmıştır." (DPT, Bilgi....2006-2010)

Vatandaşlar: Toplum içindeki bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmasının hem kendi hayatlarını etkilediği gibi hem de ülkedeki kamu ve özel sektör yatırımlarını da geliştirici yönde etki ettiği vurgulanmaktadır. Bundan dolayı vatandaşların bilgi ve iletişim teknolojilerini içselleştirmesi ve günlük hayatta kullanmasının önemi ortaya konmuştur. Bununla birlikte toplumun bu gereksinimlerini karşılayacak sektörlerin de dönüşümü ve gelişmesi sağlanmış olacaktır. Bu temel hedefin tutarlılığı ve analizi için Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye'nin 2007 yılı Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması" sonuçlarının incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu noktada, vatandaşların günlük hayatlarında kullandıkları en temel bilişim aracı olan internetin, kullanım oranları önem kazanmaktadır. TÜİK verilerine göre, "Türkiye'de kentlerde bilgisayar ve internet kullanım kırsal yerlere göre daha fazladır. Aynı şekilde, erkeklerin bilgisayar ve internet kullanımı da bayanlardan yüksektir. Haziran 2007 tarihine kadar Türkiye'de toplam nüfusun %66,82'si (kentte %58,95, kırdada %80,48, kadınlarda %75,69 ve erkeklerde %58,07) hiç bilgisayar kullanmazken, %70,05'i (kentte %62,51, kırdada %83,14, kadınlarda %78,67 ve erkeklerde %61,55) hiç internet kullanmamaktadır. Hali hazırdaki yetersiz duruma göre, planın vatandaşların bilgiletişim teknolojilerinden yararlanma hedefini ilk planda ele alması, olumludur." (DPT, Bilgi....2006-2010)

İşletmeler: Günümüzde, işletmelerin bilgiyi elde etme, koruma, kullanma ve bir değer olarak tüketiciyle buluşturma yetenekleri, ekonomik büyümenin, verimliliğin ve rekabet edebilirliğin temel unsuru haline gelmiştir. Bu nedenle bilgi ve iletişim teknolojilerinin işletmelerde yoğun bir şekilde kullanılması ve ekonominin bilgiye dayalı hale gelmesi, daha yüksek katma değer üretmesi ve yeni iş alanlarının oluşumu açısından büyük önem taşımaktadır. İşletmelerin iş süreçlerinde bu teknolojilerden yararlanması, daha etkin iş süreçlerinin ortaya çıkmasını sağlayacağı,

maliyet ve verimlilik dengesini kurmada daha etkin süreçleri doğuracağı, e-ticareti yaygınlaştıracağı ve yeni küresel pazarlara erişimi sağlayarak ticaret hacmini arttıracığı düşüncesi vurgulanmaktadır.

Bu temel hedefin analizi için TÜİK tarafından gerçekleştirilen Türkiye'nin "2002-2004 Yılları Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde Teknolojik Yenilikler Araştırması" ve "Türkiye'nin 2007 yılı Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması" sonuçlarının incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada, işletmelerin teknolojik yenilik performansları önem kazanmaktadır. TÜİK'e göre, "internet erişimi olan girişimlerin, internet kullanım amaçları yoğunluğunun sırasıyla bankacılık ve finansal hizmetler(%75,36) ve piyasa izlemesi(%67,72) olduğu belirlenmektedir. İşletmelerde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yaygın olmamasının başlıca nedenleri; bu konudaki yetkinliğin yetersiz olması, maliyetlerin yüksek olması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanların yeterince farkında olmamaları ve güvenlik kaygısıdır. Yine TÜİK'e göre, sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların %34,58'si teknolojik yenilik yaparken, %65,45 gibi yüksek bir oranı teknolojik yenilik yapmamaktadır. Ekonomik faaliyet kolu ve büyüklük grubuna göre, bilgisayar ve internet erişimine sahip olan girişimleri değerlendirildiğinde, Türkiye'de genel olarak bilgisayar ve internet erişiminin yükselme eğiliminde olduğu (bilgisayar %87,76, internet erişimi %80,43) ve çalışan kişi sayısının arttıkça -daha da profesyonelleşen- işletmelerde, bilgisayar ve internet erişim oranları yükseldiği belirlenmektedir. 250 ve daha fazla çalışanı bulunan işletmelerin %99,81'inde bilgisayar ve %99,22'inde internet erişimi olanağı mevcuttur. Bu durum, Türkiye'nin bilgi ekonomisi performansına uyum eğiliminin yükseliş trendinde olduğunun göstergesidir." (DPT, Bilgi....2006-2010)

Devlet: Ülkelerin ekonomik ve toplumsal hayatı üzerinde büyük etkiye sahip olan kamu hizmetleri ve bu hizmetlerin sunuşu sırasındaki devletin etkin rolü, bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde beklentilere uygun bir şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yardımıyla daha etkin, hızlı, kaliteli, güvenli, sürekli ve bir paket halinde sunumunun önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, bu dönüşüm sürecinin bir unsuru olan e-devlet olgusunun sadece hizmetlerin elektronik kanallara taşınması anlamına gelmediği de belirtilmektedir. Ayrıca bu dönüşümün, verimli iş

süreçlerine, kurumlar arası işbirliğine ve ortak vizyona sahip bilgiye dayalı kamu yönetimi anlayışını doğurduğu da vurgulanmaktadır.

Bu plana göre, bilgi ve iletişim teknolojileri, iş süreçlerinde etkinliğin artırılması için önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır ve bu teknolojilerin sağladığı olanaklardan en üst düzeyde yararlanmak kamu iş süreçlerinde etkinliğin artırılması için: kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi, ortak altyapıların kullanımı, verimsiz yatırımların engellenmesi, bilgiye dayalı etkin karar alma süreçlerinin oluşturulması, nitelikli insan kaynağının ve örgütsel kapasitenin geliştirilmesi ve vatandaş odaklı, güvenilir, birlikte çalışabilir bütünleşik ve etkin bir e-devlet yapısının kurulması gerekmektedir (DPT, Bilgi....2006-2010).

Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü: Bu başlık altında, bilgi toplumuna geçiş sürecinde telekomünikasyon sektörü için önceliklerin ne olduğu değerlendirilmiştir. Buna göre bu öncelikler, hizmet ve altyapılarda etkin rekabet ortamının oluşturularak alternatif hizmet ve altyapıların ortaya çıkmasını sağlamak, çeşitliliğin artırılması, batı ülkelerine oranla yüksek olan vergilerin makul bir düzeye çekilmesi ve genişbant ile iletişim altyapısının daha geniş bir alana yaygınlaştırılmasıdır. Bu çerçevede, rekabet ortamının iyileştirilmesi ve vergilerle ilgili düzenlemelerin tamamlanması halinde sektördeki yatırımların önemli oranda artma potansiyeli bulunduğu öne çıkarılmaktadır.

Bununla birlikte plana göre, “Türkiye’nin bilgi teknolojileri sektöründe öne çıkan sorunlar ise finansal güç, yetkinlik, deneyim ve ölçek boyutundadır. Bu sektördeki en büyük 20 firmanın yaş ortalaması 13’tür. Pazarın darlığı ve dikey pazarlardaki sınırlı gelişim nedeniyle firmalar deneyim ve teknik uzmanlık geliştirmekte zorlanmakta, dış pazarlara açılma konusunda yeterli olamamakta, yenilikçi çözümlerden ziyade fiyata dayalı rekabet büyümeyi güçleştirmektedir. Buna göre planın, Türkiye’nin bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü ile ilgili olarak belirlediği potansiyellerin ve sorunların, gerçekçi bir zemine oturtulduğu söylenebilir.” (DPT, Bilgi....2006-2010)

AR-GE ve Yenilikçilik: Bu başlık altında OECD ve AB ülkeleriyle Türkiye arasındaki AR-GE ve yenilikçilik düzeyi karşılaştırılarak bazı çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu karşılaştırmada Türkiye’nin istenen düzeye ulaşamadığı dile

getirilse de son yıllarda önemli gelişmelerin yaşandığı belirtilmektedir. Türkiye'nin dünya bilimsel yayınlar listesinde 2005 yılında 19'uncu sıraya yükselmesi, akademik ve bilimsel bilgi üretiminde önemli bir kapasite oluştuğunu gösterse de kurumlar arası işbirliği sorunları nedeniyle artan araştırma alanı ve araştırmacılara rağmen bu araştırmaların teknolojik ve ticari ürüne dönüştürülemediği vurgusu da bu başlık altında yer almıştır. Araştırma sonuçlarının yeterli oranda ürün ve hizmete dönüşümü sağlayamaması ve reel kesimde, rekabet gücünün Ar-Ge ve yenilikçilikle artırılmasına yönelik bilinç ve deneyim eksikliği nedeniyle yeterli talebin oluşmaması temel engeller olarak ön plana çıkarılmaktadır.

TÜİK'in bu konudaki araştırmalarına göre, "2002-2004 yılları sanayi ve hizmet sektörlerinde teknolojik yeniliklere göre, sanayi sektöründe 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin % 34,58'inin teknolojik yenilik yaptığı tespit edilmektedir. Hizmet sektöründe (Toptan ticaret, mali aracı kuruluşların faaliyetleri, bilgisayar ile ilgili faaliyetler, araştırma ve geliştirme hizmetleri, mimarlık, mühendislik ve ilgili teknik danışmanlık faaliyetleri, teknik test ve analiz faaliyetleri) 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin teknolojik yenilik yapma oranı % 25,90'dır ve bu oranlar nispeten düşüktür. Yine TÜİK tarafından gerçekleştirilen "2005 yılı Ar-Ge Faaliyetleri Araştırması" sonuçlarına göre ise; Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payının % 7,9 olduğu tespit edilmektedir. 2005 yılında Ar-Ge harcamaları satın alma gücü paritesi cinsinden 2004 yılına göre %19,71 artarak 3,653 milyon \$'dan 4,373 milyon \$'a yükselmektedir. Satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına düşen Ar-Ge harcaması ise aynı yıllarda 51,4 \$'dan 60,7 \$'a yükselmektedir." (DPT, Bilgi....2006-2010)

TÜİK'in 2009 yılı Ar-Ge Faaliyetleri Araştırması sonuçlarına göre, "kamu kuruluşları, vakıf üniversiteleri ve ticari sektördeki anket sonuçları ile devlet üniversitelerinin bütçe ve personel dökümlerine dayalı olarak Türkiye'de Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması 2009 yılında bir önceki yıla göre % 17,3 artarak 8,087 Milyon TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge harcamasının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı %8,5'tir. Bu oran 2008 yılında %7,3'tür. 2009 yılında Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge harcamalarının %47,4'ü yükseköğretim, %40,0'ı ticari kesim ve %12,6'sı kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir önceki yıl ticari kesim %44,2 ile ilk sırada yer alırken, bunu

%43,8 ile yükseköğretim, %12,0 ile kamu kesimi takip etmekteydi. Ar-Ge harcamaları, finanse eden kesimler itibarıyla incelendiğinde; harcamaların %41,0'ı ticari kesim, %34,0'ı kamu kesimi, %20,3'ü yükseköğretim kesimi, %3,7'si yurtiçi diğer kaynaklar ve %1,1'i yurtdışı kaynaklar tarafından karşılanmıştır. 2009 yılında Tam Zaman Eşdeğeri (TZE) cinsinden toplam 73,521 kişi Ar-Ge personeli olarak çalışmıştır. Bir önceki yıla göre TZE cinsinden Ar-Ge personel sayısındaki artış %9,3'tür. Sektörler itibarı ile dağılıma bakıldığında, TZE cinsinden toplam Ar-Ge personelinin 2009 yılında %42,8'i ticari kesimde, %42,2'si yükseköğretim kesiminde ve %15,0'ı kamu kesiminde bulunmaktadır. 2009 yılında istihdam edilen 10,000 kişiye düşen Tam Zaman Eşdeğeri (TZE) Ar-Ge personeli sayısı 34,6 kişidir." (TÜİK, AR-GE....2009) Türkiye'nin sektöre ve finans kaynağına göre Ar-Ge harcaması değerlendirildiğinde, yıllar itibarıyla sürekli artma eğilimi göze çarpmaktadır ki bu durum, bilgi ekonomisi performansına direkt olarak olumlu yönde etki sağlamaktadır.

Stratejik plan bu bölümde, Türkiye'nin stratejik önceliklerini belirlemek hedefindedir. Plana göre, günümüzde birçok alanda genel bir değişimi ifade eden bilgi toplumuna dönüşüm süreci; giderek güçlenen ekonomisi, genç ve dinamik nüfus yapısı, küreselleşen dünya ekonomisinin avantajlarını giderek daha iyi kullanan deneyim sahibi girişimcileri ile Türkiye açısından büyük fırsatlar sunmaktadır.

Bu genel giriş kapsamında planda; ekonomik ve sosyal yaşamın hemen her alanını ilgilendiren bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde doğru stratejiler geliştirmek ve uygun adımları zamanında atabilmek için öncelikle; 2010 yılına kadar Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşümünde pay sahibi olacak unsurlar da dahil olmak üzere ülkenin koşul ve ihtiyaçları tespit edilmiş, dünyadaki genel yaklaşım ve dinamikler de göz önünde bulundurularak stratejik öncelik ve hedefler belirlenmiştir. Plana göre, Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm süreci, aşağıda yer alan yedi temel stratejik öncelik ekseninde yürütülecektir. Bu öncelikler aşağıda belirtilmiştir.

- ✓ **Sosyal Dönüşüm** (*herkes için bilgi ve iletişim teknolojileri fırsatı*),
- ✓ **Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin İş Dünyasına Nüfuzu** (*işletmelere bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla rekabet avantajı*),
- ✓ **Vatandaş Odaklı Hizmet Dönüşümü** (*yüksek standartlarda kamu hizmeti sunumu*),

- ✓ **Kamu Yönetiminde Modernizasyon** (*bilgi ve iletişim teknolojileriyle desteklenen kamu yönetimi reform*),
- ✓ **Küresel Rekabetçi Bilgi Teknolojileri Sektörü;** (*uluslararası oyuncu bilgi teknolojileri sektörü*),
- ✓ **Rekabetçi, Yaygın ve Ucuz İletişim Altyapı ve Hizmetleri** (*toplumun her kesimine yüksek kalitede ve ucuz genişbant erişim imkanı*),
- ✓ **Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi**(*küresel pazarın taleplerine uygun yeni ürün ve hizmetler*) (DPT, Bilgi...2006-2010).

Yukarıda adı geçen stratejik önceliklerin bazıları, özellikle de ilk dördü, ülkelerin kalkınmasında ve bilgi toplumuna dönüşümünde önemli rolü olan kamu sektörü, özel sektör ve vatandaşlara yönelik diğer stratejik öncelikler, daha çok bilgi iletişim teknolojilerinin alt yapılarını oluşturan telekomünikasyon sektörünün güçlendirilmesine yöneliktir. Bununla birlikte bu stratejik önceliklerin, Türkiye'nin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü arttıracak yeni ürün ve hizmetler geliştirmesine yönelik adımlar olduğu da söylenebilir. Planın son bölümünde, yukarıda belirlenen yedi temel stratejik önceliği kendi içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, bölümlerle ilgili olarak “stratejik yön”, “2010 yılı hedefleri” ve “bu hedefe ulaşmak için” başlıkları altında analizler yapılmıştır.

Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm hedefleri açısından kapsayıcı bir belge niteliğindeki DPT'nin hazırlamış olduğu “Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)” genel hatlarıyla ele alınmıştır. Planın genel hatlarıyla, Türkiye'nin mevcut konumuna uygun ve geleceğe yönelik uygulanabilir nitelikte olduğu söylenebilir. Planın temel vurgusu; Türkiye'nin mevcut şartlarda, bilgi toplumu olma hedefinde kararlı olduğu ve bir uyum evresinde olduğudur. Ülkemizde genel anlamda ele alınamayan bilgi politikalarının yerini dönem dönem hazırlanan bu politikalar almaktadır. Bu strateji belgesine her ne kadar ulusal bir bilgi politikası denmese de gelecek için umut vadeden bir çalışma olmuştur.

3.1.5. VİZYON 2023 STRATEJİ BELGESİ

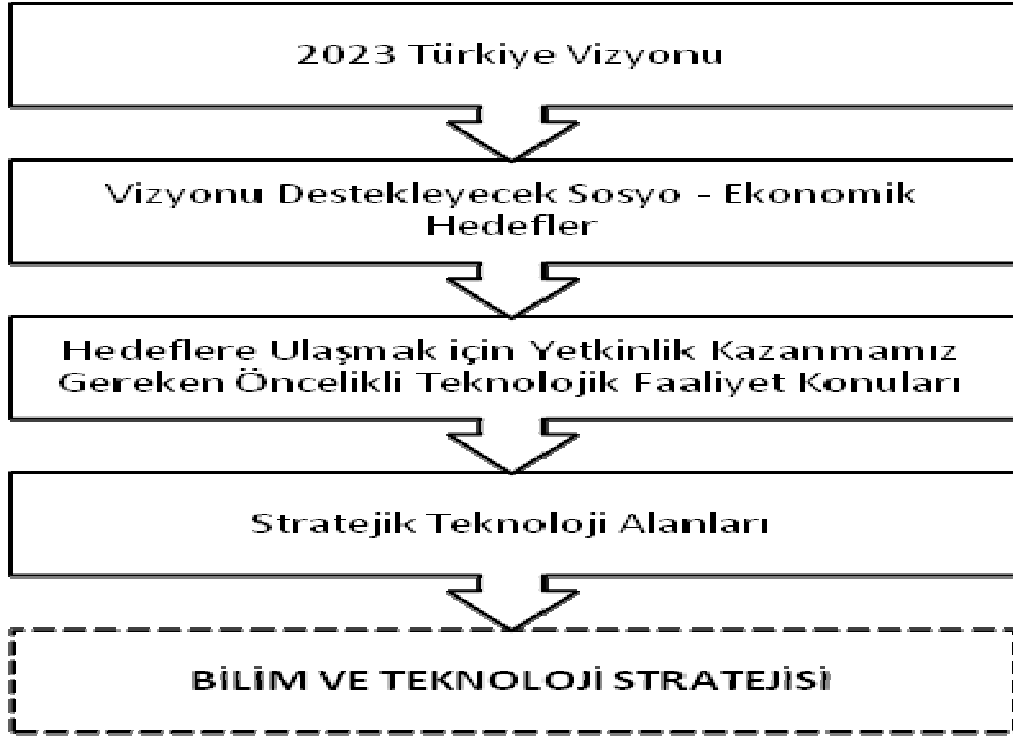
Tarım toplumundan, sanayi toplumuna ve bilgi toplumuna dönüşüm ile hayatın her alanıyla bütünleşen teknolojik gelişmeler günlük hayatın da bir parçası olmuş durumdadır. Bu dönüşüm ile birlikte birçok yeni terim de günlük hayatımıza girmiştir. E-devlet, e-vatandaş, dijital bilgi merkezleri, dijital okur-yazarlık v.b. birçok terim dil hazinemizde yerini almıştır. Bu gelişmelerle birlikte toplumun her bir bireyinin, toplumsal gelişim için birlikte hareket etmeleri, belirli bilim ve bilgi politikalarıyla bilgi çağına özgü üretken insanlar olmaları teknolojik ilerlemenin ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biridir. Bununla birlikte ülkelerin yukarıdaki gelişmeler doğrultusunda bilim, bilgi ve teknoloji politikaları ve çağın gereklerine göre revize etmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bilgi çağı dediğimiz bu yüzyılda teknoloji alanında yetkinlik kazanmak, bu alanlardaki strateji ve politika belgelerinin etkin bir şekilde oluşturulmasına ve bunun bir kılavuz olarak kullanılmasına bağlıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin ulusal bilim ve teknoloji politikasının belirlenmesi amacı ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından hazırlanan Vizyon 2023 Strateji belgesi, Türkiye'nin en kapsamlı ulusal bilim ve teknoloji stratejisi olması bakımından önem arz etmektedir.

“Vizyon 2023 Strateji Belgesi, Türkiye'nin ulusal düzeyde ilk kez yaptığı teknoloji öngörüsü panelleri ve teknoloji strateji gruplarının ortak çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bilim ve teknoloji politikalarının belirlenmesinde etkin bir araç olmayı hedefleyen bu çalışma, “Vizyon2023” projesi kapsamında yürütülmüştür. Bu proje “Teknoloji Öngörü” çalışması ile birlikte, Türkiye'nin bilim ve teknoloji sistemi ile ilgili nesnel verilerin derlenmesine yönelik “Teknolojik Yetenek”, “Araştırmacılar Envanteri” ve “Ulusal ARGE Altyapısı” başlıklı dört alt projeden oluşmaktadır.” (TÜBİTAK, Vizyon 2023)

Bu çalışmaların amacı, Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Stratejisi'nin belirlenmesi ve uygulanmasıdır. Vizyon 2023 strateji belgesinin hedeflediği temel vurgular aşamalı olarak dört temel konu üzerinde odaklanmıştır. Bu temel dört nokta aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 2: Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Çalışması

Kaynak: (TÜBİTAK, Vizyon 2023)

Bu strateji belgesinin ısrarla vurgulamaya çalıştığı nokta, Türkiye'nin 2023 vizyonunun destekleyecek sosyal ve ekonomik hedeflerin belirlenmesidir. Sonraki aşamada ise yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda öncelikli teknolojik alanların belirlenmesi ve bu konuda yetkinlik kazanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylelikle belirtilen konu alanlarından hareketle aşamalı ve birbirini kapsayan süreçlerden geçerek Ulusal Bilim ve Teknoloji Stratejisinin genel hatlarına kavuşturulması önem arz etmektedir.

Cumhuriyetin 100. yılı için belirlenen 2023 ulusal strateji vizyonunu, “Dünyada barışın tesisi için çaba gösteren, demokratik, hukuk, eğitim ve sağlık sistemlerinde sorunsuz, yurttaşlarının fikirlerine önem veren, bilim, teknoloji ve yenilikte yetkinlik kazanarak üretime geçen ve üretkenliğine kendi beyin gücüne dayanarak artırabilen bir Türkiye”, (TÜBİTAK, Vizyon 2023) şeklinde algılamak mümkündür.

Vizyon 2023'ün unsurları ise;

Eğitim alanında, bireyin yaratıcılık ve hayal gücünü geliştiren; bireysel farklılıkları gözeterak ve değerlendirerek her bireyin özellikleri doğrultusunda en üst düzeyde kendini geliştirebildiği; zaman ve mekan kısıtlarından arınmış, kendi özgün öğrenme teknolojilerini yaratmış ve değişim esnekliğiyle kendini yenileme gücüne sahip; öğrenme ve insan odaklı bir eğitim sistemine sahip olmak;

Sağlık alanında, ülke sınırları içinde yaşayan herkese, her yerde ve her zaman, çağdaş teknolojiyle donatılmış, yaşam bilimleri alanındaki yeniliklere uyum yeteneğine sahip, yüksek nitelikli, ekonomik sağlık hizmetleri sağlamak; yaşam bilimleri ve biyoteknoloji alanlarında yetkinlik kazanarak, yüksek teknoloji tedavii sistemlerini ve bu amaçla kullanılan malzeme ve cihazları geliştirmek ve üretmek; mamul ilaç üretimi yanında araştırma kapasitesi de olan bir ilaç sanayine sahip olarak bölgede güç sahibi olmak;

Tarım ve gıda alanında, toplumun sağlıklı beslenme gereksinimlerini yeterli nicelik ve nitelikte, ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilir yollarla karşılamak; verimliliği artan tarım ve tarımsal sanayi ile uluslararası alanda rekabet etmek;

İnşaat ve altyapı alanında, insanlarımızın, artan nüfus ve gelişen sanayinin gereği olan çağdaş standartlara uygun altyapıya ve konutlara sahip, depreme karşı güvenli, sağlıklı ve çevreyle barışık yerleşkelerde yaşamasını sağlamak; yapım yöntemleri ve inşaat malzemesi üretiminde çağdaş teknolojiler geliştirerek kazandığı yeteneklerle uluslararası platformlarda rekabet edebilmek;

Ulaştırma alanında, kişi hak ve gönencinden ödün verilmeden, can güvenliğinin yüzde yüz sağlandığı, çağdaş teknolojiye ve uluslararası hukuk ve kurallara uyumlu, çevrenin en üst düzeyde korunduğu bir ortamda, kentler arası ulaşımı en çok 1,5 saat, kent içi ulaşımı ise en çok 30 dakikada (yük taşımacılığında ise iki katı sürelerde) sağlamak;

Enerji alanında, gereksinim duyduğu enerjiyi, güvenli, güvenilir, ekonomik, verimli ve çevreye duyarlı teknolojilerle üretmek ve kullanmak; aynı zamanda uluslararası enerji pazarlarında yarışabilecek enerji teknolojileri geliştirerek uluslararası enerji yatırımlarında etkin rol alabilmek;

Bilgi ve iletişim alanında, GSMH'sının sürdürülebilir şekilde büyümesine, yarattığı markalar ve teknolojiler ile doğrudan, sağladığı iletişim olanakları ve bilgi kaynakları üzerinden diğer sektörler ve diğer sektörler tarafından verilen destek ile dolaylı olarak giderek artan oranda katkıda bulunan ve en az üç bilgi ve iletişim teknolojisi alanında, dünyada ilk akla gelen ya da tercih edilen ülke konumuna gelmek;

Makina imalatı ve malzeme alanında, orta ve yüksek teknoloji yoğun alanlarda tasarımdan satış sonrası hizmetlerine uzanan değer zincirinin katma değeri yüksek halkalarında yer almak; küresel pazarlara rekabetçi, yenilikçi ve katma değeri yüksek mal ve hizmetleri sürekli olarak sunmak;

Kimya alanında, hammadde, enerji ve işgücü verimi yüksek, yenilikçi süreç ve ürün teknolojileri yaratarak, bilimsel gelişmeleri teknolojiye, üretime ve yüksek katma değerli ürünlere dönüştürmek; ihracatı ve doğrudan sermaye yatırımlarıyla, küreselleşen dünya kimya sanayinin önde gelenleri içinde olmak;

Savunma, havacılık ve uzay sanayi alanlarında, küresel düzeyde ülke çıkarlarının korunmasını gözeterek ve ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılayan sistem ve teknolojileri özgün olarak araştırıp geliştirerek ve üreterek, bu sistem ve teknoloji alanlarında dünya ölçeğinde rekabet, işbirliği veya karşılıklı bağımlılık gücü yaratmak; ülkenin bilim ve teknoloji düzeyinin gelişmesinde öncü rol oynayan; toplumsal refaha katkısı tartışılmaz bir ulusal savunma, havacılık ve uzay sanayine sahip olmak;

Tekstil alanında, katma değeri yüksek, yenilikçi, rekabetçi ve ileri teknolojiler içeren ürün ve hizmet sunumları ile toplumsal refahı ve dünya ticaretindeki payını artırmak;

Turizm alanında, ürün çeşitliliğini artırarak, eğitilmiş nitelikli işgücü, yüksek düzeyde teknik altyapı, tesis ve servisleriyle, öncelikle ülke halkının yaşam düzeyini yükselterek, rakip destinasyonlarla yarışabilen bir sektör olmak; Akdeniz'in dördüncü büyük destinasyonu olarak, "kitle turizm"inin yanı sıra "bireysel turizm"nin de önemli cazibe merkezlerinden birisi olmak;

Doğal kaynaklar alanında, serbest, şeffaf ve istikrarlı piyasa koşulları içinde ulusal kaynaklarına öncelik vermek, bu kaynakların aranmasında ve istenen kaliteyle, güvenli ve ekonomik olarak üretiminde ileri teknolojileri geliştirmek ve kullanmak;

Çevre alanında, sürdürülebilir kalkınmasını çevreyi koruyarak ve yerel kaynak ve bilgilerle pekiştirerek sağlayan; üretimini temiz üretim teknolojileriyle yapan; her türlü evsel ve sanayi atıklarını çevre koruma ilkeleri kapsamında yönetebilen; biyolojik çeşitliliğinin koruyan ve toplumsal yarara dönüştürebilen; tarihi ve kültürel mirasını koruyarak gelecek nesillere aktarabilen bir ülke konumuna gelmek (TÜBİTAK, Vizyon 2023).

Bu vizyonu desteklemek amacıyla oluşturulan sosyal ve ekonomik hedefler ise 4 başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- ✓ Belirlenecek endüstriyel üretim alanlarında, Türkiye'nin rekabet üstünlüğü kazanarak uluslararası ticaretten ciddi bir pay alır hale gelmesi,
- ✓ Yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- ✓ Sürdürülebilirliği sağlanan kalkınma,
- ✓ Bilgiyi üretebilme, ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilme yeteneğini kazanabilmemiz için bilgi ve iletişim teknolojileri altyapımızın güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir (TÜBİTAK, Vizyon 2023).

Vizyon 2023 strateji belgesinde, yetkinlik kazanılması gereken teknolojik faaliyet alanları belirlenmiştir. Dört ana başlık altında toplanan sosyal ve ekonomik hedeflerin alt kategorileri ise aşağıda sıralanmıştır.

✓ ***Endüstriyel Üretimde Rekabet Üstünlüğünün Sağlanması Hedefi Doğrultusunda;***

- Esnek Üretim – Esnek Otomasyon Süreç ve Teknolojilerini Geliştirmede Yetkinleşme,
- Bilgi Yoğunluğu ve Katma Değeri Yüksek Ürünler Geliştirebilme ve Tüketim Malları için Küresel bir Tasarım ve Üretim Merkezi Olma,
- Temiz Üretim Yapabilme Yeteneği Kazanma,
- Tarıma Dayalı Üretimde Rekabetçi Olabilme,

- Uzay ve Savunma Teknolojileri Geliştirmede Yetkinleşme,
 - Malzeme Teknolojilerini Geliştirebilme Yeteneğini Kazanma.
- ✓ ***Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi Hedefi Doğrultusunda;***
- Gıda Güvenliği ve Güvenilirliği Sağlama,
 - Sağlık ve Yaşam Bilimleri Alanında Yetkinleşme,
 - Sağlıklı ve Çağdaş Kentleşme ve Altyapısını Kurabilme Yeteneği Kazanma,
 - Çağdaş ve Güvenli Ulaştırma Sistemleri Geliştirme Yeteneği Kazanma.
- ✓ ***Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Doğrultusunda;***
- Enerji Teknolojilerinde Yetkinlik Kazanma,
 - Çevre Teknolojilerinde Yetkinlik Kazanma,
 - Doğal Kaynaklarımızı Değerlendirebilecek Yetkinliğe Erişme.
- ✓ ***Bilgi Toplumuna Geçiş İçin Teknolojik Altyapının Güçlendirilmesi Hedefi Doğrultusunda;***
- Kullanımı eğitim gerektirmeyen bilgisayarların geliştirilmesi,
 - Bilgi yönetimi ve iletiminde yüksek hizmet kalitesinin sağlanması,
 - Bilgi toplumunda bilgi güvenliğinin sağlanması,
 - Bilgi savaşlarına, elektronik savaşlara hazır olunması,
 - Bilgi savaşlarına, elektronik savaşlara hazır olunması,
 - Taşıyıcı sistemlerde 4. kuşak gezgin iletişim sistemlerinin geliştirilmesi,
 - GenişBant İletişim Ağı'nın kurulması,
 - Biyoelektriksel insan-bilgisayar arabirimlerinin geliştirilmesi,
 - İletişimde uydu uygulamalarında yetkinleşmek (TÜBİTAK, Vizyon 2023).

Vizyon 2023'ü destekleyecek sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmak için Türkiye'nin yetkinlik kazanması gereken öncelikli teknolojik çalışma alanları ise sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- ✓ Bilgi ve İletişim Teknolojileri,
- ✓ Biyoteknoloji ve Gen Teknolojileri,
- ✓ Nanoteknoloji, Mekatronik,
- ✓ Üretim Süreç ve Teknolojileri,

- ✓ Malzeme Teknolojileri,
- ✓ Enerji ve Çevre Teknolojileri,
- ✓ Tasarım Teknolojileridir (TÜBİTAK, Vizyon 2023).

Bu sekiz başlık altında toplanan ana çalışma alanları ülkelerin gelişmişlik düzeylerini göstermesi açısından çok önemlidir. Bu başlıklar kısa özetleriyle aşağıda verilmiştir (TÜBİTAK, Vizyon 2023).

Bilgi ve İletişim Teknolojileri: Türkiye'nin bu alandaki 2023 hedefi; talep genişliği ve derinliği yüksek, ülkenin teknolojik, ekonomik ve stratejik gereksinimlerini karşılayan, bilgi ve iletişim teknolojilerine ve ilgili ürünlerde küresel rekabet gücüne sahip olmaktır. Bilgi ve iletişim kapsamında aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanması önerilmiştir:

- ✓ Tümdevre Teknolojileri Tasarım ve Üretimi.
- ✓ Görüntü Birimleri (Gösterge) Teknolojileri.
- ✓ Görüntü Algılayıcı Teknolojileri.
- ✓ Genişbant Teknolojileri.

Biyoteknoloji ve Gen Teknolojileri: 21. yüzyılın teknolojisi olarak görülen biyoteknoloji ve gen teknolojilerinde Türkiye'nin 2023 hedefi, başta sağlık ve tarım olmak üzere tüm alanlara yayılan uygulamalarla toplumun yaşam kalitesi ve refah düzeyini yükselterek bölgesinde ekonomik ve teknolojik bir üstünlüğe sahip olmaktır. Bu kapsamda, aynı zamanda, ulusal gen kaynaklarının ve biyoçeşitliliğin korunduğu ulusal gen bankalarının kurulması ve bu kaynakların biyoteknolojik araştırmalarla fikri mülkiyet üreterek bir ekonomik güce dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanması önerilmiştir:

- ✓ Yapısal Genombilim, İşlevsel Genombilim, Transkriptomiks, Proteomiks, Metabolomiks gibi Yüksek Ölçekli Platform Teknolojileri.
- ✓ Rekombinant DNA Teknolojileri.
- ✓ Hücre Tedavisi ve Kök Hücre Teknolojileri.
- ✓ Terapötik Protein Üretim Teknolojileri ve Kontrollü Salım Sistemleri.
- ✓ Biyoformatik.

Enerji ve Çevre Teknolojileri: Enerji ve çevre alanında Türkiye'nin 2023 hedefi, geleceğin enerji pazarlarında yarışabilecek enerji teknolojileri geliştiren, su kaynaklarını sürdürülebilir şekilde yönetecek ve kirliliği önleyecek teknolojiler sahip olan bir ülke konumuna gelmektir. Enerji ve çevre kapsamında aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanılması önerilmiştir:

- ✓ Hidrojen Teknolojileri ve Yakıt Pilleri.
- ✓ Yenilenebilir Enerji Teknolojileri.
- ✓ Enerji Depolama Teknolojileri ve Güç Elektroniği.
- ✓ Nükleer Enerji Teknolojileri.
- ✓ Çevreye Duyarlı ve Yüksek Verimli Yakıt ve Yakma Teknolojileri.
- ✓ Su Arıtım Teknolojileri.
- ✓ Atık Değerlendirme Teknolojileri.

Malzeme Teknolojileri: Yayılğan özelliği ile hemen her üretim sektöründeki gelişmeler için tetikleyici olan malzeme alanında Türkiye'nin 2023 hedefi, akıllı ve işlevsel malzemeler, opto-elektronik malzemeler gibi önümüzdeki yıllarda önemli çekim alanları oluşturacak ileri malzemeler; zengin bor rezervlerimizden ve geleneksel malzemelerden yeni ve yüksek performanslı malzemeler geliştirerek bölgesinde güç sahibi olmaktır. Malzeme kapsamında aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanılması önerilmiştir:

- ✓ Kompozit Malzeme Teknolojileri.
- ✓ Polimer Teknolojileri.
- ✓ Akıllı Malzeme Teknolojileri.
- ✓ Manyetik, Elektronik, Opto-elektronik Malzeme Teknolojileri.
- ✓ Hafif ve Yüksek Mukavemetli Malzeme Teknolojileri.
- ✓ Bor Teknolojileri.

Mekatronik: Türkiye'nin bu alandaki 2023 hedefi; insanla bütünleşik mekatronik sistemlerin üreticisi ve ihracatçısı olmaktır. Mekatronik kapsamında aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanılması önerilmiştir:

- ✓ Mikro/Nano Elektromekanik Sistemler (MEMS/NEMS) ve Sensörler.

- ✓ Robotik ve Otomasyon Teknolojileri.
- ✓ Jenerik Alanlar (Temel Kontrol Teknolojileri, v.b.)

Nanoteknoloji: Türkiye'nin bu alandaki 2023 hedefi, nanoteknoloji devriminin insanlığın yakın geleceğinde yaratacağı değişikliklerde etkin rol alabilecek bilimsel, teknolojik ve sanayi birikimine sahip olmasıdır. Çünkü nanobilim ve nanoteknoloji önümüzdeki on yıllarda, insan yaşamını ve ekonomik faaliyetlerini kökten değiştirme gücüne sahip olmaya adaydır. Nanoteknolojinin uygulama alanlarının sınırlarını bugünden kestirmek mümkün değildir. Nanoteknoloji alanında odaklanılması önerilen teknolojiler şunlardır:

- ✓ Nanofotonik, Nanoelektronik, Nanomanyetizma.
- ✓ Nanomalzeme.
- ✓ Nanokarakterizasyon.
- ✓ Nanofabrikasyon.
- ✓ Nano Ölçekte Kuantum Bilgi İşleme.
- ✓ Nanobiyoteknoloji.

Tasarım Teknolojileri: Tüm üretim sektörleri ve savunma sanayinin üretim, ürün ve teknoloji geliştirme faaliyetlerinde temel bir rolü olan tasarım alanında Türkiye'nin 2023 hedefi, kendi teknolojilerini üreterek, katma değeri yüksek teknoloji ürünlerinde ülkemizin uluslararası rekabet gücüne sahip olmasına katkıda bulunmaktır. Tasarımda aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanılması önerilmiştir:

- ✓ Sanal Gerçeklik Yazılımları.
- ✓ Sanal Prototipleme.
- ✓ Grid Oluşturma ve Grid Teknolojileri.

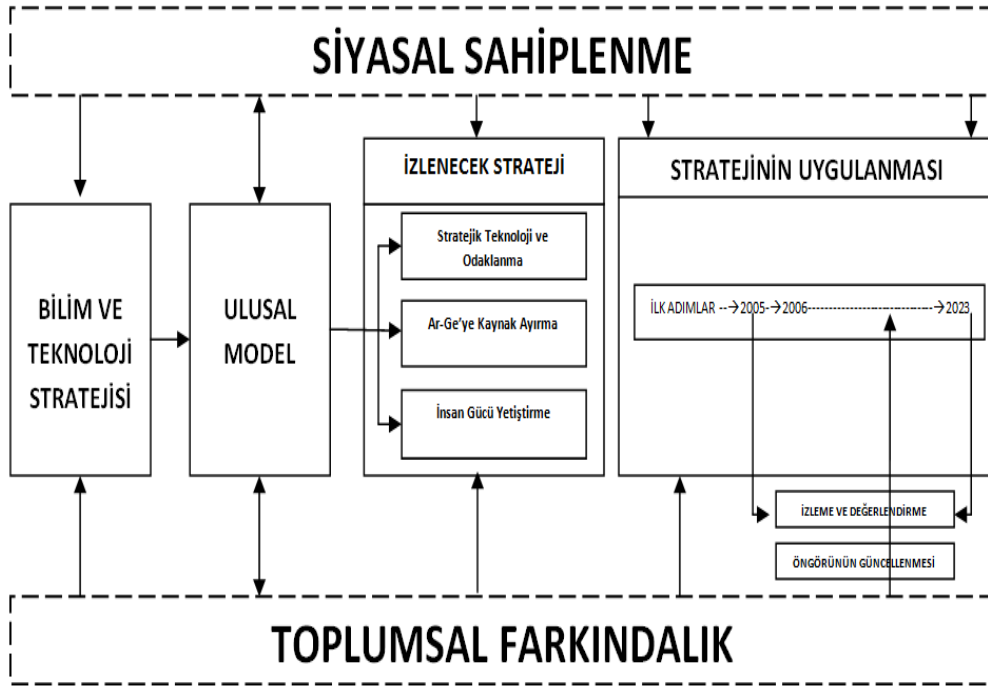
Üretim Süreç ve Teknolojileri: Türkiye'nin bu alandaki 2023 hedefi; bilgi yoğun-nitelikli katma değer yaratıldığı, ekolojik bilinç temelli alt yapı ve yönetim sistemleriyle donatılmış, akıllı fabrikalardan oluşan üretim merkezlerine sahip olmasıdır. Bu kapsamda aşağıdaki teknoloji alanlarına odaklanılması önerilmiştir:

- ✓ Yüzey / Arayüzey, İnce Film ve Vakum Teknolojileri.
- ✓ Esnek, Çevik Üretim Teknolojileri.

- ✓ Hızlı Prototipleme Teknolojileri.
- ✓ Kaynak Teknolojileri.
- ✓ Plastik Parça Üretimi Teknolojileri.
- ✓ Metal Şekillendirme Teknolojileri.
- ✓ Talaşlı İmalat Teknolojileri.

Ulusal bilim ve teknoloji stratejisinin belirlenmesindeki son aşama olan stratejik teknoloji alanları, kendisini oluşturan sekiz ana başlığı, odaklanılması gereken teknolojik alt başlıklara ayırarak her ana başlığı stratejik teknoloji alanları ile birlikte değerlendirmiştir. Stratejik teknoloji alanlarının belirlenmesinin ardından oluşan bilim ve teknoloji stratejisinin uygulama aşamasında iki önemli faktör dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi siyasal sahiplenme, diğeri ise toplumsal farkındalıktır. Bu da aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 3: Ulusal Bilim ve Teknoloji Stratejisi

Kaynak: (TÜBİTAK, Vizyon 2023)

Bilim ve teknoloji stratejisinin oluşmasıyla birlikte ulusal bir model ortaya koyma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ortaya konulan bu modelin işe koşulması aşamasında izlenecek strateji ise 3 aşamalıdır. Bunlardan birincisi stratejik teknolojilere odaklanma, ikincisi Araştırma–Geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinde bulunma ve devamlılığı için kaynak ayırma, üçüncüsü ise insan gücü yetiştirme.

Stratejinin uygulama aşamasında ise dikkat edilmesi gereken 2 önemli bileşen bulunmaktadır. Bunlar; izleme ve değerlendirme faaliyetleri ile öngörünün süreç içerisinde güncellenmesidir.

3.2. TÜRKİYE ULUSAL ENFORMASYON ALTYAPISI ANAPLANI: TUENA PROJESİ

TUENA, açık adı ile Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı'nın, Türkiye'de oluşturulmasıyla ilgili hassasiyet 1995 yılında, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi kapsamında ve Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Platformu çerçevesinde kurulan Enformatik Çalışma Grubu raporunda vurgulanmıştır. "Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, konunun önemi nedeniyle, 23 Ocak 1996'da çeşitli kamu kuruluşlarını toplantıya çağırarak ulusal yararın artırılması ve Toplantı sonrasında Başbakanlık, 5 Şubat 1996'daki bir yazısıyla, "enformasyon teknolojilerinin geliştirilmesi ve bilgi toplumuna geçişin sağlanması maksadıyla enformasyon alanında kamu güvenliği ve menfaatleri, sosyo-ekonomik, yasal, kurumsal ve düşünülebilecek diğer hususları da kapsayan bir enformasyon (internet dahil) politikasının geliştirilmesine" duyulan ihtiyaç nedeniyle Ulaştırma Bakanlığı sorumluluk ve koordinatörlüğünde, sekreteryaya hizmetlerini TÜBİTAK Başkanlığı'nın yürüteceği "Türkiye'de Enformasyon Politikası ve Enformasyon Altyapısı Master Planı"nın oluşturulmasını istemiştir. Başbakanlığın direktifleri gereğince, Ulaştırma Bakanlığı koordinatörlüğü ve TÜBİTAK Başkanlığı'nın sekreteryasında Haziran 1997'de TUENA projesi başlamıştır" (TUENA, Çevirimiçi: 25.5.208).

TUENA projesinde, ulusal enformasyon politikası ve alt yapısı bağlamında vurgulanan temel konular, Türkiye'nin dünya enformasyon teknolojisi alanındaki yerinin belirlenmesi, dünyadaki teknolojik gelişmeler ve bu teknolojilerinin diğer ülkelerdeki örnekleri, dünyadaki eğilimlerle doğru orantılı olarak Türkiye'nin gereksinimlerinin belirleneceği bir altyapı çalışması ve ulusal enformasyon teknolojisi alanındaki kurumsal yapılanmadır.

TUENA projesi, tüm uzun dönemli stratejik planlama çalışmalarında olduğu gibi üç aşamadan oluşmuştur:

- ✓ Çevrenin gözlenmesi: Var olan koşullar, etkiler ve eğilimlerin anlaşılması (Teknik Şartnamedeki Durum Saptaması ve Dünyadaki Eğilimler paketleri).
- ✓ Geleceğe ilişkin vizyon, senaryo ve öngörülerin oluşturulması (Altyapı Planlaması/Ulusal Katkı Payı/Araçlar).
- ✓ Politika ve yapılanma önerilerinin oluşturulması (Kurumsal Yapılanma) (TUENA, Çevirimiçi: 25.5.208).

Mayıs 1998’de Ulaştırma Bakanlığı’na sunulan TUENA Projesi hedefini/vizyonunu; **“Sürdürülebilir gelişme için genel sosyo-ekonomik yararın en çoğa çıkarılması, enformatik sektörünün donanım, iletişim hizmetleri, yazılım ve içerik endüstri alt dallarında ulusal katkı payını yukarı doğru sıçratması, küresel enformatik pazarından pay alabilmek için bölgesinde öncülük yapması ve bu noktaları gerçekleştirecek politikalar ve yapılanmalar üretilmesi”** olarak ortaya koymuştur (TUENA, Çevirimiçi: 25.5.208).

TUENA Projesi raporu, Türkiye’de daha önce yapılan kalkınma planlarından ve bilim politikalarından farklı olarak, ulusal enformasyon altyapısına ilişkin yapılan ilk kapsamlı çalışmadır. Dünyadaki eğilimleri ve Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu belirlemesi açısından ayrıca çok önemli bir rapordur.

Raporda, “dünyada artık özellikle ekonomik gelişimin üretim düzeyi ile doğru orantılı olduğu; enformasyona erişim düzeyinin rekabet ortamını yarattığı; enformasyon erişim uçurumunun enformasyon varsılları ve yoksulları biçiminde iki farklı grup yarattığına değinilirken, Türkiye’nin ilgili alanlarında durum saptaması yapılarak, bilgisayar sahipliğinin toplum içinde dengesiz bir dağılım gösterdiği; enformasyona erişim hakkı için düzenleyici mekanizmalara ihtiyaç olduğu; ilgili yasal düzenlemelerin gerekliliği; kamuya açık haberleşme merkezleri için pilot uygulamaların, sosyal araştırmalar ve teknolojik Ar-Ge çalışmalarının eşgüdümünün sağlanması; halkın var olan teknolojiyi kullanımı için eğitim ve bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Raporda, enformasyon toplumunun temsilcisi olarak internet gösterilmiş ve internet ile halkın enformasyona erişim düzeyi arasındaki orana bakılarak, enformasyon toplumu olma konusunda sonuçlara varılmıştır. Bu noktada, Türkiye’nin hane sayısı ve Internet’e erişim düzeyi arasında 2010 yılı için yapılan bir tahminde bile, bu oranın nüfusun % 10’u geçmeyeceği belirtilerek, daha

etkin hedefler konması gerektiği saptanmıştır. Hesaba katılması gereken bir diğer konu ise, erişilebilen enformasyondan çok, varlığı saptanamayan enformasyon olmalıdır. Yine raporda çoklu ortam kaynakları hakkında söylendiği üzere, basılı kaynaklarda da derleme kaçakları mevcut olduğundan, enformasyona erişimden önce, yasal düzenleme ile tekrar şekillendirilmesi gereken kayıt dışı enformasyonun önlenmesi gerekir.” (TUENA, Çevirimiçi: 25.5.208).

TUENA Proje’sinin, Temmuz 1999’da tamamlanan aşamasıyla birlikte ortaya çıkan tabloda, hali hazırda kullanılan bir bilgi politikası olmasa da, Türkiye’de özellikle 1996’dan itibaren ele alınan bir bilgi toplumu olgusu ve beraberinde bu toplum yapısına ulaşmayı sağlayacak bir ulusal enformasyon altyapısı oluşturma çabası görülmektedir.

Bu çabalar, 1996-2000 yılları arasını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da görülmektedir. TUENA Projesi Raporunun sonucunda, öneri olarak sunulan bilgi toplumu algısının, enformasyon altyapısını düzenleyecek ana kurum olarak, AB’nde olduğu gibi bir Bilgi Toplumu Bakanlığı önerilmiştir. Bunun alt kolları olarak, Bilgi Toplumu Konseyi, Telekom, Endüstri-Enformasyon Altyapıları, Kamunun Enformatizasyonu ve Bilgi Toplumu Kurumu belirtilmiştir. Finansmanın sağlanacağı yetkili olarak Bilgi Toplumu Fonu önerilmiştir. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, Bilgi Toplumu Bakanlığı ile etkileşim içerisinde çalışmaktadır. Raporda ayrıca, bu görev alanında, kamu kesiminin her türlü gereksinimini sağlayacak bir tek ‘kamusal ağ’dan söz edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ve toplumunun özellikle de planlı kalkınma dönemiyle birlikte, gelişmiş batılı ülkelere paralel olmasa bile, çağın gereklerine uygun olarak bir modernizasyon dönemine girdiği görülmektedir. Kalkınma planları ve ardından bilim politikalarıyla birlikte bilgi toplumu olgusunun önem kazandığı ve gelişmiş ülkelerde bu olgunun hem devlet hem de toplum olarak benimsendiği gerçeğiyle yola çıkan Türkiye Cumhuriyeti’nin hedefi de bilgi toplumuna dönüşmek olmuştur. Bu hedefin belirlenmiş olması ve ona uygun olarak atılmış adımların bir türlü hayata geçirilememesi sağlıklı politikaların eksikliği ve politikaların birer devlet politikasına dönüştürülememesiyle açıklanabilir. Planlı dönemle birlikte kalkınma planlarıyla başlayan Vizyon 2023’le hala devam eden bu sürecin çok önemli bir süreç

olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulusal bilgi politikasının olmamasından dolayı, yapılan bu çalışmaların bölük pörçük ve hayata geçirilemeyen çalışmalardan öteye gidemediği görölmektedir.

4. BÖLÜM

BİLGİ MERKEZLERİ BAĞLAMINDA BİLGİ POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DE DURUM

“Ulusal Bilgi Politikaları” daha önceki bölümlerde kavramsal olarak tartışılmış, UBP'nın dünyadan örnekleri ve Türkiye'deki uygulamaları gözden geçirilmiştir. Özellikle bilgi merkezlerinin ülkemizdeki durumu düşünülünce bilgi politikaları olabilecek çalışmaların bilgi merkezlerine yansımalarını görmek faydalı olacaktır. Bu bölümde, UBP'nın bilgi merkezleri ile olan ilişkisi genel hatlarıyla ele alınıp, Türkiye'deki bu politika çalışmalarında bilgi merkezleri vurgusu üzerinde durulacaktır.

Günümüz dünyasında bilginin, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında, bilgi toplumuna dönüşümünde temel faktör olduğu kabul edilmektedir. Bu gerçeğin, mevcut durum ışığında Türkiye'de yeteri kadar anlaşılmadığı ve hem devlet nezdinde hem de toplum nezdinde kabul gören bir olgu olmadığı da ortadadır. Bunun çeşitli siyasal ve sosyo-kültürel nedenleri vardır. Bu nedenlerden en belirgin olanı, ülkemizi genel anlamda kalkındıracak, bilgiyi etkin bir şekilde üretecek ve çağdaşımız olan gelişmiş batılı ülkelerle rekabet edecek duruma gelmemizi sağlayacak bilgi politikaların eksikliğidir. Bununla birlikte diğer bir nedenle, bilgi politikalarını oluşturacak ve örgütleyecek mekanizmaların etkin olmaması ve özellikle de bu mekanizma içinde yer alması beklenen bilgi uzmanlarının – kütüphaneci, arşivci – yeterli düzeyde sorumluluk almamasıdır.

4.1. BİLGİ MERKEZLERİ İLE BİLGİ POLİTİKASI VE BİLGİ TOPLUMU İLİŞKİSİ

Bilginin belirli plan ve politikalar ışığında toplumsallaşması ve içinde bulunduğumuz çağa adını veren “*Bilgi Toplumu*” olma hedefi bilgi merkezlerinden bağımsız olarak düşünülemez. Bilginin hayatın her alanında kullanılması ve yeni bir aktör olarak dünyayı şekillendirmesinin sonucunda bilgi toplumu olarak adlandırılan

çok dinamik bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu dinamik yapının oluşmasında, bilginin kullanılması temel etmendir. Bu sözü edilen dinamik yapının oluşabilmesi için ise doğru bilgiye, doğru zamanda erişim gerekmektedir. Burada bu erişimi sağlamak için “*Bilgi Merkezleri*” devreye girmektedir.

Bilgi merkezleri kavramı genel bir kavram olup, amaçlarına, koleksiyonlarına, hedef kitlelerine ve bağlı buldukları kurum ve kuruluşlara türlere ayrılmaktadırlar. Bu kavram altında ifade edilen kurumlar; milli, üniversite, okul, halk, araştırma, özel kütüphaneler veya arşiv, dokümantasyon ve enformasyon merkezleridir. Burada sözü edilen bilgi merkezlerinin isimleri farklı olsa da ortak bir amaçları vardır. Bu amaç ise, bilgiye gereksinim duyan herkese, dini, dili, etnik kimliği ve siyasal görüşü ne olursa olsun, hizmet vermektir. Bu özelliği bakımından bilgi merkezleri şeffaf ve demokratik kurumlardır. Genel olarak bilgi teknolojilerinin kullanılmasıyla birlikte insanların, bir kütüphaneye, arşive bağımlı kalmasından öteye giden ve neredeyse tüm bilgi kurumlarına tek bir ağla bağlanan ya da geleneksel ve çağdaş koleksiyonun aynı çatı altında toplanabildiği değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında, bilgi merkezi ismi literatüre girmiş ve yaygınlıkla kullanılmaktadır.

Gürdal’a göre bilgi merkezleri, “bilgi taşıyıcılarının; belli bir amaca yönelik olarak toplandığı hiçbir kayba uğramaksızın korunduğu, arandığında en kolay bulunabilecek tarzda düzenlendiği ve optimum kullanımı ile bilgi akışının kesintisiz oluşumunun sağlandığı merkezlerdir” (Gürdal, 1990: 75).

Bir bireyde ya da toplumda oluşan bilgi birikimin paylaşılması sonucunda, bilginin iletişim ortamlarının ve araçlarının ne olduğu konusunda hali hazırda bir çok görüş oluşmuştur. Çünkü bilginin iletişim ortamları, onun aynı zamanda toplumsallaşmasına yol açarak günümüz dünyasında bu kadar önemli bir faktör olmasını sağlamıştır.

Yurdadoğ’a göre bu ortamlar sırasıyla, “İnsanların duygu ve düşüncelerini konuşarak anlatmayı sağlayan *dil*, bir şekilde sahip oldukları bilgileri çeşitli objeler - taş, kil tablet, ağaç kabuğu, papirüs, parşömen, kağıt - üzerine yazarak kalıcılık kazandıran *yazı*, matbaanın bulunmasıyla birlikte daha fazla iletişim sağlayan *kitap*, bilginin geleneksel yöntemler dışında daha etkin bir şekilde yayılmasını kolaylaştıran

kitle iletişim araçları, gelişen uzay çalışmalarıyla ortaya çıkan *telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri*”dir (Yurdadoğ, 1990: 540-541).

Bilginin, insanlığın varoluşundan beri yayılma kanalları günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte çok farklı boyutlar kazanmıştır. Özellikle de geleneksel kütüphanecilik, arşivcilik anlayışının değiştiği ve günümüz bilgi çağının nimetlerinden yararlandığı görülmektedir. Bilgi merkezlerinin bu değişimini ve özellikle de günümüz bilgi merkezlerini Subaşıoğlu şöyle sınıflandırmaktadır. “Birbirinden farklı, bağımsız bilgi depolama ortamlarının (kağıt, mikrofilm ve CD v.b.) kullanıldığı *Polimedia Kütüphaneleri*, genellikle hizmetlerini (online dizinler, tam-metin tarama ve erişim olanakları v.b.) bilgisayar kullanarak sunan *Elektronik Kütüphaneler*, İnternet ve www ile birlikte ortaya çıkan, elektronik anlamda, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin "sanal gerçeklik", teknikleri kullanılarak verildiği, kütüphanelerin fiziksel olarak var olmadığı ancak gerçek bir kütüphane gibi düşünüldüğü *Sanal Kütüphaneler*, dijital formatlarda depolanmış bilgiye bir ağ üzerinden erişimi mümkün kılan ve bunu yöneten *Dijital Kütüphaneler*” (Subaşıoğlu, 2001: 45-46, 52)

Bilgi, insanların ve toplumların gelişim aşamaları süresince önemli bir kavram olmuş ve bu önemini günümüz bilgi çağında daha fazla hissettirmektedir. İnsanlığın gelişimi süresince yığılarak ortak bir değer haline aldığı için bilgi, evrenseldir. Bilginin evrensel olma özelliği onun paylaşımından ve bu paylaşımı sağlayan iletişim araçlarından ileri gelmektedir. Bundan dolayı bilginin, toplandığı, işlendiği ve organize bir şekilde hizmete sunulduğu bilgi merkezleri, bilgi toplumunun vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. Bilgi merkezlerinin bu görevi yerine getirmesi için öne çıkan unsur ise bilgi politikalarıdır.

Yılmaz’ın (2011: 48), Tonta’dan (1999: s.y.) aktardığı bilgiye göre, “Bilgi toplumuna giden yol bilgiye sahip olmaktan, bilgiyi üretebilmekten ve kullanabilmekten, bilginin gücünden yaralanmaktan, yani bilgidan geçmektedir. Bilgi çağında artık küreselleşen dünyanın ortak malı olan bilgiye erişemeyen, bilgiyi kullanamayan ve bilgi toplumunun sunduğu avantajlardan yararlanamayan toplumlar endüstri toplumunun ve belki de tarım toplumunun standartlarını yaşamak zorunda kalacaklardır. Bilgi çağında, bir ülke, ürettiği bilgi, kullandığı bilgi, geliştirdiği

teknoloji ve gerçekleştirdiği yenilikler ölçüsünde söz sahibi olacaktır. Bilgi toplumu olarak sayabileceğimiz gelişmiş ülkeler ulusal düzeydeki *e-stratejilerinde* ve *politikalarında* bilginin gücünden, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) sunduğu fırsatları da kullanarak, halklarının refah ve mutluluğunda yararlanmaktadırlar. Tarım ve Sanayi Toplumlarda “güç” insan ve makine gücünü elinde bulunduranlarda iken, Bilgi Toplumunda “güç”, bilginin yani aklın gücünden yararlananlardadır.”

Ekonomik, sosyal, siyasal v.b. birçok alandaki çalışmaların, bilgi yoğun bir hale gelmesi, bilginin neredeyse hayatın her alanında etkili bir araç olması ve gelişmişlik düzeylerinin bilgiyle doğru orantılı olması ancak belirli politikalarla açıklanabilir. Çünkü bilginin, tüketilen bir obje olmasından üretken bir hale gelmesi ve artı değer olarak kabul görmesi kendiliğinden olan bir durum değildir. Günümüz dünyasında bu kadar önemli bir hale gelen ve belirli politikalarla ülkelerin vizyonunu belirleyen bilgi ve bilgi politikaları, bilgi merkezlerinden bağımsız olarak düşünülemez.

Bilgi merkezleri, “bilginin toplandığı, saklandığı, hizmete sunulduğu, toplumun bilgi gereksinimini karşılama amacına sahip, odağında bilgi bulunan kültürel ve toplumsal bir kurumdur. Bilgi toplumunda temel unsurun bilgi, bilgi merkezlerinin ise bilginin toplandığı, saklandığı, hizmete sunulduğu kurumlar olması gibi nedenlerden dolayı bilgi toplumu ile bilgi merkezleri arasında bilgi, bağlamında doğru orantılı bir ilişki yaratmaktadır” (Yılmaz, Aydın, 2011: 47).

Bilgi merkezleri, bilgi politikalarının fiziksel yapı taşlarıdır. Bilginin saklandığı, korunduğu, iletilebilir bir hale getirildiği ve en sonunda insanlara sunulduğu merkezlerdir. Bilgi, bilgi merkezlerinin ana unsuru ve temel sermayesidir. Bilgi, bu merkezler aracılığıyla insanlar ve toplumlarla iletişim haline girmektedir. Bu iletişim sayesinde daha anlamlı ve içselleştirilmiş olmaktadır. Bununla birlikte anlamlı hale gelen bilgi, insanların ve toplumların gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi merkezleri ve politikaları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Başlangıçta bilgi merkezleri tarafından korunup insanlara sunulan bilgi, bilginin içselleştirilmiş ve politika haline getirildiği evrelerde ise adeta politikalar aracılığıyla bilgi merkezlerini koruyup onların daha iyi hizmet vermesini ve gelişmesini

sağlamaktadır. Bilgi, bilgi merkezleri aracılığıyla içinde yaşadığı toplumla bağ kurar ve bilgi toplumu olmanın yolu ise bilgi politikalarının kılavuzluğundan geçmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri, bilgi toplumu olma yolunda erken ve hızlı atımlar atmıştır. Bunu yaparken bilgi merkezleriyle direk ilişki halinde olmuştur. Baysal'ın (1987:41), ABD'de 1963'te yayınlanan, genel olarak Amerikan bilim ve teknoloji politikalarına ilişkin ve bilgi merkezlerini de ilgilendiren dokümantasyon /enformasyon alanıyla ilgili olarak görüşler ortaya koyan Weinberg Raporu'ndan aktardığı bilgiler o tarihlerden bugüne ışık tutar niteliktedir.

Weinberg raporu, "Documentation" ve 2. Dünya savaşından sonra da "Information" olarak adlandırılan yeni çalışma alanının güncel gerekliliğini resmen ortaya koymuş oluyordu. Bu raporun temel görüşü aşağıdaki gibi belirtilmişti:

1. Bilgi süreci (informationprocess), araştırma ve geliştirmenin temel öğelerinden biridir. Aşağıdaki basamakları içerir:
 - a) Bilgiyi yaratan yazar.
 - b) Dokümantasyon/İnformasyon uzmanı.
 - c) Bilgiden yararlananlar.
2. Bilim, bir bütün olarak düşünülmelidir.
3. Bilimsel yüksek öğretimde, informasyon tekniğinin yöntemleri, düzenli eğitim programları içinde öğretilmelidir.
4. Belli bir uzmanlık alanında enformasyon veren merkezler, informasyon dizgelerinin akılcı yöntemlerle işletilmesinde kilit noktası olacaktır.
5. Araştırma ve geliştirmeyi destekleyen yönetim katları, yeterli enformasyon kuruluşlarının meydana getirilmesinden de sorumludurlar (U.S. Science..., 1963)

Yılmaz'ın (2011: 66-67), bilgi politikaları ve bilgi merkezleriyle ilgili yaptığı çalışmada, bilgi merkezlerinin bilgi toplumunun etkin araçları arasında görüldüğü ve hükümetlerin, uluslararası kuruluşların, özel sektörün ve sivil toplumun politika ve tedbirlerinde bilgi merkezlerine Bilgi Toplumunun bir bileşeni olarak yer vermelerinin gereği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bu konuyla ilgili önerilerini sıralamaktadır:

- ✓ Bilgi Toplumunun bilgi politikaları kapsamında bilgi merkezlerinin bilgiye erişim, bilginin kullanımı ve paylaşımında etkin bir araç olduğu politika oluşturucuları ve uygulayıcıları tarafından gözden kaçırılmamalıdır.
- ✓ Bilgi merkezleri, politika oluşturucuları ve uygulayıcıları tarafından bilgi toplumunda “Dijital Uçurum”un kapatılması için bilgi politikalarının organik bir parçası olarak görülmelidir.
- ✓ Bilgi merkezleri, Bilgi Toplumu olma yolunda toplum için bilgiye temel erişim noktaları olarak kabul edilmeli, bilgi politikaları kapsamında bilgi merkezlerinin BİT altyapısı sağlanmalı ve geliştirilmelidir.
- ✓ Bilgi merkezlerinin birbirleri ile ve Bilgi Toplumuna geçişe destek veren kültür merkezleri, müzeler gibi diğer bellek kuruluşları ile yüksek hızlı BİT ağı altyapısı bağlantılarının sağlanması ve bilgi paylaşım ortamının portal, veri ambarı, veri madenciliği benzeri teknolojiler ile desteklenmelidir. Bilgi politikaları kapsamında bilgi merkezlerinin de içinde yer aldığı bu portal sayfalarına kamu kuruluşları ile vatandaşların erişimi sağlanmalıdır.
- ✓ Bilgi politikaları kapsamında özellikle BİT hizmetlerinin az gittiği bölgelerde yaşayan vatandaşların bilgi gereksinimleri öncelikle dikkate alınmalı ve herkes için bilgi toplumu anlayışı içinde dezavantajlı bölgelerde e-devlet gibi hizmetlere kütüphane bilgi merkezleri üzerinden sınırsız ve ücretsiz erişim hizmetleri sunulmalıdır.
- ✓ Genel olarak, bilgi politikaları kapsamında bilgi toplumuna geçişte bilgi uzmanlığı meslek grubundan akademik ve mesleki örgütü bağlamında yararlanılmalıdır.
- ✓ Bilgi politikaları ile bilgi merkezlerinde, elektronik kütüphane katalogları, elektronik veri tabanları, elektronik dergiler, elektronik kitaplar, elektronik ansiklopediler, elektronik sözlükler, elektronik biyografiler, elektronik tezler, elektronik teknik raporlar, elektronik patentler ve standartlar, elektronik gazeteler, elektronik rehberler, elektronik müzeler, elektronik ses ve görüntü kayıtları gibi elektronik bilgi kaynaklarının kullanımı desteklenmelidir.
- ✓ Ülke çapında dijital halk kütüphanelerinin sayısı çoğaltılmalı, vatandaşların güncel yayınlara sınırsız ve ücretsiz olarak kolay erişimi sağlanmalıdır. Bu kapsamda bilgi merkezlerinin içerik sağlayıcı özellikleri yasal düzenlemeler ve ekonomik yatırımlar ile geliştirilmelidir.

- ✓ Bilgi merkezlerinden vatandaşların e-okuryazarlığının ve bilgi okuryazarlığının geliştirilmesinde eğitim kurumu gibi yararlanılmalıdır.
- ✓ Bilgi merkezleri insanlığın belleği olan, bilgiye eşit ve serbest erişimi sağlayan ve kamusal hizmet rolü üstlenen kurumlar olarak görülmeli ve kütüphanelere bilgi politikalarının bir bileşeni olarak gereken önem verilmelidir.

Bilgi merkezleri, bilgi politikaları ve bilgi toplumu kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisi, toplumların gelişmişlik düzeylerini belirlemeleri açısından çok önemlidir. Ülkelerin bilgi toplumu olma yolundaki adımları öncelikli olarak bilgi merkezlerinden ardında da oluşturacakları bilgi politikalarından geçmektedir. Bilgi merkezlerine önem vermeyen ülkelerin entelektüel anlamda üretici bir toplum yapısına sahip olamayacağı ve gelişmiş batı toplumlarının teknolojik artıklarıyla tüketici bir topluma dönüşmesi kaçınılmazdır.

4.2. TÜRKİYE'DEKİ BİLGİ POLİTİKASI ÇALIŞMALARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU

Türkiye'deki bilgi politikalarıyla ilgili yapılan çalışmalar ve bu yöndeki gelişmeler üçüncü bölümde genel hatlarıyla ortaya konulmuştu. Dördüncü bölüm altında yer alan bu başlıkla birlikte yapılan kalkınma ve politika çalışmalarında bilgi merkezi olgusunun ne kadar yer ettiği üzerinde durulacaktır. Ülkelerin bilimsel gelişmelerinde ve ekonomik kalkınmalarında bilgi ve bilgi merkezlerine verilen önem açık bir şekilde ortadayken, ülkemizde bu konuya verilen önemi görmek için yapılan çalışmalara bakmak gerekmektedir.

Hazırlanan kalkınma planları, bilim politikaları ve strateji belgeleri incelendiğinde genel olarak gelişmiş ülkelerden teknoloji transferine yönelik adımların atıldığı görülmektedir. Öte yandan geliştirilen politikalar arasında tutarlılıkların olmaması da o politikalarının başarılı olmalarını engellemiş ve daha uzun bir sürede uygulanmaya konmasına neden olmuştur. Ayrıca politika belirleme aşamasında kamunun ve toplumun her kesimini temsil edecek tarafların olmaması da bu politikaların büyük bir eksiği olarak kalmıştır. Bundan dolayı politikalar

belirlenirken belirlenen politikaların uygulanabilir olmalarının ve konuyla ilgili tarafların desteğinin sağlanmış olmasının önemli olduğu söylenebilir.

Bugüne kadar yapılan politika çalışmalarında ve kalkınma planlarında bilgi merkezleri çok yüzeysel olarak ele alınmış ve konunun ciddiyeti bir türlü anlaşılammıştır. Bilgi merkezleri, toplumların geçmişi ve geleceği arasında sarsılmaz bir bağ kurarken, oluşturulan gelecek tasarımlarında bilgi merkezlerinden yeterli düzeyde söz etmemek ve bu toplumun hafızası olan bilgi merkezlerini es geçmek büyük bir talihsizlik olmuştur. Bilgi profesyonellerinin ve bilgi uzmanlarının katılımıyla hazırlanan bilgi politikalarının batılı örneklerinde bilgi merkezlerinin önemli olduğu vurgusu yapılırken ülkemizde bilgi merkezlerinin bu kadar arka planda tutulması anlaşılabilen bir tutum değildir. Kitap, kütüphane ve arşiv kültürüne sahip olan, geçmişin onca mirasını günümüze taşıyan bu kurumların bir yasasının olmaması da ayrı bir sorun olarak durmaktadır. Bilgi merkezlerine yönelik yapılan yasalar, Milli Kütüphane ve TBMM kütüphanesiyle sınırlı kalmıştır. Bilgi politikası mahiyetinde olan kalkınma ve bilim politikalarında bilgi merkezlerinin hangi türlerinin ne düzeyde ele alınıp nasıl değerlendirildiğini görmek için alt başlıklarda bu çalışmalar teker teker ele alınıp incelenecektir.

4.2.1. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsallaşması ve toplumun yeni devlete göre dönüştürülmesi için eğitim en önemli araçlardan biri olarak kullanılmıştır. Toplumsal değişimin sağlanabilmesi ve yeni devletin düşünce yapısının genç nesillere aktarılması için birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede eğitim önemli bir görev üstlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da eğitime böyle bir görev yüklenmiştir.

Temel olarak eğitimin iki işlevinden söz edilebilir. Birincisi toplumu dönüştürme gücüdür. “Eğitimin temel amacı kültür nakli ve daha önemlisi toplumu, arzulanan bir geleceğe götürmektir” (Büyükdüvenci, 1987: 2). İkincisi ise vatandaşları belirli toplum normlarına uymaya zorlamasıdır. “Bireyin toplumsallaştırılmasının kazandırılarak, bireye toplumun yapılması ve yapılmaması

gereken değerlerinin verilmesidir” (Tezcan, 1981: 42). Buradan hareketle eğitimin aynı zamanda içinde bir paradoks oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Bir yandan toplumu dönüştürme ve mevcut durumdan daha ileriye götürme işlevini yerine getirirken aynı zamanda mevcut olan kültürü tutucu bir şekilde koruyarak gelecek nesillere aktarma işlevini tamamlamaktadır. Tezcan’a göre bu paradoks demokratik kültürlerde ortadan kaldırılabilir. “Demokratik toplumlarda uyuma, aynı zamanda değişmeye hazır ve muktedir olma demektir. Böyle bir toplumda tam gelişmiş bir kişi olmak demek, o toplumun tüm üyeliğine aynı zamanda o toplumun değiştirme gücüyle donanmış yaratıcı üyeliğine sahip olmak demektir” (Tezcan, 1981: 164).

Eğitimle ilgili bazı temel kuramlarda eğitime biçilen iki rol vardır. Birincisi eğitimin tüm sorunları çözerek toplumsal dönüşümü sağlayacağı, ikincisi ise eğitimle birlikte diğer toplumsal, ekonomik ve politik kurumların da aynı doğrultuda ilerlemesiyle dönüşümün sağlanmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nde “eğitimden, bir yandan yeni topluma uygun ve rejimi güçlendirecek insan yetiştirilmesi beklenirken, diğer yandan da ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirme görevi beklenmektedir (Gök, 1999: 5).

Yukarıdaki beklentiler ışığında eğitimle ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitimle ilgili birçok gelişme olsa da bilgi merkezlerini ve kütüphaneleri yakından ilgilendirdiği için Milli Eğitim Şûralarına bakmanın faydalı olacağı kanısındayım. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren düzenlenen Milli Eğitim Şûraları, Türk eğitim sisteminin oluşmasında ve yerleşik bir hale gelmesinde büyük bir öneme sahiptir. 1921’de Maarif Kongresi, 1923-25 arası Heyet-i İlmiye çalışmaları ve nihayetinde 1939 yılında ilk Milli eğitim Şûrası düzenlenmiştir. 1939’dan günümüze Türk eğitim sisteminin sorunlarını ele alan ve yeni yaklaşımlarla eğitimi düzenlemeye çalışan on sekiz tane şûra yapılmıştır.

Millî Eğitim Şûraları, Türk eğitim modelinin her yönüyle tartışıldığı, gerekli kararların alındığı ve resmi görüşün dışında farklı görüşlerin de değerlendirildiği önemli eğitim çalışmaları olmuştur. Şûralarda ele alınan ve karara bağlanan bazı konuların uygulamaya geçirilmesinin yanında birçok önemli kararın da uygulanamadığı görülmüştür. Milli Eğitim Şûralarının, eğitim politikalarını üreten ve

uygulayan bir yapı olması beklenirken, siyasilere eğitimle ilgili tavsiyeler veren bir yapıya dönüşmesi Türk eğitim sistemi için bir kayıp olmuştur.

Hıfzırahman, şuraların daha aktif bir yapıya dönüşmesi gerektiğini ileri sürerek halihazırdaki durumu eleştirmiştir. “Tarihsel gelişimi boyunca şûralar, ulusal eğitimle ilgili politikalar üreten bir kurum olarak gelenekselleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti eğitiminin gelenekselleşmiş bu oluşumunun en büyük eksisi; şûraların yalnızca danışma niteliğinde olmasıdır. Yaptırım gücü olmamasıdır. Bu tespit, şûra üyelerinin de ortak görüşüdür” (Öymen, 1971: 1).

Deniz, Milli Eğitim Şuralarının düzenlenmesine neden olan etkenleri şu şekilde sıralamaktadır;

- ✓ Yeni devletin ve toplumun yapılandırılmasında eğitime önemli görevlerin yüklenmesi,
- ✓ Eğitimle ilgili politikalar üretecek bir kuruma duyulan gereksinim,
- ✓ Üniversitelerin eğitim sistemi oluşturma sürecinde yetersiz kalması,
- ✓ En kısa zamanda, en az maliyetle ve kendi öz kaynakları ile kalkınma zorunluluğu,
- ✓ Yabancı uzman ve kurulların çalışmalarından beklenen düzeyde verim alınamaması ve
- ✓ Ülkenin eğitimcileri ve eğitimle ilgili kesimlerin temsilcilerinin buluşmasıyla oluşacak yapıdan yararlanma isteği (2001: 15-19).

Milli eğitimi destekleyen kurumlardan olmaları nedeniyle kütüphaneler de Milli Eğitim Şuralarında yer almıştır. Şuralarda kütüphane, kütüphanecilik ve kütüphaneci kavramlarının yeterli düzeyde yer almadığı da görülmüştür. Milli eğitim şuralarının bilgi merkezleri ve kütüphaneler açısından en önemli olanı **VII. Milli Eğitim Şurası**dır. Kurumsal anlamda kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin sorunlarına ilişkin teklifleri içeren **Kütüphane Komitesi Raporu** bu şurada ele alınmış ve bazı teklifleri kabul edilmiştir.

5-15 Şubat 1962 tarihinde toplanan şurada kütüphaneler başlığı altında şu kararlar alınmıştır:

- ✓ Kütüphaneler başlığı altında yer alan "Halk Kütüphaneleri", "Okul Kütüphaneleri", "Personel Yetiştirme", "Kütüphaneler Arası İş Birliği" ve "Derleme" konularında Koordinasyon Grubunca hazırlanan ve Millî Eğitim Şûrasınca kabul edilen teklifler uygun görülmüştür. Bu konularla ilgili müteakip çalışmalar Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne yürütülecektir.
- ✓ Koordinasyon Grubu Millî Kütüphanenin idari bakımdan Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bir müdürlük olarak hizmet görmesinin faydalı olacağı kanaatine vardığı hâlde, Millî Eğitim Şûrası Millî Kütüphanenin doğrudan doğruya Millî Eğitim Bakanlığına bağlı, ilmî ve idari bakımdan özerkliği ve tüzel kişiliği haiz bir müdürlük olarak hizmet görmesinin faydalı olacağını kabul etmiştir. Millî Kütüphanenin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kalması kabul edildiğine göre özerkliğin bahis konusu olmaması gerekir. Tüzel kişiliğe gelince, Millî Kütüphane uygun bir binaya kavuşturulmadan bu konuda hemen bir karara varılması yerinde görülmemiştir. Bu itibarla mevcut durum devam edecektir (Millî Eğitim Şûrası, 1962: Çevirimiçi).

Seksen dokuz yıllık Cumhuriyet tarihinde düzenlenen on sekiz Milli Eğitim Şurasında ülkenin kültürel mirası, geleceğe açılan kapısı ve toplumun belleği olan kütüphaneler verilen yer yukarıdaki iki maddede görülmektedir. Bu maddelerin de uygulamaya bir türlü geçirilemediği ya da eksik bir şekilde geçirildiği görülmüştür. Eğitim politikalarının belirlendiği ve hükümetlere tavsiye niteliğinde kararların alındığı bu şuralarda kütüphanelerin azımsanacak düzeyde ele alınması ancak toplumsal algılarla açıklanabilir. Toplumun farklı bir gelecek algısıyla şekillendirmeye çalışan Milli Eğitim politikalarının bir türlü sistemli bir hale gelmemesinin kanımca en önemli nedenlerinden biri kütüphaneleri yok sayan bu olumsuz algıdır.

Millî Eğitim Şuraları, Türk Eğitim Sistemi içinde en önemli danışma organı olarak uzunca bir zamandır görev yapmaktadır. Eğitimle ilgili birçok sorunun tartışıldığı ve çözüm arayışlarının sunulduğu bu şuralarda alınan kararlar en yetkili makama yani Millî Eğitim Bakanlığına sunulmaktadır. Şuralarla ilgili en büyük

sıkıntı ise bu noktadan sonra başlamaktadır. Bu da şuraların yaptırım gücünün olmaması ve alınan kararların hükümetlere birer tavsiye niteliğinde olmasıdır.

Deniz'e göre şuraların biçim, yapı, işlev ve işleyişleriyle ilgili üç eksiği bulunmaktadır. Bunlar;

- ✓ Şuraların yaptırım gücünün olmaması,
- ✓ Siyasi partilerin etkisinde kalmaları,
- ✓ Şuraların demokratik bir yapı ve işleyişe sahip olmamasıdır (2001: 169).

Toplumsal dönüşümün temel aracı olan eğitim sistemi içinde yer alan Milli Eğitim Şuralarının Türkiye'nin eğitim sorunlarını çözmede büyük gayretler gösterdiği görülse de birçok sorun hala çözümlenmemiş durumdadır. Bunlardan en önemlisi ise eğitimin merkezine kütüphanelerin oturtulamamasıdır. Ayrıca alınan kararların pratiğe aktarılmaması ise şuraların gayretine gölge düşürmektedir.

4.2.2. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU

Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 20 Nisan 1920'de açıldığı tarihten cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede dört dönemlik İcra Vekilleri Heyetiyle (Bakanlar Kurulu) idare edilmiştir. 1923 yılından itibaren günümüze kadar 61 hükümet kurulmuştur. Kurulan bu hükümetler ülkenin ekonomik, teknolojik, kültürel, bilimsel, toplumsal v.b. açılardan kalkınması ve gelişmesi için geleceğe dair belirledikleri hedefleri yansıtan programlar hazırlamışlardır. Bu başlık altında, cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süre içinde kurulan hükümetlerin programları incelenmiş ve kütüphane konusuna doğrudan programlarında yer vermiş hükümet programları spesifik olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda incelenen 61 tane hükümet programının içinde sadece 12 tane programda kütüphane kavramına değinildiği görülmüştür. Bu programlarda yer alan kütüphane ve kitaplık kavramlarının geçtiği paragraflar tırnak içine alınarak aşağıda kronolojik olarak sırasıyla gösterilmiştir:

“Ankara'da büyük bir *milli kütüphanenin* kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alâkasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi planlanacaktır” (15. Hükümet Programı, 1946: Çevirimiçi).

“Güzel sanatlar, müzeler, *kütüphaneler* ve yayın gibi alanlarda her çeşit kültür hareketlerinin yurt ölçüsünde yayılmasına çalışılacaktır” (26. Hükümet Programı, 1961: Çevirimiçi).

“Üniversite ve yüksek öğrenim gençliğini hayat sıkıntısından kurtarmak, sıhhi ve rahat ve ucuz öğrenci yurtlarına kavuşturmak, yetişmekte olan gençliğin boş zamanlarını değerlendirmek, *kütüphane* ve kitap meselelerini halletmek, muhtaç durumda olanlara burs imkânlarını artırmak mevcutları kifayetli hale getirmek Türk gençliğinin memlekete yararlı, geleceğe güvenle bakan birer vatandaş olarak yetişmesini sağlamak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamak kesin kararımızdır” (30. Hükümet Programı, 1965: Çevirimiçi).

“Köylerde; yol, su, elektrik, sulama, yakacak temini, telefon, okul, *kütüphane*, cami, sağlık tesisi ve idare binası gibi ekonomik ve sosyal alt yapılar Devletçe bir bütün halinde ve kamu hizmeti olarak mütalaa edilecektir. Köy alt yapılarının yapımı hızlandırılacak köydeki üretim ve geliri artırmak için köylüye hizmet götürülmesi ve ürünlerinin pazarlanmasında gerekli tedbirler alınacaktır” (39. Hükümet Programı, 1975: Çevirimiçi).

“Köylerimizin cami, yol, su, sulama, elektrik, telefon, okul, *kütüphane*, sağlık ve idari binası gibi altyapı hizmetlerine sürat verip bunları yurt çapında tamamlayacağız” (41. Hükümet Programı, 1977: Çevirimiçi).

“*Kütüphanelerin* zenginleştirilmesi, modern imkan ve araçlarla teçhiz edilmesi, yurt sathına yayılması, okuma zevk ve alışkanlığının teşvik edilmesi zorunludur. Telif ve tercüme ansiklopedi, ilim ve kültür yayınlarının yaygınlaştırılması için, gerekli tedbir ve teşvikleri getireceğiz” (45. Hükümet Programı, 1983: Çevirimiçi).

“**Kütüphane** hizmetlerinin daha verimli ve ülke çapında dengeli bir şekilde yaygınlaştırılması için yeni tedbirler geliştirilecekti” (47. Hükümet Programı, 1989: Çevirimiçi).

“**Kütüphanelerin** ülke çapında zenginleştirilmesi, okuma zevk ve alışkanlığının yaygınlaştırılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır” (48. Hükümet Programı, 1991: Çevirimiçi).

“Bir bilgi toplumu yaratma yolunda halkın okuma alışkanlığını özendirerek tedbirler alınacaktır. Bu bağlamda kütüphaneler ve kitaplıklar çağdaş teknolojik olanaklarla bütünleştirilerek yaygınlaştırılacaktır. **Kitaplıkların** işlevlerine yönelik olarak kullanılması için olanaklar yaratılacaktır. **Kütüphaneler** içerikleri ve kitap sayısı yönünden gelişmiş toplumlar düzeyine çıkarılacaktır” (49. Hükümet Programı, 1991: Çevirimiçi).

“Taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına önem verilecektir. **Kütüphane** hizmetleri, nitelik, nicelik ve sayıca artırılacaktır” (53. Hükümet Programı, 1996: Çevirimiçi).

“**Kütüphanelerin** zenginleştirilmesi, modern araç ve gereçlerle donatılması, yurt sathına yayılması, okuma zevk ve alışkanlığının teşvik edilmesine gayret edilecektir” (55. Hükümet Programı, 1997: Çevirimiçi).

“Eğitim hizmetlerini kapsamlı bir yaklaşımla ele alıp, çocuklarımızın barınma, spor ve kültürel faaliyetlerine yönelik altyapı hizmetlerini de güçlendirdik. Bu çerçevede, 747 adet yeni pansiyon, 920 adet yeni spor salonu ve 6.146 adet yeni **okul kütüphanesini** hizmete açtık” (61. Hükümet Programı, 2011: Çevirimiçi).

Yukarıda adı geçen hükümet programlarından 15. Hükümet Programı (Recep Peker), diğer hükümet programlarından bir yönüyle ayrılmaktadır. Bu da Milli Kütüphaneye ilgili çalışmalara yer vermesinden kaynaklanmaktadır. Recep Peker Hükümeti, hükümet programında kütüphanelere yer veren ilk hükümet olma ayrıcalığını taşımaktadır.

Hükümetlerin kütüphanelere ve bilgi merkezlerine bakış açısını göstermesi açısından Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin programlarından seçilen 12

programa bakıldığında durumun vahameti ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Hükümet Programları, kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin Türkiye'deki gelişim süreçlerindeki olumsuzlukları göstermesi açısından da önemlidir. Hükümet programlarında, eğitim-öğretimin vazgeçilmez bir paydaşı olan kütüphanelerin niteliğinden çok niceliğine önem verildiği ve bu programların ülkemizdeki kütüphane algısını olumsuz bir şekilde oluşturduğu görülmektedir. 1980'lerde genel olarak tüm hükümet programlarında öne çıkan unsurlar, okuryazar oranının artırılması, kültürel mirasımızı oluşturan materyallerin gelecek nesillere aktarılması, bilim ve teknoloji çalışmalarının desteklenmesi, üniversitelerin modern donanımlarla revize edilmesi olmuştur. Hükümetlerin bu unsurları değerlendirirken kütüphaneleri program dışında tutmaları ise konuya duyulan ilgisizliğin bir göstergesidir. Sonraki yıllarda da kütüphanelerle ilgili olarak hükümet programlarında ciddi bir planlamanın olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin toplumsal yapı içindeki rolünü belirleyen unsurlardan biri olan Hükümet programları dönemin şartlarına ve koşullarına göre şekillenmiştir. Bu şartlar ve koşullar kütüphane ve kütüphane hizmetlerinin geri planda tutulmasına, hükümet programlarında yer bulamamasına, yer bulmuş olsa da uygulanamamasına neden olmuştur. Dönemsel olarak erki elinde bulunduran farklı görüşlere sahip partilerin ve iktidarların kütüphanelere bakış açıları hükümet programlarına yansımaktadır. Dolayısıyla da kütüphaneler ülkenin siyasi dokusundan etkilenmiş ve batılı örnekleri gibi gelişmemişlerdir.

4.2.3. YASALARDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU

Bilgi merkezleri bağlamında Türkiye'deki bilgi kurumların ve hizmetlerin, milli kütüphane dışında, yasal güvencesin olmadığı ve herhangi bir yasal dayanağının olmadığı konusunda yıllardır üzerinde çokça tartışmaların yapıldığı bilinmektedir. Bilgi çağında, bilgi politikalarının öneminin sıkça vurgulandığı bir dönemde bilginin ana merkezleri olan bilgi merkezlerinin yasalarca desteklenmemesi devletlerin bu konuya verdiği önemi göstermesi açısından hayati bir göstergedir. Türkiye'deki uygulamalar da bilgi merkezlerinin yasalar açısından korunaksız olduğunu

göstermektedir. Yasalarla kurulan ve korunan iki kütüphane vardır. Bunlardan ilki TBMM Kütüphanesi, diğeri ise Milli Kütüphanedir.

Çapar'a göre, "Türkiye'de kütüphane hizmetleri genel anlamda yasal güvence altında değildir. Kütüphane türlerinin tanımı, ulusal bir kütüphane hizmetleri sistemi içindeki yer kütüphane hizmetlerinin örgütlenme biçimi, yönetsel yapısı, üst yönetsel otoritelerle ilişkiler, parasal durum, personel atamaları, kütüphaneler arası işbirliği ve uyum (Koordinasyon), kütüphane personeli ve kütüphane hizmetleri standartları gibi konuları belirleyen genel bir yasa veya çeşitli kütüphane türlerini kapsamına alan Milli Kütüphane T.B.M.M. Kitaplığı dışında yasalar çıkarmamıştır. Bununla birlikte kütüphane hizmetleri ile doğrudan doğruya ilişkili birkaç yasa ile bazı yönetmelikler vardır. Ayrıca kütüphane hizmetlerini dolaylı olarak etkileyen yasa ve yönetmeliklerin Türkiye'deki kütüphane hizmetlerini yapıcı bir yolda etkilediği söylenemez" (Çapar, 1981: 25)

Atılğan'da yine aynı nedenlerden dolayı bilgi merkezlerinin gelişemediğini söylemektedir. "Kütüphaneciliğimizin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen nedenlerin bir diğeri de yasal dayanağın olmayışıdır. Güncelliğini çoktan yitirmiş Milli Kütüphane'nin kuruluş kanunu ve TBMM Kütüphanesi ile ilgili yasa ile 1934'te çıkarılmış Derleme Yasası'ndan başka ne yazık ki bir kütüphane yasamız bulunmamaktadır. Değişik dönemlerde kütüphane yasası ile derleme yasasının hazırlanması konusunda çok farklı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bir türlü sonuçlandırılmamıştır" (Atılğan, 1998: 50) Uzun bir süre Derleme kanunuyla ilgili olarak sürdürülen çalışmalar nihayet, 22.02.2012 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6279 numaralı "**Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu**" ile revize edilmiştir. Yeni kanun 29.02.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2012: sayı. 28219).

Cumhuriyetin ilk yıllarında 1934 yılında çıkarılan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu dışında milli kütüphaneye yönelik her hangi bir resmi girişimde bulunulmamıştır. Adnan Ötügen tarafından 1946 yılında kuruluş çalışmaları başlatılan Milli Kütüphane öncelikle eski ve yetersiz binasında hizmete açılır. Ardından 1948 yılında 23 Mart 1950 tarih ve 5632 sayılı "Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun" ile resmi ve yasal kimliğine kavuşmuştur.

Milli Kütüphanenin kanunla belirlenen görevi şu şekilde belirtilmiştir:

“Madde 2- Milli Kütüphane; milli kültür araştırmalarını mümkün kılmak, bu maksatla elverişli bütün eserleri ve vesikaları bir araya toplayarak esaslı bir merkez vücuda getirmek ve aynı zamanda her türlü ilim ve sanat çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmakla görevlidir. Bu görevlerini yerini getirmek üzere Milli Kütüphane lüzumlu göreceği eserleri ve vesikaları satın almaya ve başka yollarla sağlamaya ve bunların tasnifi, muhafazası ve genel istifadeye arzı için her türlü tesisleri ve vasıtaları satın almaya ve yaptırmaya yetkilidir” (Resmi Gazete, 1950: 1946)

Acar, Milli Kütüphanenin ulusal bilgi politikası oluşturulmasına katkı sağlayacak görevlerini şu başlıklar altında sıralamaktadır:

- ✓ Ulusal ve uluslararası seviyede kütüphaneler arası işbirliği ve bilgi-materyal alişverişini sağlamak.
- ✓ Yurt içinde yayımlanan bütün bilgi kaynaklarını toplamak, düzenleyerek gelecek nesillere aktarmak üzere korumak ve araştırmacıların hizmetine sunmak.
- ✓ Türk Kütüphaneciliğine destek ve öncü olarak projeler geliştirmek ve gerçekleştirmek.
- ✓ Ulusal bibliyografik denetimin sağlanmasında önemli rol oynayan ve araştırmacıların bilgiye ulaşmalarına yardımcı olan ulusal bibliyografyaları hazırlayıp yayınlamak.
- ✓ Bilimsel ve mesleki konularda karşılıklı fikir alişverişini, bilgi ve deneyim değişimini sağlamak üzere, sempozyum, seminer gibi bilimsel toplantılar düzenlemek (1997: 56).

Bilgi merkezi hizmetlerin planlanmasında önemli olan unsur bu hizmetlere ilişkin yasalardır. Çapar’a göre bu unsur iki açıdan önemlidir: “1) Durum saptaması yapmak için halen var olan yasaların kütüphane hizmetleri olan olumlu ve olumsuz etkilerini incelemek ve araştırmak. Aynı zamanda da bu alandaki boşlukları belirlemek. 2) Bilgi merkezi hizmetlerinin yeterince ve gerektiğince geliştirilmesi için var olan yasalarda yapılması gereken değişikliklere ve yeni hazırlanması gereken yasaya ilişkin hedeflerin belirlenmesi” (Çapar, 1981: 24-25).

Bilgi merkezleriyle ilgili yasaların, hizmetlerin kaliteli bir şekilde verilmesi anlamında önemli araçlar olduğu bilinmektedir. Ülkemizde bilgi merkezlerinin hizmetlerini doğrudan doğruya ilgilendiren ilk kanun olan 2527 sayılı *Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu*'dur (Kanun, 2527). Bu kanun 22.02.2012 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6279 numaralı “*Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu*” ile revize edilmiş ve günün koşullarına uyarlanmıştır. Bunca olumsuzluğa rağmen ülkenin belleğini önemseyen ve çeşitli yaptırımlarla desteklenen bu yeni kanun bilgi merkezleri için olumlu bir gelişme olmuştur.

Türkiye'deki bilgi merkezlerinin iktidarlar tarafından belirli politikalarla ele alındığını ve bu iktidarların farklı yasalara göre uygulama yapmasının sonucu olarak bilgi hizmetlerinin gelişemediğini ileri süren Toplu ve Gülle'ye göre, “Bugün Türkiye'deki bilgi kuruluşları genellikle bağlı oldukları kurumların mevzuatlarına göre işlem yapmaktadır. Yani Türkiye'de yasalarla belirlenmiş ve tanımlanmış bir kütüphane kurumu ve bunun açılmasını/işletilmesini zorlayıcı bir yargı bulunmamaktadır. Bu durum bilgi kuruluşlarının örgütlenmelerinden verecekleri hizmetlere kadar, görevlerini belirleyen bir politikanın olmaması şeklinde de tanımlanabilir. Bu tanımsızlığın yarattığı boşluk, bu alanda günümüz koşullarının gerisinde kalan yasaların da değiştirilmesini önleyerek, bilgi kuruluşlarının birbirilerinin çalışmalarından habersiz kalmalarına ve kaynakların yok yere israfına yol açmaktadır (Toplu, Gülle, 1994: 36-37).

Kütüphanecilerin, bilgi hizmetlerini tüm zorluklarına rağmen en iyi bir şekilde vermeye çalıştığı ülkemizde mesleki anlamda da sorunların olduğu bilinmektedir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurumsallaşan kütüphanecilik mesleği hem devlet nezdinde hem de toplum nezdinde bir türlü kabul görmemiş ve itibarı verilmemiştir.

Atılgan, bu gelişmeleri örgütlenmedeki sorunlara ve standartlardan uzak bir yaklaşıma bağlamaktadır. “Ülkemizde kütüphanecilik mesleğinin geçmişi 1950'li yıllara dayandırılmakla birlikte kütüphanelerin örgütlenmesi ve kütüphanecilik mesleğinin toplumda kabul görmesi aşamasında hala kimi sorunlar yaşanmaktadır. Bugün değişik kütüphane türleri farklı örgüt yapısı altında hizmet vermektedir. Halk ve çocuk kütüphaneleri ile Milli Kütüphane Kültür Bakanlığı'na bağlıdır. Okul kütüphaneleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermeye çalışmaktadır. Buna karşın üniversite kütüphaneleri Rektörlükler aracılığı ile YÖK'e ve diğer kurum ve kuruluşlarda bulunan

kütüphanelerde ait oldukları kurum yönetimlerine bağlı olarak hizmet vermektedir. Bu çok başlıklı kütüphane örgütlenmesinde, hizmetlerin etkin ve standartlara uygun olarak verilmesinde ve kaynak paylaşımında sorunlar yaratmaktadır” (Atılğan, 1998: 48)

Çağın gereklerine göre hizmet vermesi gereken bilgi merkezlerinin ve bu mesleği yapan kütüphaneci, arşivci v.b. meslek elemanlarının her şeyden önce yasa ve yönetmeliklerle korunması gerekmektedir. Ülkedeki bilgi birikiminin aktif bir şekilde kullanılması için vazgeçilmez olan bilgi merkezlerinin ve kütüphanelerin gerçek değeri anlaşılamamıştır. Bilimsel çalışmaların bilgi merkezlerinden bağımsız bir şekilde gelişemeyeceği olgusu düşünülünce, ülkemizde yapılan bilimsel çalışmaların, dünyadaki bilimsel çalışma listelerinin ortalarında yer alması ya da bu listelere girememesi biraz olsun anlam kazanmaktadır. Ülkemizdeki bilgi hizmetlerine ve merkezlerine yönelik yasalar bu başlık altında incelenmiş olup planlı kalkınma döneminde çıkarılan ya da tasarı olarak kalmış olan yasalar bir sonraki bölümde incelenecektir.

4.2.4. KALKINMA PLANLARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU

Ulusal düzeyde kalkınmak ve uluslararası pazarlarda diğer ülkelerle rekabet edebilmek için ülkelerin belirli bir bilgi birikimine ve bu bilgi birikimini yönlendirebilecek bilgi merkezlerine ihtiyaç vardır. Bu merkezlerin görevlerini yerine getirebilmesi için belirli koşullara bağlıdır. Bu koşullardan en önemlisi ise kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte özel sektör ve toplumun bu kurumların varlığına ve ülkenin kalkınması için gerekli kurumlar olduğuna inanması ve bu kurumları aktif bir şekilde kullanmasına bağlıdır.

Ekonomik kalkınma ve teknolojik ilerlemeyi sağlayan gelişmiş ülkelerin bilgi merkezlerinden yararlandıklarını ileri süren Şan (2005: 39) Dalton'dan aktardığı bilgilerle bu savını desteklemektedir. Dalton'a göre “firmalara hizmet veren halk kütüphaneleri ile kamu akademik kütüphaneleri için ekonomik kalkınma dokümanlarının görünen bir rolü olup olmadığını belirlemek istemiştir. Çalışmasının bir bölümünde, ekonomik planlama ile ilgili kamu kurumlarında bilginin, kurum içindeki bilgi işlem merkezlerinde üretilerek ve/veya kütüphane dermeleri

kullanılarak sağlandığını gözlemlemiştir. Ayrıca, kamuoyunu bilgilendirmek için halk ve kamu akademik kütüphanelerinden de yararlandığını tespit etmiştir ” (Dalton 1988:36-58).

Gelişmiş ülkelerde bilgi merkezlerine verilen önemin ve gerekliliğin ülkemizde olmadığını ve bu kurumlara gerçek değerinin verilmediği bilinmektedir. Bunun en belirgin nedenlerinden biri de bilgi merkezlerinin belirli nedenlerle değişen kültür politikalarının içinde yer almasıdır. Olması gereken ise ülkenin bir bilgi politikasının olması ve bilgi merkezlerinin bu politikalarla ilişkilendirilmesidir.

Atılgan, bilgi merkezlerinin Türkiye’de değişik politika başlıkları altında anıldığını ve bu merkezlere ilişkin planların uygulamaya geçirilmediğini ileri sürmektedir. “1961 yılında planlı kalkınma döneminin başlangıcından bu yana hazırlanan kalkınma planları incelendiğinde de, kültür ve kütüphane konularının değişik başlıklar altında ele alındığını görürüz. Birinci Beş Yıllık Planda 'Genel Meseleler' başlığı altında ele alınan ‘Kültür’, daha sonraki planlarda 'Kültür' ya da 'Milli Kültür' başlıkları altında incelenmiştir. Kütüphane ve bilgi merkezlerine ilişkin diğer kimi konular ise 'Bilim ve Teknoloji' ya da 'Araştırma ve Geliştirme' gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir. Kalkınma planlarında kütüphaneler genel olarak ele alınmakta ve hedefler belirlenmektedir. Ancak bu hedeflerin icra ve uygulama planlarında gerçekleşmediği görülmektedir” (Atılgan, 1998: 49).

Türkiye’de bilgi merkezlerinin yasal dayanaklardan yoksun olduğuna bir önceki bölümde değinmiştik. Bununla birlikte planlı kalkınma dönemiyle birlikte hatta bu döneme hazırlık aşaması olarak kabul edilen bir dönemde bilgi merkezlerine yönelik bazı çalışmaların yapıldığı da bilinmektedir.

Atılgan’a göre bu çalışmalardan ilki, “1960’da bilgi merkezlerinin yeni kurulan Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne Bağlanmasıdır. İkinci çalışma ise, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda öne çıkan ve kütüphane hizmetlerinin bir plan çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini vurgulayan 1961 tarihli *Kütüphaneler Komitesi Raporu*’dur. Bu raporda üniversite kütüphaneleri dışında kalan tüm kamu kütüphanelerinin durumu irdelenmiş, sorunları ortaya konmuştur. Öngörülen çözümleri de içeren rapor toplantı sonunda yayınlanmıştır” (Atılgan, 1995: 12).

Bilgi merkezi hizmetlerini güvence altına almayı hedefleyen diğer bir çalışma ise Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Planı'nda vurgulanan *Kütüphaneler Kanun Tasarısı*'dir. Şan'a göre, "Yasa tasarısı, daha çok Kültür Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kütüphanelere yönelik olmakla birlikte, 'Genel hükümler' kısmında yer alan hizmete ve mesleğe ilişkin tanımlar, görev ve sorumlulukları ve özlük haklarını belirleyen hükümler tasarıya daha genel bir özellik kazandırmıştır. Ayrıca, tasarıda parasal kaynaklar, personel, yönetim ve örgütlenme, hizmetlere ilişkin hükümler de yer almıştır. Kütüphane hizmetleri açısından büyük bir eksiği kapatması kesin olan bu tasarı da, planlı dönemde yasalaştırılma olanağını bulamamıştır (Çapar, 1981: 26).

Yukarıdaki yasalar dışında Çapar'ın yasalar ve yönetmelikler açısından bilgi merkezlerini incelediği makalesinde planlı döneme ilişkin öne çıkan bazı yasalar aşağıda verilmiştir:

- ✓ *Milli Kütüphane Kuruluşu hakkında 5632 Sayılı Kanuna Ek İkinci Kanun:* Milli Kütüphaneyi tam bir güvence altına almaktan yola çıkarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda gündeme gelmiş fakat tasarı olmaktan öteye gidememiştir.
- ✓ *Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu:* 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun yerini almak üzere hazırlanan Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu tasarısıdır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda gündeme gelmiş ve 1934 yılından bu yana hiç değişiklik görmeden uygulanmış ve uygulanmakta bulunan şimdiki kanunu yürürlükten kaldıracak ve uygulamada görülen birçok aksaklıkları da gidermek için tasarlanmıştır.
- ✓ *Üniversite ve İhtisas Kütüphaneleri ile Üniversite Kütüphaneciliği Hakkında Kanun Projesi:* İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda gündeme gelen ve doğrudan bilgi merkezlerini ilgilendiren bir yasa tasarısıdır. Tasarı olmaktan öteye gidememiştir.
- ✓ *1934 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığı Kanunu:* İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda gündeme gelen bu yasanın en göze batan yönü, Ankara'da halen iki tane derleme kütüphanesi varken, gereksiz yere bir üçüncü olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığını göstermesidir.

- ✓ 278 sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun: Planlı dönemin başlangıcında çıkarılan bu yasa TÜBİTAK içerisinde “kurumun çalışmalarıyla ilgili alanlarda yayınlar yapma veya bu gibi yayınları desteklemek ve bir dokümantasyon merkezi kurmay”ı öngördüğü için kütüphane hizmetleri açısından önem taşır.
- ✓ 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda gündeme gelen bu tasarıda, ne yazık ki kütüphane hizmetleri ile ilgili hiçbir hüküm ya da bilgi yoktur. Yalnızca, yasanın 49. maddesinden her üniversitede saymanlık, Özlük işleri ve yazı işleri gibi kesinlikle bir de kitaplık müdürlüğü bulunması gerektiği anlamı çıkarılabilir (Çapar, 1981: 26-28)

Türkiye’de planlı kalkınma dönemiyle birlikte başlayan yasa çalışmalarına bakıldığında ilk dört kalkınma planında bilgi merkezleri kültür politikalarının ve programlarının bir parçası olarak ele alınmakta ve bilgi hizmetlerine yönelik bir ilke bulunmamaktadır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, bilgi merkezlerinin nicelik ve nitelik açısından ülkenin coğrafi büyüklüğüne uygun bir şekilde dağılmadığı ve bunun düzeltilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle halk kütüphanelerinin sayısının artırılması konusu da öne çıkmıştır. Ayrıca daha önceki planlarda olmayan kütüphaneler arası bilgi ağı fikri yeni bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Bilgiyi sağlama ve kullanma alt başlığının açıldığı Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yetersiz bilgi altyapısından, standartlara, ulusal bilgi sistemi ve istatistik altyapısından, yasal düzenlemelerdeki yetersizliklere ve bilginin toplanması, saklanması, kullanıcıyla buluşmasında kurumlar arasında yeterli düzeyde işbirliğinin olmaması gibi konular ele alınmıştır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için bilgi altyapısı sisteminin oluşturulması gerekliliği vurgusuyla birlikte bilişim sektöründe nitelikli istihdam ihtiyacının olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte ULAKBİM kurulmuştur. Türk Kültürü Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi’nin kurulması fikri ise Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı’nda vurgulanarak kültürel varlıkların korunması ve erişimin olanaklı kılınması sağlanmak istenmiştir.

Bilgi merkezleriyle ilgili ilk kalkınma planlarında vurgulanan noktalar, mevcut durum tespitinden öteye gidememiştir. Saptanan hedefler bir türlü

uygulamaya geçirilememiştir. Bu durum ilk kalkınma planları için de söz konusudur. Daha çok Milli Kütüphane ve Halk kütüphanesine yapılan vurgular son planlarla birlikte ortadan kalkmış ve bilgi merkezleri kalkınma planlarında kendilerine yer bulamamışlardır. Bu değerlendirmelerle birlikte kalkınma planlarında görev alan kamu yetkililerinin ve dolayısıyla da hükümetlerin bilgi merkezlerine verdiği önemi göstermesi açısından bu planlar günümüze ışık tutmaktadır.

4.2.5. BİLİM POLİTİKALARINDA BİLGİ MERKEZİ OLGUSU

Bilim politikaları, bilgi politikaları ve bilgi merkezleri arasında kurulan bağ bu üç unsurun birbirlerinin tamamlaması açısından hayati öneme sahiptir. Bu noktadan hareketle bu üç unsurun ayrı ayrı ele alınması ve bağımsız bir şekilde politika oluşturulması çabaları başarısızlığa neden olmaktadır. Bilgi merkezlerinde var olan bilginin çeşitli yollarla kullanıcıya ulaşması bilim ve teknoloji politikalarıyla olanaklıyken kullanıcıya ulaşan bu bilginin daha kapsamlı ve üretken bir yapıya dönüşmesi, ülkelerin kalkınmasında rol oynaması bilgi politikalarıyla olanaklı bir hale gelmektedir. Türk Bilim Politikalarında bilgi merkezi olgusunun yeterli düzeyde ele alınmadığı ve bu merkezlere gerekli önemin atfedilmediği bilinmektedir.

Planlı kalkınma dönemiyle birlikte ülkemizde bilim politikalarının da hazırlandığı ve bu konuda ciddi bir başarı elde edildiği görülmektedir. Oluşturulan bu bilim politikalarında bilgi politikasını çağrıştıracak kavramlar olsa da bilgi merkezleri teğet geçilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, kalkınma planları ve bilim politikalarıyla batılı anlamda ulusal ve uluslararası bir yenilenme dönemine girmiştir. Fakat bu plan ve politika belgelerinde bilgi merkezlerinin “kültür” başlığı altında ele alınmasına rağmen Kültür Bakanlığı’nın bu planların oluşturulması aşamasında içinde yer almadığı bir yapının varlığı görülmektedir.

Köklü’ye göre, Türk Bilim ve Teknoloji Politikaları, kütüphane kurumuna ülkenin eğitim, kültür ve bilim dokusu ile bütünleşme olanağı vermeyen bir nitelikte hazırlanmış, halk kütüphanelerini dışlamış, Milli Kütüphanenin Ulusal Bilim ve Bilgeleşim Dizgesi içindeki önemli yerini yadsımıştır” (Köklü, 2001: 114).

Bilim politikalarındaki bilgi merkezi olgusuna yaklaşım konusundaki yetersizliğe Soysal'da dikkati çekmektedir. "Araştırma-Geliştirme çalışmalarının temel girdilerinden birisinin de enformasyon olduğunu sürekli vurgulayan, bu alandaki başarısızlığı mevcut ya da edinilebilir kaynak eksikliğinden çok, sistematik yaklaşım yetersizliğine bağlayan Bilim Politikalarımız, böylece, sanki, yaklaşım yetersizliğini en üst düzeyde somutlaştırmıştır" (Soysal, 1998: 260)

Bugüne kadar hazırlanan bilim ve teknoloji politikalarında bilgi merkezleriyle ilişkili olarak verilebilecek iki örnek vardır. Bunlardan ilki, Toplu'nun (1999: 355) aktardığı, "1. Bilim, ve Teknoloji Şurası'nda üniversite kütüphanelerine yönelik olarak cumartesi, pazar günleri açık tutulmalıdır gibi daha çok uygulamaya yönelik bir yaklaşım". İkincisi ise, *Bilgi Toplumu Stratejisi*'nin Türkiye'nin stratejik öncelikleri başlıklı bölümünde kütüphanelere ilişkin belirtilen, "Kütüphane hizmetleri, katalog tarama ve içeriğe erişim hizmetleri elektronik ortamda sunulur hale getirilecektir" ifadesidir (Bilgi Toplumu...2006-2-10, 32). Ülkedeki bilimsel gelişmelerin öncülüğünü yapan üniversitelerimizin ve onların bilgi merkezlerinin bu kadar sığ bir mantıkla ele alınması genel olarak yansıtılan ilgisizliğin bir göstergesi olmuştur.

Türk Bilim ve Teknoloji politikalarının temel özelliklerinden aynı zamanda çıkmazlarından biri de bu çalışmalar sırasında TÜBİTAK'ın bir çatı olarak görülmesi ve bunun dışındaki kurumların yok sayılması olmuştur. Toplu (1999: 356) da bu durumu eleştirmiştir. "Enformasyon hizmetlerinin yürütülmesine yönelik her yaklaşımda TÜBİTAK'ın öncü rolü oynaması ya da merkez olması hedeflenmiştir. TÜBİTAK'ın önceleri basılı olarak, daha sonra elektronik ortamda uygulamalı ve temel bilimlerdeki bilimsel çalışmaların bibliyografik kontrollerinin sağlaması yönündeki çalışmaları hem ilk, hem de tek olması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca bilgi tarama hizmetleri alanında da üstelik konu uzmanlarını çalıştırarak önemli katkılar sağlamıştır. Ancak Türkiye'deki bilgi merkezlerinin örgütlenme ve dağılımına bakıldığında ulusal enformasyon altyapısının gelişiminin bir kuruluşun altından kalkamayacağı kadar karmaşık olduğu görülmektedir".

Atılgan'a (1999: 51-58) göre bilgi toplumu olma yolunda bilgi merkezlerinin çağdaş ve aktif bir konuma gelebilmesi için hem bu kurumların hem de iktidar erkinin aşağıdaki koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu koşullar:

- ✓ Öncelikle devletin değişmez bir kültür politikası olmalıdır.
- ✓ Bilgi merkezlerinin dağınık yönetim yapısından kurtarılması gerekir.
- ✓ Kütüphane ve bilgi merkezlerinin eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğuna inanılması ve bunun gereklerinin yerine getirilmesi zorunludur.
- ✓ Kütüphane standartlarının geliştirilip uygulamaya konulması yanı sıra eğitim ve kültür standartlarının zorunlu standart olarak kabul edilmesi gerekir.
- ✓ Yıllık program ve kalkınma planları hazırlanırken kütüphane ve bilgi merkezlerinin hak ettikleri değerde ele alınmaları ve kütüphanesiz kalkınmanın olamayacağı bilincine varılması gerekir.
- ✓ Kitle iletişim araçları ve medyada kültür ve kütüphanelerin önemini vurgulayıcı ve toplumu aydınlatıcı yayınların sıkça yer alması gerekir.
- ✓ Eğitim ve kültür politikalarının birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğu bilinci ile hareket edilmeli ve bu politikalar birbirlerini desteklemelidir.
- ✓ Bilgi merkezlerinde yürütölen teknik hizmetlerde standartlaşma zorunludur. Ayrıca büyük emek ve sermaye gerektiren hizmetlerin mutlaka merkezden yürütölmesi gerekir.
- ✓ Gelişmekte olan ölkemizin zaten son derece kısıtlı olanaklarla hizmet vermeye çalıştığı bilgi merkezlerinde maliyeti düşörmek ve hizmeti daha etkin kılabilmek için sağlamada ve teknik işlemlerde işbirliği politikaları mutlaka uygulanmalıdır.
- ✓ Mevcut kaynakların daha geniş bir kitleye, daha etkin ulaştırılabilmesi için yerel, bölgesel ve ulusal toplu katalogların bir an önce oluşturulması gerekir.
- ✓ Bilgi merkezleri arasında işlevsel olarak elektronik bilgi transferi ve bilgi ağı oluşturulması için gerekli alt yapı ile yazılım ve donanımın gerçekleştirilebilmesi için çaba harcanmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin son yarım asırlık dönemi içindeki kalkınma ve bilim politikalarına bakıldığında, ithal teknoloji olanaklarıyla ölkenin kalkınması ve bilgi üretmesine yönelik hedefler konulmuşken, bu hedeflerin gerçekleştirilemediği tespit edilmiştir. Bilim ve teknoloji politikaları, strateji belgeleri göstermektedir ki, bilgi çağını yaşayan ölkelerin örnek alındığı ölkemizde bilgi merkezlerine karşı takınılan tavır bütöncöl bir anlayıştan uzakta kalmıştır. Bununla birlikte ortaya çıkan diğer bir gerçek ise, bilgi merkezlerinin, bu politika ve strateji belgelerinin oluşturulması sürecinde ortaya çıkan yapının bir paydaşı olarak görülmediğidir.

4.3. TÜRKİYE'DEKİ BİLGİ POLİTİKASINA İLİŞKİN SORUNLAR

Bilginin, ulusal ve uluslararası anlamda kalkınmanın, bilimsel gelişmenin ve toplumsal dönüşümün en önemli aktörü olduğu kabul edilirken, Türkiye'de hem devlet hem de toplum nezdinde kabul görmemesi anlaşılmalı bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Hal böyle olurken ülkenin kalkınmasına ve bilgi toplumuna dönüşmesine yarar sağlayacak hatta ülkenin lokomotifini olacak bir bilgi politikasının ülkemizde tüm çabalara rağmen oluşturulamaması da anlaşılabilir. Bilgi politikaları konusunda aktif bir örgütlenmenin olmaması, var olan örgüt yapısında bulunan kesimlerin ülkenin tüm kesimlerini temsil etmemesi, bilgi uzmanlarının ve kütüphanecilerin kültür politikalarıyla ilişkilendirilmesi ve bilgi uzmanlarının da bu konuda görev almak için gerekli adımları atmaması, bizlere genel olarak bu politikaların neden oluşturulamadığı konusunda sağlıklı ipucu vermektedir.

Türkiye'de üretken bir bilgi toplumu olma, gelişmiş ülkelerle aynı olanaklara sahip olmanın ve ülkedeki her kesimin bilgi ihtiyacını karşılayabilmenin en etkili yolu, ulusal anlamda bir bilgi politikası oluşturmak ve bu politikanın işlevsel bir şekilde yürütülmesini sağlamaktan geçer. Bu politikayı oluşturmanın ilk adımlarından biri ise, bilginin üretilmesinden kullanılmasına kadar geçen süreçleri kapsayacak kurum ve kuruluşların belirlenmesi, gerekli örgütlenmenin sağlıklı bir şekilde yapılması ve bir an önce bu örgütün eyleme geçirilmesidir. Fakat Türkiye'nin yaklaşık yarım asırlık dönemde içinden geçtiği siyasi bunalımları da göz önüne alınca bunun çok kolay bir iş olmadığı da görülmektedir. Bununla birlikte sağlıklı bir bilgi politikasının olmamasının temel nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamak ilerisi için umut vaat etmektedir. Türkiye'de ulusal bir bilgi politikasının olmamasının nedenleri ve bu durumun yol açtığı sonuçlar farklı etmenlerle açıklanmaktadır.

4.3.1. POLİTİKASIZLIĞIN NEDENLERİ

Türkiye'de ulusal bilgi politikasına ilişkin temel eksiklikler birçok başlık altında toplanabilir. Bu eksikliğin en belirgin olanı, hükümetlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticilerinin bu politikalara yaklaşımındaki olumsuz bakış açısıdır. Genel olarak bütüncü bir bakış açısının olmadığı, bilginin bir girdi olarak kabul

edilmediği bilinmektedir. Bu da Türkiye'deki ulusal bilgi politikasına ilişkin çalışmaları olumsuz yönde etkilemektedir.

Şan, Başbakanlık ve bağlı kurumlarının yöneticilerinin bilgi merkezi kullanma alışkanlıklarıyla ilgili yaptığı çalışmada çok çarpıcı ifadelere yer vermektedir. "Türkiye'de ülke yönetiminde önemli görev ve sorumluluk üstlenmiş kişilerin, karar alma sürecinde geleneksel yöntemlerin dışına çıkmadığı görülmektedir. Bundan dolayı da karar alma aşamasının temel ve zorunlu girdisi kabul edilen bilgi, yönetim kademelerinde fazla ilgi görmemektedir. Nitekim birçok bakanlık ve ülke yönetiminde etkili diğer önemli kamu kuruluşlarına bakıldığında, bilgi hizmetlerini sağlayacak bilgi kuruluşlarının istenen düzeyde oluşturulmadığı, var olanların da, gerektiği ölçüde işlevsel olmadığı görülmektedir"(1986: 2)

Bilginin önemli bir araç haline geldiği bu yüzyılda, bilimsel araştırmalara etkisinin yanında, yöneticilerin karar alma süreçlerinde bilgiden yararlanması da bilimsel bir gerçek olup, hükümetlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve özel sektörün bu alana sahip çıkmaya başladığı özellikle de gelişmiş ülkelerde bu örneklerin görüldüğü bilinmektedir. Fakat ülkemizde bunun anlaşılacağı dolayısıyla da bilgi politikası konusunda çok büyük bir engel oluşturduğu görülmektedir.

Bilginin ve bilimsel çalışmaların kamu kurum ve kuruluşlarında karar alma sürecinde yöneticilere yardımcı olması için kalkınma ve bilim politikalarında bu konunun altı önemle çizilmiştir. "Hızla gelişen ekonominin ve hayatın ortaya çıkardığı çeşitli konularda karar verilmesinde yöneticilerin o güne kadar kazandıkları bilgiler yeterli olmamaktadır. Bu nedenle her kademe ve çeşitli programların hazırlanmasında kararları bilimsel araştırmalara dayamak amaç olacaktır. (DPT, 2. 5 Yıllık Kalkınma Planı: 200-201) Bununla birlikte, "teknik, ekonomik, sosyal ve kültürel her alandaki gelişmede önemli etmenin, doğru bilgi olduğu" vurgusu da Türk Bilim Politikası 1983-2003 (1983, 75) içinde yer almıştır. Türkiye'nin bilim, teknoloji ve kalkınma programlarında bilgiye ve onun gücüne göndermeler yapılmış olmakla beraber içinde bulunduğumuz durum itibariyle bunun uygulanmadığı ve yöneticilerin bu duruma kayıtsız kaldığı görülmektedir.

Bilgi politikalarına ilişkin ibarelerin hükümet programlarında yer almasına rağmen ve hükümetler tarafından sık sık bilgi çağı, bilgi toplumu, bilgi politikaları vurgusuna rağmen uygulamada bu konulara gerekli önemin verilmediği görülmektedir. Hükümetlerin bilgi politikaları konusundaki olumsuz yaklaşımları bu alana ilişkin ciddi sorunlar yaratmakla birlikte ülkenin bütüncül olmayan politikalarla var olan potansiyelinin boş yere harcandığı ortaya çıkmaktadır. Bilgi politikalarının gelişmiş ülkelerdeki gibi devlet politikası olarak kabul edilmemesi halinde bu politikasızlığın kısır bir döngüye yol açacağı bilinmelidir.

Türkiye'deki bilim ve teknoloji politikalarının sağlıklı bir zemine oturtulamaması ve bu politikaların hayata geçirilememesi de ulusal bilgi politikasının oluşmasının önünde büyük bir engel olmaktadır. Bununla birlikte bilimsel yapının istenen düzeyde olmaması da bir engel teşkil etmektedir. Toplu'ya göre, "Türkiye'de bilimsel çalışmalar TÜBİTAK ve TAEK v.b. kuruluşlarla üniversitelerde yapılmaktadır. Ancak bu bilimsel kuruluşlarda yeterli alt yapı koşulları oluşturulamamış, gerekli ekonomik destek ve insan gücü sağlanamamıştır. Aynı zamanda bu kuruluşlar arasında yeterli eşgüdüm sağlanamamıştır. Bu durum ise sınırlı olan kaynakların etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilmesini engellemektedir. Ayrıca bilim adamlarının zamanlarının önemli bir bölümünü, bilimsel araştırmalardan öte, eğitim-öğretim ve bürokratik işlemlere harcamaktadırlar. Bilimsel alandaki sorunlar sonucu, bilimsel çalışmalar gerek nitelik, gerekse nicelik olarak istenen düzeye çıkarılamamaktadır" (1992: 12)

Ülkelerin dünya bilim literatürüne katkılarına bakıldığında üniversitelerin ve bilim adamlarının yaptıkları çalışmalar esas alınmaktadır. Bu konuyla ilgili yapılan bir araştırmada şu noktalar ön plana çıkmaktadır. "Dünyadaki diğer ülkelerin son 25 yıllık performanslarına bakıldığında, gelişmiş ülkelerin dışında kalan 120'den fazla ülkenin dünya bilim literatürüne katkısı % 1'den küçük kalmaktadır. Bu sıralamada Türkiye 44. sıradadır. Fakat Türkiye niceliksel olarak performansını arttırarak, 1980 yılında 439 olan yayın sayısı 25 yılda 32 kat artarak 14281'e çıkarmıştır. Bu sayı ile Türkiye 2004 yılında dünya bilimine % 1.05 oranında katkıda bulunarak dünya sıralamasında 21.sıraya yükselmiştir. Sadece yayın sayısındaki artışa bakılarak yapılan değerlendirmeler yanıltıcı olmaktadır. Türkiye'nin uluslararası bilimsel üretimine bakıldığında sayısal olarak aştığımızı düşündüğümüz ülkeleri birim nüfus

başına düşen yayın sayısı ya da öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı oranına göre kıyasladığımızda dünyada bilim üretimindeki yerimiz 32. sıraya kadar düşmektedir. Bu da göstermektedir ki Türkiye'nin sahip olduğu nüfus ve bilim adamı potansiyeline karşılık bilimsel yayın sayısı sınırlı kalmıştır. Ülke nüfuslarını dikkate alarak yapılan sıralamada Türkiye 34. sırada yer almaktadır” (Ak, Gülmez, 2006: 25, 41)

Türkiye'deki bilimsel çalışmaların ve üniversitelerin uluslararası yayın sayılarının kalkınma planlarında ve bilim politikalarında istenen düzeye gelmediği görülse de dünya bilim literatürüne katkı oranının arttığı yukarıdaki alıntıda görülmektedir. Bu gelişmelerin bilgi politikaları ekseninde yapılması ve desteklenmesi ülkenin daha ileri sıralara çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'deki bilgi politikasının gelişmesinin önündeki engellerden biri de diğer politikalarla ortaya çıkan olumsuz eğitim ve kültür yapısıdır. *Eğitim politikası*'nın Türkiye'de yetiştirmeye çalıştığı birey tipi, ezberci mantığa dayalı, sorgulama ve eleştiri yetisinin olmadığı ve araştırmacı kişilikten uzak tiplerdir. Oysa eğitimin amacı, bireyin aklını kullanmasına yardımcı olması, kapasitesinin en üst düzeye çıkarılması ve üretken olmasıdır. Fakat Türkiye'deki eğitim politikası, içinde bilgi merkezlerinin olmadığı ve öğrencilerinin araştırma çalışmalarından uzak olduğu sadece ders kitaplarıyla yetinen bir yapı ortaya çıkarmıştır.

Karakaş'a göre, “Ülkemizde de yeni eğitim anlayışının temel hedefi, öğretim amaçlarını kullanmada bireye etkinlik kazandırmak, eğitimde ağırlık merkezini öğretmenden öğrenciye, ders kitabından çeşitli bilgi kaynaklarına yöneltmek olarak gösterilmektedir. Bu eğitimi destekleyen kütüphanelerin de çocuğa genel kültür ve düşünce özgürlüğü kazandırmak, yöntemli ve verimli çalışma alışkanlığı vermek, yaratıcılığını ve kişiliğini geliştirmek gibi işlevleri olması beklenmektedir” (2001: 289). Bu hedef ışığında Türkiye'deki eğitim sisteminin ve politikalarının daha ilköğretimden itibaren bireye farkındalık kazandırmadığı, eğitim sistemi içinde yer alan okul kütüphanelerinin de işlevsiz bir hale getirildiği öne çıkmaktadır.

1986 yılında yapılan ve Okul Kütüphanelerinin hizmetlerini olumsuz yönde etkileyen faktörleri araştıran bir çalışmada bu konuya önemli vurgular yapılmaktadır. “Okul Kütüphanelerinin; Milli Eğitim Temel Kanunu'na uygun olarak kurulması, hizmetlerin kanuna uygun olarak verilmesi beklenir. Ülkemizde bu doğrultuda

çalışılmaktadır. Ancak; Milli Eğitim Sistemimiz ve eğitim politikaları, okul kütüphanelerine gerekli önemi vermediğinden, hizmetlerini eğitim/öğretim faaliyetlerine etkisi olmamaktadır. Araştırmaya yönelik eğitim anlayışı henüz uygulanmadığından, okul kütüphaneleri kurulsada dahi, istenilen düzeyde ve çağdaş okul kütüphanelerinin amaçlarına uygun hizmet verilememektedir” (Önal, 1986: 25). 1986 yılından günümüze eğitim sistemi, politikasında eleştirilen yönlerin hala var olduğu ve okul kütüphanelerinin hala işlevsiz olduğu, milli eğitim sistemi içinde yer alan okulların çoğunda kütüphanecilerin istihdam edilmediği görülmektedir.

Toplum bireylerinin bilgiyi arama, kullanma ve ondan bir değer elde etme tutumları kültürel yapılarıyla doğrudan ilişkilidir. Gelişmiş ülkelerdeki bilgi toplumları, bireysel anlamda duygu ve düşüncelerini özgür bir şekilde ifade edebilen, iletişim yetenekleriyle sorunlara çözüm bulabilen ve demokrasiden yana tavır alan bireylerden oluşmaktadır. Türkiye’deki sosyo-kültürel yapının ve *kültür politikaları*’nın ortaya çıkardığı birey tipi ise genel olarak bunun aksini yansıtmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bilginin, bir ön kabul yoluyla, ideolojik ya da dinsel değerler sistemi içinde algılanabildiği ve var olan bilginin sınanması için gerekli yolların denenmediği bir kültürel yapı hakimdir. Bu yapı içinde bilgi merkezlerinin değeri anlaşılammış, gelişmiş ülkelerdeki gibi toplumla bilgi merkezleri arasındaki bağ kurulamamıştır.

Yeatman 19. yüzyılda Amerika’daki kültür, toplum ve bilgi merkezleri arasındaki bağı şu şekilde ifade etmektedir. "Amerika’da 19. yüzyılda toplumsal kütüphanelerin oluşmasını ve çoğalmasını destekleyen kültürel etkiler de kütüphaneler kadar karmaşıktır. 19. Yüzyılın başlarında Amerikalılar gelişme ve demokrasiye imanın iki ayrılmaz ögesi olarak bakıyorlardı. Dinde, politikada, eğitimde, iş kollarında, sanatta ve bilimde inanç aynı idi, insanoğlunun mayası iyidir, mükemmel hale gelebilir. Bu insancıl ve aydınlık sonuç için kütüphaneler kapılarını kendisini geliştirmek isteyen herkese açtılar. Gerçek eşitliğin temeli eğitim olduğuna göre, düşük ücretle abonelik hizmeti veren kütüphaneler fırsat eşitliği yaratır ve bireylerin toplumda yetenek ve çabaları oranında yükselmelerine destek olur. Sosyal kütüphaneler gelişme ve demokraside ilerleme kaydedilmesi yanında işsizliği önleyerek etik değerleri zenginleştirir. Ayrıca kütüphaneler kullanıcılarda bağlılık, dayanışma, seçkin bir kimlik edinme gibi özellikler yaratıp, şehirli olmanın da

gururunu yaşatmaktadır. Bütün sosyal gruplardan erkek, kadın ve çocuklar bu kütüphaneler tarafından sunulan yeni olanakların getirdiği fırsatları da kullanma avantajını elde etmiş oldular "(Yeatman, 1985: 354).

Türkiye'deki bilgi merkezlerine karşı olan ilgisizliğin ise bir devlet sorunu ve bunun kültür politikasıyla ilgili olduğunu söyleyen Yılmaz Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. "Kültür politikası yoksunluğunun toplumdaki her bir bireyin kültürel gelişimine yansıyan olumsuz yanı bir yana, mesleğimiz adına bizi kaygılandıran umutsuzluk yaratan pek çok gelişmenin (belki de gelişmemenin) kaynağı olması çok önemlidir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin çağdaş bir kültür politikası olmadığı sürece, karar verici ve yürütücülerin yaklaşımına, algılama ve çözüm üretme düzeylerine, politik düşüncelerine bağlı bir kültürel yapıda kütüphanelerin ve kütüphanecilerin gelişme şansının olduğunu söylemek güçtür. Kanımızca, Türkiye'de yıllardır tartışılan kütüphanelere ilişkin olumsuz tablonun nedenini, bütçede, personelde, binada, dermede arama kolaylığını artık bırakmak zorundayız. Bu ülkede hiçbir yöneticinin bilinçli olarak kütüphanelere karşı olduğu onları geriletmeye çalıştığı söylenemez. Ancak bu kişiler her dönemde değişen kültür politikalarının uygulayıcılarıdır" (Yılmaz, 1998: 1).

Gelişmiş ülkelerde 19. yüzyılda bilgi merkezlerine duyulan gereksinimin sonucunda bilgi merkezleriyle toplum arasında organik bir kurulmuş ve toplumların gelişmesinde bilgi merkezleri önemli bir araç olmuştur. Türkiye'deki kültürel düzeyin gelişmiş ülkeler düzeyinde olmamasından dolayı hem bilgi merkezleri gelişmemiş hem de bilgi hizmetleri alanında gerekli politikalar üretilmemiştir. Okuyan ve kendini geliştiren bireyler kendilerini özgür bir şekilde ifade ederek bilgi toplumu olma yolunda önemli adımlar atmaktadırlar. Fakat ülkemizde bunu görmek maalesef mümkün değildir. Çağdaş kültür politikalarıyla toplumlarını bilgi toplumu olma yönünde hazırlayamayan ülkeler aynı zamanda bu eksiklikleriyle bilgi politikalarının oluşmasında da engel olmaktadır. Bir başka deyişle, bilgi politikasının, diğer politikalarla birlikte ele alınması bilginin daha kapsamlı bir şekilde kullanılmasına yol açacak ve bilgi endüstrisinin gelişmesini sağlayacaktır.

Ekonomik, sosyal, kültürel, hatta politik ve bilimsel sistemlerin olumlu ve verimli bir biçimde işlemesini sağlayan ulusal bilgi politikasının oluşturulması birçok

ülke tarafından farklı zeminlerde destek bulmuştur. AB’de Avrupa Komisyonun bizzat bu politikaları geliştirdiği, üye ülkelerde bu konun bakanlıklar düzeyinde sahiplenildiği, ABD’de ise başkanlık düzeyinde ilgi gören politikalar olarak kabul edildiği bilinmektedir. Türkiye’de ise ulusal bilgi politikalarının ya da bilgiyle ilgili politika çalışmalarının kalkınma ve bilim politikalarında çeşitli bakanlıkların içinde bulunan kurumlara (DPT, TÜBİTAK v.b.) verildiği görülmektedir. Fakat bu kurumlar arasında gerekli koordinasyonun olmaması ve yasayla desteklenen kurumlar olmamaları nedeniyle çalışmaları hep sekteye uğramıştır. Özellikle de değişen siyasi yapıyla birlikte ortaya çıkan yeni hükümetler ve bürokratik yapı bilgi politikalarının sağlıklı bir zeminde yapılamamasına neden olmaktadır. Ülkenin kalkınma, bilim ve bilgi politikaları 2011 yılına kadar çeşitli kurumlar tarafından yürütülüyorken, 2011’de adlarında kalkınma, bilim ve teknoloji kavramlarının yer aldığı bakanlıklar kurulmuştur. Burada dikkati çeken husus ise kalkınma ve bilim ve teknoloji bakanlıklarının iki ayrı bakanlıktan oluşmasıdır. Kalkınma için bilim ve teknolojinin önemi, yerli bilim ve teknoloji olmadan kalkınmanın olmayacağı da açıkça ortadayken bu durumu anlamak güçleşmektedir.

Çapar’a göre, “Ulusal bilgi politikasını kimin/hangi kuruluşun oluşturacağı hususunda çeşitli seçenekler vardır. Her ülke kendi koşullarına en uygun olan seçeneği benimseyebilir. Bunlardan biri devletin ulusal düzeyde bir kurum oluşturması ya da var olan bir kurumu bu iş için görevlendirmesidir. Kütüphaneler de dahil olmak üzere bilgi hizmetleriyle ilgili her kuruluşun kendi politikasını oluşturması ve sonradan aralarında kurulacak bir eş güdümlü politikanın ülke çapında yaygınlaştırılması bir başka seçenektir. Ulusal bilgi politikasını belirleme işini ülkenin bilim ve teknoloji kuruluşları ya da ulusal plânlama kuruluşu da üstlenebilir” (Çapar, 1997: 17).

Başka bir yaklaşım ortaya koyan Nwoye ise “ulusal bilgi politikası oluşturma görevini birden fazla kurumun eşgüdüm içerisinde paylaşabileceğini söylemektedir. Kimi zaman ülkenin birden fazla kuruluşu bu sorumluluğu paylaşır. Ulusal bilgi politikasının oluşturulmasını hangi kuruluş üstlenirse üstlensin, ilk görevi amaçları belirlemek olmalıdır. Bu kuruluş yalnız ulusal bilgi politikasını oluşturmakla kalmayıp bilgi kaynakları ve hizmetlerinin gelişimine rehberlik etmeli, bu gelişimi canlı tutmak üzere gerekli güdülemeyi sağlamalıdır” (1985: 28).

Bilgi politikalarını oluşturması beklenen kurumların mutlaka yasal bir dayanağının olması gerektiğini söyleyen Galperin, aksi halde kurumlar arası koordinasyon sorununun bu politikalar için bir engel olabileceğini söylemektedir. “Her kurum onun otoritesi konusunda son derece kiskantır ve yasal bir düzenleme olmadıkça merkezi bir koordinasyon sağlamak son derece zordur” (2004: 125). Bu yüzden değişen siyasi yapı ve ortamla birlikte devlet içinde örgütlenen bir yapının görevini eksiksiz olarak yerine getirebilmesi için yasal dayanağının olması gerekmektedir.

Ulusal bilgi politikalarının Türkiye’de oluşturulması ve uygulamaya geçirilebilmesi için bu politikaların değişmez ama geliştirilebilir devlet politikaları olarak ele alınması ve devletin en st organlarında, (TBMM, Bakanlar Kurulu v.b) kabul görmesi gerekmektedir. Bunun yanında ulusal bilgi politikaları belirlenirken bilgi hizmetleri veren kurumların mesleki yapılanmalarından (TKD, ÜNAK) doğrudan yararlanılmalıdır. Fakat Türkiye’de bunun böyle olmadığı, sağlıklı işleyen bir politikanın olmadığı bundan dolayı da doğru ve sağlıklı bir kalkınmanın yapılamadığı son yarım asırda görülmüştür.

Ulusal bilgi politikalarıyla ilgi son bir eksiklik ise bilgi merkezlerinde ve mesleki kuruluşlarda görev alan kütüphanecilerin ve bilgi uzmanlarının bu konulara kayıtsız kalması ve bu görevlerini meslekten olmayan insanlara kaptırmasıdır. Toplu’ya göre bilgi politikalarına ilişkin alan bilgi uzmanlarından çok meslek dışı kişiler tarafından doldurulmakta ve bu alana ilişkin politikalar bu kişiler tarafından oluşturulmaktadır. “Türkiye’de sağlıklı bir ulusal bilgi politikasının saptanarak yürürlüğe konamamasının nedenlerinden biri de uygulama aşamasında her türlü sorumluluğu üstlenen kütüphaneci ve diğer bilgi uzmanlarının politika belirleme aşamasında aynı sorumluluğu stlenememesinden kaynaklanmaktadır. Politika belirlemede yetkili örgütlerde kütüphaneci ve diğer bilgi uzmanları etkin olarak görev almamakta, sorunlar ve öneriler meslekten olmayan kişiler tarafından belirlenmektedir. Bu durum ise, bu kişilerin bilgi merkezlerinin uygulamalarına uzak olmaları nedeniyle tutarsız ve sağlıksız politikaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır” (1994, 35-36)

Türkiye'de bilgi üretmek ve bu bilgiyi kullanarak toplumun temel gereksinimlerini karşılamanın yolu etkin bir ulusal bilgi politikası oluşturmaktır. Bunun için ise yukarıda sayılan temel eksikliklerin giderilmesi ve hızla uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Bilginin günümüzde hayati bir öneme sahip olduğu gözden kaçırılmadan gerekli örgütlenmeye gidilmeli ve yasal dayanağı olan bir yapı ortaya çıkarılmalıdır. Bunun olmaması halinde gelişmiş ülkeler çalışarak ve üreterek yeni bir çağa girerken biz hala süslü kavramları kullanmaya devam ediyor olacağız.

4.3.2. POLİTİKASIZLIĞIN SONUÇLARI

Türkiye'de kalkınma planlarının, bilim ve teknoloji politikalarının bir unsuru olması beklenen bilgi merkezleri ve hizmetlerinin bu politika ve planlarda yer almadığı açık bir şekilde görülmüştür. Bunun nedeni ise bütünsel bir yaklaşımla oluşturulması gereken bir bilgi politikasının eksikliğidir. Tabii bu politika eksikliğinin bazı sonuçları olmuştur. Öncelikli olarak, bu sonuçlar Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmiş batı ülkelerinin gerisinde kalmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler sınıfından, gelişmiş ülkeler sınıfına çıkmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti bu politika eksikliğinden dolayı istediği hedefe varmakta zorlanmaktadır. Bu politika eksikliğinin ulusal anlamda ne gibi sonuçlarının olduğunu sırasıyla değinmek gerektiği kanısındayım.

Ulusal bilgi politikasına ilişkin duyarsızlığın ortaya çıkardığı sonuçlardan ilki, bilgi politikalarıyla organik bağı bulunan ve bilgi politikalarına kaynaklık eden bilgi merkezlerinin yasal bir dayanaktan yoksun olmasıdır. Toplumsal düzeyde bilgi merkezlerine karşı var olan duyarsızlığın devlet erki düzeyinde devam ettirilmesi bu kurumların yıllardır atıl bırakılmasına ve gelişmemesine neden olmuştur. Yasalarla korunan Milli Kütüphane ve Meclis Kütüphanesi dışındaki bilgi merkezlerinin bağlı buldukları kurumların mevzuatlarına göre yönetilmesi ve kurumların yöneticilerinin de meslektan olmaması hizmet anlayışının ve derme gelişiminin ileri bir düzeye çıkamamasına neden olmuştur.

Toplu'ya göre "Toplumun bilgi gereksinimleri ve bilgi edinme alışkanlıkları ile bilginin yayımı için gerekli yasal, teknolojik v.b. alt yapı koşulları, bu politikalar

içersinde tanımlandığından, doğal olarak ulusal bilgi politikasının saptanması ve stratejilerinin belirlenmesi de böyle bir ilişkiyi zorunlu kılmaktadır” (1999: 337-338). Bundan dolayı bilgi merkezlerinin yasal dayanaklardan yoksun bırakılmaması gerekmektedir. Bunun aksini ülkemizde yıllardan beri görüyor ve yaşıyoruz.

Bilgi toplumu olduğunu iddia eden bir ülkenin bilgi merkezlerine bu denli duyarsız olması kamu anlayışının topluma yansıyan yanıdır. Bununla birlikte bilgi merkezlerinin bu yasal boşluk içinde politika üretememeleri aynı zamanda birbirleriyle eşgüdüm sorununa neden olmakta ve gereksiz yere kaynak insafına neden olmaktadır. Gray’de bur tür sorunların ortadan kaldırılmasının yolunu yasal düzenlemelere bağlamaktadır. “Ulusal enformasyon politikasının yasal görünümünün enformasyon alanındaki yasalar dışında kalan ve bu alana etkileyen yasaları da kapsamaması ve yasaların enformasyon merkezlerinin kuruluş amaçlarını, görev ve sorumluluklarını tanımlaması gerektiğini belirtmektedir” (1988: 66).

Ulusal bilgi politikasıyla ilgi eksikliğin yol açtığı ikinci sonuç, Türkiye’deki bilgi merkezleri arasında eksikliği duyulan eşgüdüm ve işbirliği sorunudur. Eşgüdüm eksikliği, bilgi merkezleri birbirinden habersiz ve bağımsız bir şekilde hizmet vermelerine ve kendi aralarında işbirliği kuramamalarına neden olmaktadır. Bu da genel olarak ülke düzeyinde bilgi merkezleri, bilgi kaynakları ve bilgi hizmetleri standartların oluşmamasına ve işbirliğinin sağlanamamasına yol açmaktadır. Bu eşgüdüm ve işbirliğini sağlayacak bir kurumun olmamasıyla da doğrudan bağlantılıdır.

Ulusal bir bilgi politikasının ve bilgi merkezlerine ait alt politikaların olmaması, bilgi merkezlerine yön verebilecek bir kuruluşun bulunmayışı önemli bir eksiklik olarak kabul edilmektedir. “Böyle bir kuruluşun bulunmayışı bilgi merkezleri arasındaki eşgüdümü olanaksızlaştırmaktadır. Kısacası bilgi merkezleri farklı otoritelere bağlıdır ve böyle olması da normaldir. Ne var ki, yadırganması gereken nokta, bu farklı kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlayacak bir üst organın bulunmayışıdır. Böyle olduğu içindir ki, çeşitli kütüphaneler arasında eşgüdüm sağlanamamakta, her kuruluş kendine göre bir politika izlemektedir. Kütüphanecilik gibi standardizasyonun büyük önem taşıdığı bir alanda, bu durum her türlü standartlaşmayı ve işbirliğini olanaksız kılmaktadır” (Çelik, 1991: 66).

Aybaş, eski tarihli bir çalışmasında bilgi merkezlerinin hem hizmetleri hem de kaynakları açısından eşgüdümüne ihtiyacı olduğunu belirtmekte ve bunun yolunun da sağlıklı bir ulusal bilgi politikası hazırlamaktan geçtiğini ifade etmektedir. “Bilgi kaynaklarını, öz kaynaklar olarak öncelikli olarak ele alıp değerlendirmek zorundayız. Bu değerlendirmeyi gerçekleştirme işinde öncü bir örgütün soruna sahip çıkması zorunludur. Yasal güçlerin sağlanması bu öncü örgütün girişimlerini destekleyecek ve gerçekleştirecektir. Her şeyden önce ülkenin bilgi politikasının saptanması ve bu politikanın ışığı altında bilgi sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir” (1979: 146). Günümüzde bu eşgüdüm sorunlarının bir nebze de olsa belirli politikalarla çözüldüğü bilinse de bu eşgüdüm çalışmalarının istenen düzeyde olmadığı düşünülmektedir.

Türkiye’deki politika eksikliğinin diğer bir sonucu ise bilgi merkezleri ve bilgi hizmetleri alanındaki standardizasyon sorunudur. Bilgi merkezleri ve hizmetlerinin standartlaşması konusunda uluslararası alanda önemli adımlar atılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. Uluslararası bibliyografik denetim standartlarından olan MARC, UNIMARC ve diğer standartlara bakıldığında bugün bu standartların birçok ülkede etkin bir şekilde kullanıldıkları görülmektedir. Yukarıda sözü edilen standartlar açısından bakıldığında ülkemizdeki durum istenilen düzeyde olmasa da bazı çalışmalar yapılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığının desteğiyle 1988’de yapılan Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma adlı komite toplantıları, İngilizce’den çevirisi yapılan Withers’ın, “**Kütüphane Hizmeti Standartları**” adlı kitabı, IFLA Halk Kütüphaneleri hizmet kılavuzu ve son yıllarda çokça konuşulan Pulman ve Calimera projeleri standartlarla ilgili ülkemizde yapılan çalışmalardır.

Türkiye’de standartlaşma çalışmalarını yürüten TSE’nin ISO’dan çevirmiş olduğu bir dizi standart olduğu halde bu standartlar bilgi merkezleri tarafından pek de ilgi görmemiştir. Özellikle MARC formatı hakkında 1984’ten bu yana başlayan tartışmalar ve araştırmalar olduğu halde TSE’nin ISO’dan çevirdiği ve MARC formatının standardı olan ISO 2709 numaralı standart pek az bilinmektedir. “*TS 2733/Nisan1977. Türk Standartları. Dokümantasyon: Miknatıslı Şerit Üzerinde Bibliyografik Değişim Biçimi*” (TSE, 1977) adıyla 28 Nisan 1977’de çevrilen ve yayınlanan bu standardın zorunlu olmaması ve bilgi sisteminin oluşturulmasına

yönelik bir politikanın olmaması nedeniyle standart hiç rağbet görmemiştir. Bunun dışında ISO 15489 Uluslararası Belge Yönetim Standardı 2001 yılında yayınlanmıştır.

Türkiye’de bilgi teknolojilerinin bilgi merkezlerinde uygulamaya girmesiyle birlikte birçok merkez hemen bu teknolojiyi edinmiş ve hizmetlerini daha çok bilgisayar destekli vermeye başlamıştır. Fakat belirli standartlar doğrultusunda oluşturulmamış olan otomasyon sistemleri maalesef kütüphaneler arası işbirliği çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir. “Bilgi merkezi otomasyonunun ilk yıllarında gözlemlenen hatalı yaklaşımlar görülmektedir. Birçok kütüphane bilgisayar yanlılığına yakalanmış ve sistemlerindeki sorunları çözmeden, gerekli olurluk çalışmalarını yapmadan donanım satın almakta ve yerel olarak yazılım geliştirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte standartlar tamamıyla göz ardı edilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak, birbiriyle uyumluluğu sağlanamayacak sistemleri giderek artmaktadır” (Küçük, 1991: 197).

Ülkemizde bilgi merkezlerine yönelik standartlar ve standartlaşma çalışmalarının henüz etkili bir şekilde yapılamamasının nedenleri acaba nedir? Daha önce bu konuda yapılan bir araştırmada, Türkiye’deki bu çalışmaların çok yavaş ilerlemesinin nedeni belirtilmiştir. “Türkiye’de ulusal kütüphanecilik politikasının olmayışı ve kütüphaneciliğe yön verecek bir otoritenin bulunmayışı bu sonucu doğurmaktadır. Bu yüzden, ne kütüphanelere ilişkin standartlar ortaya konulabilmiş, ne de konuyla ilgili mevzuat hazırlanabilmiştir” (Çelik, 1991: 84).

Farklı bir kaynakta da yine yaptırım gücü bulunan bir otoriteye değinilmiştir. “Türkiye’de bilgi aktarımı, bilgi depoları (kütüphane ve bilgi merkezleri) konularında normları ve standartları belirleyecek, kütüphane, dokümantasyon, arşiv sorunlarını ulusal planda ele alacak yaptırım gücü ve olanakları bulunan, tercihen Başbakanlık’a bağlı, üst düzeyde, sürekli bir planlama ve koordinasyon konseyine gereksinim vardır. Böyle bir ulusal konsey, çeşitli kütüphane türlerine yönelik ayrı ayrı çalışmaların, gelip geçici toplantıların, rastlantı olarak ortaya çıkabilecek perakende raporların hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceği bir bütünlüğü, sürekliliği ve uygulamalara geçebilme gücünü berberinde beraberinde getirecektir” (Baysal, 1987: 1,2)

Ülkemizdeki bilgi merkezlerinin sorunlarının çözümlenemeyişindeki nedenlerden dolayı etkin, verimli ve kaliteli bir hizmet verilemesi olanaklı olmamaktadır. Bilgi merkezlerinin tüm sorunlarının yanında standartlar ve standartlaşma konusu da ulusal bilgi politikasının eksikliğinden olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu yüzden, ülkemizdeki bilgi merkezlerine yeni bir vizyon kazandıracak ve bu merkezlerin sorunlarını ulusal düzeyde tartışıp, çözümlenecek bir organın oluşturulması gerekmektedir. Bunun yolu ise ulusal bilgi politikası ışığında yapılacak politikalara bağlıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya genelinde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok hızlı değişim yaşanmış ve bu değişimin en çok görüldüğü alanlar ise bilgi ve enformasyon teknolojileri alanları olmuştur. Bu değişimlerin birçok nedeni olsa da en önemli neden olarak, özellikle de 2. Dünya savaşından sonra batılı ülkelerin silahlanmaya ve uzay araştırmalarına verdikleri önem gösterilebilir. Aynı zamanda ülkeler arası soğuk savaş dönemi olarak nitelendirilen bu süreçte yoğun bir bilgi patlaması yaşanmış ve bu durum bilgi teknolojilerinin gelişmesine ve dünya geneline yayılmasına da neden olmuştur. Özellikle bugün gelişmiş ülke olarak adlandırılan ülkeler bu teknolojilerden, belirli politikalar ışığında doğrudan yararlanarak yeni teknolojiler üreterek aynı zamanda bilgi toplumu olma yolunda büyük adımlar atmışlardır. Bu süreçte gelişmiş ülkelerin yaşadığı bu dönüşüm ve gelişimde bilgi merkezlerinin ve kütüphanelerin çok önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Özellikle de ulusal bilgi politikalarıyla ilgili çalışmalarda bilgi merkezleriyle bilgi politikalarının birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak ele alındığı ve bilgi merkezlerinin yasal olarak desteklendiği de görülmektedir. Batıdaki bilim ve ulusal bilgi politikalarının bir devlet politikası olarak algılandığı, bu politikaların değişen hükümetlere göre değişmediği sadece günün koşullarına göre revize edildiği görülmüştür. Yine bu tür çalışmalar sırasında politikacılara başkanlık düzeyinde danışmanlık veren bazı kütüphanecilik örgütlerinin varlığı da bilinmektedir.

1960'dan sonra başlayan bilgi toplumu modelinin en önemli özelliği, bilginin aktif olarak kullanıldığı toplum yapısıdır. İyi bir birey ve örgütlü bir toplum olmanın yolu, üreterek zenginleşmek ve buna bağlı olarak hayat standartlarının ve kalitesinin artırılması için uğraş vermektir. Bunu yapmanın ilk adımı ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla ortaya çıkacak olan bilgi birikiminin ulusal bilgi politikalarıyla desteklenmesidir. Özellikle 2. Dünya savaşından sonra bilgi yoğun toplumlarda benzeri görülmemiş bir bilgi patlamasının olduğu ve bu bilginin kontrol altına alınıp daha sağlıklı ve verimli bir şekilde yönetilmesi için ülkelerin bilgi politikaları oluşturdukları gözlenmiştir. Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir bir kalkınma için bu politikaların çok önemli olduğu fikri kabul gören

bir anlayış olmuştur. Gelişmiş ülkelerdeki bilgi politikalarının, mikro/makro düzeyde büyüme, bilimsel ve teknolojik açıdan büyük katkıları olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde de, batıda yaşanan bu gelişmelere uzak kalmamak için aynı tarihlerde bazı adımlar atılmıştır. Özellikle de Kalkınma Planları, Bilim Politikaları ve Strateji Projelerinde ülkenin kalkınması, bilimsel ve teknolojik olarak ilerlemesi için bazı adımlar atılmıştır. Fakat Türkiye'deki siyasi yapının son yarım asırlık dönemine bakıldığında siyasi dalgalanmaların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Hal böyle olunca ortaya çıkan her siyasi dalgalanmayla birlikte plan ve politikaların yarıda kaldığını ve bu politikaların uygulanması yönünde ciddi bir siyasi otorite boşluğunun olduğu görülmüştür. Değişen siyasi yapının bu politikalara olumsuz etkisinin yanında bilim, teknoloji ve ulusal bilgi politikalarının belirlenmesi ve uygulanması aşamasında hem devlet hem de toplum nezdinde bir isteksizliğin olduğu da gözden kaçmamaktadır. Bilimsel kurum ve kuruluşların bu politikaları belirlenmesi konusunda çok önemli çalışmalar yapmış olmalarına rağmen, hükümetlerin bu politikaları içselleştirip devlet politikası haline getiremediği de görülmektedir.

Türkiye, bilgi toplumu olma yolunda teknoloji üretebilmek için gerekli politikaları oluşturamamış ve yatırımlarını yapmamış bir ülke konumundadır. Bunun nedeni ise sanayileşmesini tamamlayamamasıdır. Buna paralel olarak Batı toplumlarının bilgi toplumuna geçmiş olması Türkiye'nin zorluklarını da arttırmıştır.

Gelişmiş batı ülkelerinde bilim, teknoloji ve ulusal bilgi politikaları ışığında bilimsel çalışmaların önemli aşamalar kat ettiği ve özellikle de bu çalışmaların sanayi sektörü tarafından desteklendiği görülmektedir. Türkiye'de ise endüstri kesimi bu tür çalışmalara batıdaki gibi yaklaşmamış, özellikle de AR-GE ye yapılan çalışmaları ya yüksek maliyetli bulmuş ya da gereksinim duymamıştır. Bunun sonucu olarak batıdaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler ithal edilmiştir. Ayrıca toplumu ilgilendiren birçok alanda katkısı beklenen hem kamu otoritesinin hem de özel sektörün doğru bir bakış açısı sergilemediği görülmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'de hem devlet düzeyinde ve hem de toplumsal düzeyde bilgi üretecek bir yapının oluşmadığını söylemek, üzücü de olsa acı bir gerçekliktir.

Türkiye'deki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağlıklı bir şekilde ilerlememesi bilgi alanındaki yapılanmayı da olumsuz yönde etkilemiştir. Yapılan kalkınma ve bilim politikalarında bu olumsuz bakış açısının sonucu olarak kütüphane ve bilgi merkezlerinin çok sağlıklı geliştiği, belirli yasal düzenleme ve politikardan yoksun olduğu görülmektedir. Bu alana ilişkin eksikliklerinden biri de ülkenin bilgi üretme noktasına gelememiş olmasıdır. Daha çok uluslararası gelişmeler takip edilerek onlardan yararlanılmış, gelişmiş ülkelerin bilgi teknolojileri kullanılmış fakat ülkemize yönelik plan ve programlar için adım atma yoluna gidilmemiştir.

Türkiye'ye ilişkin bu olumsuz tablonun ve değerlendirmelerin ortadan kaldırılması, hem devlet hem de toplum nezdinde kabul edilen bilginin üretimi ve kullanımının temel yolu sağlıklı bir şekilde yapılan ve işletilen Ulusal Bilgi Politikası'na bağlıdır. Belirlenen bu bilgi politikasıyla ülkenin bilgi alanına çok daha sağlıklı bir yaklaşım sergilenerek bilgiyi üreten, sağlayan, kullanan, yayan kurum ve kuruluşların özellikle de bilgi merkezlerinin görev tanımları ve sorumlulukları belirlenmelidir.

Bilgi politikalarının hazırlanması sırasında genel olarak ülkelerin yaşadığı sorunlar birbirine benzese de, bu sorunların ülkelerin kendi dinamiklerine göre çözümlenmesi gerektiği kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu sorunlar devleti, özel sektörü, toplumu ve özellikle de bir ülkedeki bilgi kullanıcılarını ilgilendirdiği için ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Ayrıca ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının farklılığı bu sorunların çözümünde farklı yaklaşım tarzları geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Ülke içinde bilgi hizmetlerinin koordineli bir biçimde dağıtılması ya da bazen birleştirilmesi biçiminde bir eşgüdümün ve koordinasyonun sağlanmasında karar merkezi olacak bir üst kuruluşa gereksinim vardır. Bu merkez ülke içindeki tüm bilgi hizmetleri ile ilgili kuruluşlarla, bilgi teknolojileri ve AR-GE'yi de kapsamına almalıdır. Önceki başlıklarda Türkiye'deki kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin hangi mercilere bağlı olarak hizmet vereceği açıklanmıştı. Bilgi hizmetleriyle ilgili tüm kurumlar, çeşitli türlerdeki kütüphane ve bilgi merkezleri bir yönetim içinde birleştirilmeli ve hizmet verirken bu merkezlerin birbirilerini tamamlaması yoluna gidilmelidir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, gelişmiş ülkeler bilgi çağıının ve bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi tabanlı yapılardan ciddi anlamda yarar elde etmektedirler. Oluşan bu yeni toplumsal yapı bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve adeta bir örümcek ağı gibi dünyaya ördükleri ağlarla anlam kazanmaktadır. Bilgi çağı dediğimiz bu çağa ayak uydurabilmek ve gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin arasındaki uçurumun daha fazla açılmaması için gelişmekte olan ülkelerin bilgi ve iletişim teknolojilerini üretmeleri kaçınılmaz bir zorunluluktur. Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve sosyal olarak kalkınabilmesi için de bu teknolojileri ithal etmek yerine üretmesi gerekmektedir. Bu teknolojilerin üretilmesinin yolu ise ülkedeki bilgi merkezlerini aktif bir şekilde hayatın içine dahil edecek ve ülkedeki bilgi birikimini doğru bir şekilde yönlendirecek bir Ulusal Bilgi Politikasının hazırlanmasından ve uygulamaya konmasından geçmektedir.

Bu tezde ele alınan Ulusal Bilgi Politikalarıyla ilgili çalışmalar, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kütüphane çalışmaları ve 1960'larda başlayan Planlı Kalkınma Döneminden günümüze kadar incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak kalkınmasını destekleyecek, ülkenin kültür mirasını barındıran bilgi merkezlerini yasal bir zemine oturtacak ve daha aktif bir duruma getirecek olan Ulusal Bilgi Politikası bağlamında; Türkiye'deki kütüphane raporları, yasal düzenlemeler, hükümet programları, beş yıllık kalkınma planları, milli eğitim şuraları değerlendirilmiş ve bu değerlendirmelerin neticesinde bu çalışmaların Ulusal Bilgi Politikasının temel yapı taşları olduğu sunucuna varılmıştır. Ancak bu çalışmaların daha ileriye götürülemediği ve bununla birlikte kütüphane, arşiv ve bilgi merkezlerinin bu çalışmalarda görece yüzeysel olarak ele alındığı da tespit edilmiştir. Bilgi politikaları ve bilgi merkezleriyle ilgili çalışmalar, içinde buldukları dönem şartlarına göre şekillenmiştir. Bu şartlar, Türkiye'deki bilgi merkezlerinin kurumsallaşamamasına ve bilgi hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde verilememesine neden olmuştur. Batılı örnekleriyle paralel doğrultuda oluşturulamayan, dönemsel çalışmalarla geçiştirilen ve devlet politikası haline getirilemeyen "Ulusal Bilgi Politikasının" eksikliği genel anlamda hem ülkenin kalkınamamasına hem de kültürel bir değer olarak kabul edilen bilgi merkezlerinin gelişmemesine neden olmuştur. Bu durum ise bilgi toplumu olma yolunda hedefleri olan Türkiye Cumhuriyetinin bu hedefine varmasını ötelemiştir. Tezin sonunda elde edilen sonuçlar, "*Türkiye'de ulusal düzeyde bilgi sistemlerini ve bilgi hizmetlerini düzenleyen bir ulusal bilgi*

politikasının bulunmaması, kütüphaneleri, bilgi merkezlerini bununla birlikte bilgi toplumu olma yolunda adımlar atan ülkemizi de olumsuz yönde etkilemektedir ” şeklindeki hipotezimizi kanıtlamıştır.

Ulusal bilgi politikasının Türkiye’de hazırlanmasına ve uygulamaya konmasına ilişkin öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Türkiye’de ulusal bir bilgi politikası oluşturmanın ve bilgi toplumuna dönüşmenin ilk adımı olarak bilgi merkezlerinin bu politikaların ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmelidir.
- ✓ Kamu ve özel sektör arasında gerekli eşgüdümü sağlayacak, yasal dayanağı olan merkezi bir örgütün oluşturulması ve bu örgütün özerk bir yapıda olması gerekmektedir. Çünkü hükümetler üstü ve yasayla kurulan bir örgüt daha sağlıklı politikalar üretecek ve bunları uygulama fırsatı bulacaktır.
- ✓ Yasal dayanaktan yoksun olan, TÜBİTAK, ULAKBİM, TÜRDOK ve DPT (Devlet Planlama Teşkilatı 61. Hükümet döneminde faaliyetleri son erdirilerek Kalkınma Bakanlığı çatısı altına alınmıştır.) ile ilgili düzenlemelerin yapılması bu kurumların daha etkin ve sağlıklı bir şekilde çalışmasına yol açacaktır. Özellikle TÜBİTAK’ın sosyal bilimleri dışlayan bütüncülükten uzak yapısından kurtulması ve tüm akademik hayatı sahiplenmesi bilimsel gelişmelerin geleceği açısından bir zorunluluktur.
- ✓ Bilimsel gelişmelerin özellikle de üniversitelerde yapılması ve ilerlemesinden dolayı, üniversite kütüphanelerinin daha sağlıklı bir yapıya ve yeterli bütçeye kavuşturulması gerekmektedir.
- ✓ Yasal dayanağının bulunmasına rağmen bugüne kadar kalkınma ve bilim politikalarından da dışlanan, ülkemizin geçmişiyle geleceği arasında köprü olan Milli Kütüphanenin bu çalışmalara katılımı etkin olarak sağlanmalıdır.
- ✓ Avrupa Birliğine girme çalışmalarına paralel olarak, AB politika ve programlarında bilgi merkezlerine verilen önem göz önüne alınmalı, ulusal anlamda düzenlemeler yoluyla bilgi merkezlerinin daha aktif bir hale getirilmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Ulusal bilgi politikasının diğer politikalarla ilişkisi de göz önüne alınarak özellikle eğitim ve kültür politikalarıyla ilgili yeni değerlendirmelerin yapılması gereklidir.

- ✓ Toplumun bilgiyi kullanarak üretebilen bir hale gelmesi için özellikle de okul kütüphanelerinin eğitim politikasındaki yerinin belirlenmesi ve düşünebilen, araştırabilen özgür bireylerin yetiştirilmesine olanak sağlanmalıdır.
- ✓ Ulusal bilgi politikasının belirlenen hedefler doğrultusunda sağlıklı bir şekilde işlemesi bilgi uzmanları, kütüphaneci ve arşivcilerin sağlayacağı bilgi hizmetlerinin doğru, güvenilir ve verimli olmasıyla ilgilidir. Bunun için bu kişilerin mesleki anlamda dünyadaki gelişmeleri yakından takip edip kendilerini daha donanımlı hale getirmeleri bir zorunluluktur. Bu bağlamda mesleki eğitim veren Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleriyle işbirliğine gidilmelidir.
- ✓ Ulusal bilgi politikalarının bilgi merkezlerini ilgilendiren bölümlerinin hazırlanması aşamasında tüm bilgi merkezi türlerinde çalışan kütüphanecilerden oluşan bir komisyonun kurulması ve bu komisyonun sürece aktif olarak katılmasının yolu açılmalıdır. Bu komisyonun mesleki bir örgüt olan TKD çatısı altında birleşmesi kanımca doğru olacaktır.

Yukarıda sıralanan önerilerin aslında birbirini tamamlayan öneriler olduğu, birinin eksikliğinin başka bir alanı olumsuz yönde etkileyeceği kaçınılmazdır. Ülkenin bilgi birikimini doğru yönlere yöneltecek ve ülkenin gelişmiş ülkeler düzeyine yükselmesini sağlayacak unsur bir Ulusal bilgi politikasıdır.

Günümüzde temel eğitimden üniversite eğitimine kadar geçen süreçteki eğitimi düzenleyen politikalar konusunda yeni arayışlar olmasına rağmen, çağdaş anlamda bir eğitimin verilememesinin altında yatan en önemli neden, kütüphane, arşiv ve bilgi merkezlerinin dışlandığı bir eğitim politikasının izlenmesidir. Ülkemizde hazırlanan Kalkınma Planları, Bilim ve Teknoloji Politikaları ve bilgi Politikası sayılabilecek çalışmaların bilgi merkezlerine ve hizmetlerine yönelik yaklaşım problemleri gelişmiş ülkelerdeki “Ulusal Bilgi Politikaları”nın hazırlanmasıyla çözülecektir. Oysa gelişmiş ülkelerde yaşam boyu öğrenme doğrultusunda bilgi merkezleri aktif olarak kullanılmaktadır. Eğitimin yalnızca örgün öğretimle kazandırılmayacağı yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle kütüphane, arşiv ve bilgi merkezlerinin yaşam boyu eğitim ve öğretimdeki rolü gözlerden kaçmamalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, Tuncel.: 1997 “Ulusal Bilgi Politikası ve Milli Kütüphane”, **33. Kütüphane haftası Bildirileri** içinde, (31 Mart-6 Nisan 1997, Ankara), haz. Bülent Yılmaz, Ankara, TKD.

An action programme for electronic highways. Government of the Netherlands, 1994.

Ak, Mehmet Zeki; Gülmez, Ahmet.: 2006 “ Türkiye'nin Uluslararası Yayın Performansının Analizi”, **Akademik İncelemeler**, 1, 1, s. 25-43.

Aslan, Selma.: 1997 “Ulusal Bilgi Politikası Sorunsalına Pragmatik Bir Yaklaşım”, **Türk Kütüphaneciliği**, 11, 3, s. 208-216.

A. Senn, James.: 1995 **Technology in Business**, New Jersey, Prentice Hall Int.

Atılğan, Doğan.: 1995 “Türkiye’de Kütüphaneciliğin Gelişimi”, **Türk Kütüphaneciliği**, 9, 1, s. 10-20.

Atılğan, Doğan. 1998 “Üçüncü Bin Yıla Giderken Kütüphanelerimiz”, **Türk Kütüphaneciliği**, 12, 1, s. 47-53.

Avrupa Birliği.: 2007 Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (Çevirimiçi), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=264&l=1>, 25.11.2009.

Aybaş, O. Tekin.: “Enformasyon Kaynaklarının Kullanılmasında Eşgüdüm”, **TKDB**, 28, 3, 142-150.

Baily, M., R. Z. Lawrence.: 2001 “**Do We Have a New E-conomy**”, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, Working Paper No. 8243.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu. Kanun No : 2527", T. C. Resmî Gazete, 2 Temmuz.

Baş, İ. Melih.: 1998 “Dalgalarla Gelen Gelecek Kurgubilimci Guru: Alvin Tofler”,
AD Business Notebook, Mart, s. 28-37.

Baysal, Jale.: 1987 “Sayın Titiz’e Sesleniş” **Cumhuriyet**, 1 Ağustos.

Baysal, Jale.: 1987 **Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler**, İkinci Bası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bearman, T.C.: 1986 “National information policy: an insider view”. **Library Trends**, Summer, s. 105-118.

Bessant, John.: 1991 **Managing Advanced Manufacturing Technology**, Manchester, Blackwell.

Bilgi, (Çevirimiçi), <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx>, 23.08.2008.

Bilgi.: 1992 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 6. Cilt, İstanbul.

Bilgi, (Çevirimiçi), <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/bilgi>, 06.10. 2008.

Bilgi Toplumu Stratejisi: 2006-2010, DPT, (Çevirimiçi),
<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/btstrateji/BilgiToplumuStratejisi-28072006.doc>, 01.11.2010. **1. Bilim ve Teknoloji Şurası**.: 1990. Ankara: TÜBİTAK.

Bozkurt, Veysel.: 1996 **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, İstanbul, Sistem Yayıncılık.

Büyükdöven, Sabri.: 1987 **Eğitim Sosyolojisine Giriş** “Yazılar”, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası.

Central Office of Information.: **1998 Our information age: the Government's vision**, London, Central Office of Information.

Çakın, İrfan.: 1984” Turkish librarianship: historical context”, **International Library Review**, 16, 71-77.

- Çapar, Bengü.: 1981 "Planlı Kalkınma Döneminde Kütüphane Hizmetlerine Yasalar Açısından Genel Bir Bakış", **TKDB**, 30, 1, s. 24-32.
- Çapar, Bengü.: 1997 "Bilgi Politikası", **IFLA 95'e Doğru Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu ve I. Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Konferansı** içinde (16-20), Ankara, TDK.
- Çapar, Bengü.: 1998 "Türkiye'de Bilgi Politikası ve Kullanıcılar", **Kültür Politikaları ve...34. Kütüphane Haftası Bildirileri** içinde, Ankara, TDK.
- Çapar, Bengü.: 1990 "Türkiye'de bilgi hizmetlerini geliştirme politikası ve öncelikler", **Prof. Dr. Osman Ersoy'a Armağan** İçinde, Ankara, TKD.
- Çelik, Ahmet.: 1991 "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinin Sorunları", **Türk Kütüphaneciliği**, 5, 2, s. 59-68.
- Çelik, Ahmet.: 1991 "Standartlaşma ve Kütüphanecilikte Yetkili Organ Sorunu" **Kütüphane-Enformasyon-Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler ve TÜRKMARÇ Sempozyumu Bildirileri Metinleri** içinde, yay. haz. Hasan S. Keseroğlu, İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Çelik, Murat.: 2004 **Bilgi ve Hikmet: Enformasyon Toplumu'nun Belleği**, İstanbul, Kaknüs.
- Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu.: 2012 Kanun No: 6279, **T. C. Resmi Gazete**, sayı 28219.
- Davenport, Thomas H. ve Prusak, Lavrence.: 2001 **İş Dünyasında Bilgi Yönetimi**, Çev. Günhan Günay, İstanbul, Rota.
- Deniz, Muzaffer.: 2001 **Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri**, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi.

- Devlet Planlama Teşkilatı, **1. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1976/plan1.pdf>,
22.05.2009
- Devlet Planlama Teşkilatı, **2. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan2.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **3. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1974/plan3.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **4. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan4.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **5. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan5.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **6. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan6.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **7. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan7.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan8.pdf>,
22.05.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **9. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (Çevirimiçi),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1975/plan9.pdf>,
22.05.2009.

Devlet Planlama Teşkilatı, 2006 **Bilgi Toplumu Stratejisi 2006-2010**, (Çevirimiçi), mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2006/20060728-7-2.doc, 22.05.2009.

Dewey, John.: 1952 **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, (2.bs.), Ankara, MEB Basımevi.

Drucker, Peter.: 1994 **Kapitalist Ötesi Toplum**, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul, İnkılap Kitabevi

Duff, A.: 2004 “The past, present and future of information policy”, **Information Communication and Society**. 7, (1), s. 69-87.

eAvrupa2002, (Çevirimiçi), <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex-2.html>, 01.11.2010.

eAvrupa2005, (Çevirimiçi), http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex_4.html, 01.11.2010.

Eren, Erol.: 1990 **İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi.

Erkan, Hüsnü.: 1997 **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Europa.: 2009 (Çevirimiçi), http://europa.eu/index_en.htm, 12.12.2009.

eEurope.: 2009 (Çevirimiçi), <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/eEurope2002/e-europe%20initiative.pdf>, 01.11.2010.

eEurope+.: 2001 **Avrupa’da Bilgi Toplununun Oluşturulması İçin Ortak Girişim**, (Çevirimiçi), ftp://ftp.dtm.gov.tr/etik/etr_eavr/eylem_plani.pdf, 17.08.2010

European Commission.: 1993 **White Paper on growth, competitiveness and employment: the challenges and ways forward into the 21st century**, COM (93) 700 Final.

European Commission.: 1994 **Europe's way to the information society: an action plan. European Commission, COM (94) 347 Final.**

European Commission.: 1995 **The European Society in action, European Commission.**

European Commission.: 2003 **Towards a knowledge-based Europe: The European Union and the information society, Luxembourg.**

European Council.: 1994 **Europe and the global information society: recommendationsto the European Council, (Bangemann Report) European Council.**

Federal action plan for the development of an information society.: 1997 Government of Belgium.

Fişek, Kurthan.: 1975 **Yönetim**, Ankara, A.Ü. SBF Yayınları.

Government action plan to prepare the entry of France in the information society.: Office of the Prime Minister.

Gök, Fatma.: 1999 **75 Yılda insan yetiştirme eğitim ve devlet. 75 Yılda eğitim**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.

Göker, Aykut.: 2006 “Bilim Politikalarında Ulusal Boyut: Dünya örnekleri ve Türkiye”, **Ulusal Bağımsızlık için Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı**, 13-16 Haziran Malatya, İnönü Üniversitesi.

Gray, John.: **1988 National Information Policies: Problems and Progress**, London, Mansel Publishing Limited.

Gülle, Tayfun.: 1991 “Türk Bilim Politikası ve ulusal enformasyon sistemi: gelişmekte olan ülkeler açısından sosyolojik bir yaklaşım”, **Kütüphane-enformasyon-arşiv alanında yeni teknolojiler ve TÜRKMARÇ sempozyumu bildiri metinleri: 1-4 Ekim 1991**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, haz. Hasan S. Keseroğlu, İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği.

Gürdal, Oya.: 1990 “Kütüphanecilik Eğitimi Planlaması: I”, **Türk Kütüphaneciliği**, cilt 4, 2, s. 73-82.

Gürdal, Oya.: 2000 **Tekstil Endüstrisinde Enformasyon Olgusu**, Ankara, TKD.

Gürdal, Oya.: 2004 “Bilgi Ekonomisi ve/veya Yeni Ekonomi’nin Reddettikleri”, **Bilgi Dünyası**, 5(1), s. 48-73.

Hançerlioğlu, Orhan.: 1999 **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, Orhan.: 1979 **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar 6. cilt: S-T**, Ankara, Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi, 34.

Harrod, Leonard Montague.: 1987 **Harrod’s Librarian’s Glossary: of Terms used in Librarianship, Documentation and Bookcrafts**, 6th ed. Compiled by Ray Pryterch, Aldershot, Gower.

Hill, Michael W.: 1989 **National Information Policies**, Hauge, FID.

Hogwood, B. W. Ve Gunn, L. A.: 1984 **Policy Analysis for the Real World**, Oxford, Oxford University Press.

Information Society: the Green Paper on the information society in Portugal.: 1997 Missao para sociedade da informacao.

Information Society.: 1997 **Report of the working group of the Austrian Federal Government.**

Information Society Commission.: 1997 **National information society strategy and action plan**, Government of Ireland.i 2010.: 2009 (Çevirimiçi),

http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex_11.html, 05.11.2010.

i2010Mid-Term.: (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/information_society/europe/i2010/docs/annual_report/2008/i2010_midterm_reviewen.pdf 05.11.2010.

- Jeong, Dong Y.: 1990 "the nature of the information sector in the information society: an economic and societal perspective," **Special Libraries**, 81 (3): 230-235.
- Karakaş, Sekine.: 2001 "Çocuk Kültürü ve Kütüphane", **Türk Kütüphaneciliği**, 15, 3, 285-295.
- Karayalçın, Yaşar.: 1952) "Kütüphanelerimize Umumi Bir Bakış", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni** 1 (1), 1-24.
- Karatay, Fehmi Ethem.: 1968 "Hayatımdan Parçalar", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 17, 2, 73-74.
- Kelleci, M.A.: 2003 **Bilgi Ekonomisi, İşgücü Piyasasının Temel Aktörleri ve Esitsizlik: Eğilimler, Roller, Fırsatlar ve Riskler**, Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Stratejik Araştırmalar Dairesi, Yayın No: DPT. 2674
- Keseroğlu, Hasan.: 1988 **Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Durumu**, İstanbul, TKD İstanbul Şubesi.
- Koşay, Hamit Zübeyr.: 1926 "Kütüphanelerde Yapılacak Tedrici Islahât", **Muallimler Birliği**, 1 (7), 315-317.
- Koşay, Hamit Zübeyr.: 1960 "Kütüphanelere Dair", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 9 (1-2), 36-40.
- Köklü, Elif.: 2001 **Türkiye'de 1960 Sonrasında Kütüphanecilikte Yenilikler**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kuçuradi, İ.: (1995) Knowledge and its object, **The concept of knowledge: The Ankara Seminar** içinde, Ed. İ. Kuçuradi ve R.S. Cohen, Dordrecht, Kluwer.
- Liu, Yan Quan.: 1996 "The impact of national policy on developing information infrastructurenation wide issues in P. R. China and the U. S.", **Libri** 4, s. 175-183.

- Long, Larry.: 1991 **Introduction to Computers and Information Processing**, Englewood Cliff, Prentice Hall.
- McCarthy, E. Doyle.: 2002 **Bilgi Kültürü: Yeni Bilgi Sosyolojisi**, Çev. A. Figen Yılmaz, İstanbul, Çivi Yazıları.
- Mclure, Charles R.: 1996 “Libraries and Federal Information Policy”, **Journal of Academic Librarianhip**, 12, (3), s. 214-218.
- M.E.B.: 1961 **Kütüphaneler Komitesi Raporu**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Mengüşoğlu, Takiyettin.: 1992 **Felsefeye Giriş**, İstanbul, Bilgi Kitabevi.
- Menou, Michel J.: 1991 “National Information Policy in the Less Developed Countries: an Educational Perspective”, **International Library Review**, (23), 1, s. 49-64.
- Milli Eğitim Şurası.; 1962 (Çevirimiçi), http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/7_sura.pdf, 21.05.2012.
- Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun.: Kanun no: 5632, 23/3/1950, 3, 31, **T. C. Resmi Gazete**, sayı 7469, s. 1946.
- Ministry of Education, Science and Research.: 1996 **Info 2000: Germany's way to the information society**.
- Ministry of Finance.: 1994 **Finland towards the information society: a national strategy**, Finnish Government.
- Ministry of International Trade and Industry.: 1994 **Program for advanced information infrastructure**, Ministry of Trade and Industry, Japan.
- Ministry of Posts and Telecommunications.: 1994 **Communications in Japan**, Ministry of Posts and Telecommunications, Japan.

- Ministry of Research.: 1994 **Information society 2000: Report from the Committee on the Information Society by the year 2000**, Danish Government.
- Ministry of Research and Information Technology.: 1995 **From vision to action: Info-society 2000**, Danish Government.
- Montviloff, Victor.: 1990 **National Information Policies: A Handbook on the Formulation, Approval, Implementation and Operation of a National Policy on Information**, Unesco, PGI-90/WS/11.
- Moore, Nick.: 2000 “Enformasyon Politikalarına Küresel Bir Bakış”, Çev. Selma (Alpay) Aslan, **Türk Kütüphaneciliği**, 14, (1), s. 60-81.
- Moore, Nick.: 1997 “Neo-liberal or Dirigiste?Policies for an information society”. **Political Quarterly**, July 1997, 68, (3), s. 276-283
- Moore, N.: 1998 “The International Framework of Information Policies”ACUMEN, (Çevirimiçi),
http://www.acumenuk.co.uk/papers/the_international_framework_of_information_policies.php, 17.10.2010.
- Muir, A ve Oppenheim, C.: 2002d “National Information Policy developments worldwde I: copyright, Freedom of Informational data protection”, **Journal of Information Science**, 28, 3, s. 173-186.
- Naisbitt, John.: 1982 **Megatrends**, New York, Warner Books.
- National Computer Board.: 1995 **IT 2000 Action Plan: From Vision to Reality, Government of Singapore**.
- Nwoye, S. C. (1985). "Problems for university libraries in a national system in developing countries", **University Libraries in Developing Countries: Structure and Function in regard to Information Transfer for Science and Technology** içinde (24-38), Ed. A.J. Loveday ve Günter Gattermann. München: Saur.

- Oppenheim, Charles.: 1995 “Do We Need a National Information Policy?; Presidential Address”, **Inform**, (179), November, 4, s.
- Orna, E.: 2008 “Information policies: yesterday, today, tomorrow”, **Journal of Information Science**, 34, (4), 547-565.
- Ornager, Susanne, (Çevirimiçi), [www.ocm.gov.kh/nida/presentation by UNESCO-Ornager.doc](http://www.ocm.gov.kh/nida/presentation_by_UNESCO-Ornager.doc), 17.10.2010.
- OSTP-Office of Science and Technology Policy.: 1993 “**Science and Technology**”, A Report of the President Transmitted to the Congress.
- OSTP-Office of Science and Technology Policy (1997), “**Significant Accomplishments in Science and Technology Policy**”, (Çevirimiçi), <http://www.whitehouse.gov/WH/EOP/OSTP/html/initiatives.html>, 17.10.2010.
- Önal, İnci.: 1986 “Türkiye’de Okul Kütüphanelerinin Hizmet Vermesini Etkileyen Faktörler”, **TKDB**, 35, 1, s. 17-30.
- Öymen, Hıfzırrahman Raşit.: 1971 “Milli Eğitim Şurası’nın Yeni Yapısı”, **Eğitim Hareketleri**, s.192-193, s.1.
- Özdaş, Nimet.: 2000 **Bilim ve Teknoloji Politikası ve Türkiye**, Ankara, TÜBİTAK. **Plan**, (Çevirimiçi), <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx>, 05.08.2009.
- Politika.**: 1993 Temel Britannica ansiklopedisi, 15. Cilt, 10. Basım, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Politika**, Çevirimiçi), <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx>, 05.08.2009.
- Politika**, (Çevirimiçi), <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx>, 05.08.2009.
- Promotion of information society development: a reference scheme.**: 1997 Information Society Forum, Italy.

- Rehman, Sajjid Ur.: 1996 “Information Policies for Developing Nations: A Framework for Analysis Applied to Malaysian and Indian Information Policies”, **Libri** 46, (4), s. 184-195.
- Report on the information society in Luxembourg.**: 1996 Grand Duchy of Luxembourg, 1996.
- Rowlands, Ian.: 1996 “Understanding Information Policy: Concepts, Frameworks and Research Tools”, **Journal of Information Science**, 22, 1, s. 13-25.
- Sağsan, Mustafa.: 2001 **Ulusal Bilgi Politikası ve ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Uygulaması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Sami, Şemseddin.: 1985 Temel Türkçe Sözlük: Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kamus-i Türki, yay. haz., Metin Akar ve diğerleri, İstanbul, Tercüman Gazatesi.
- San, Aysel.: 1983 **Kütüphane İşletmesinde Maliyet Hesaplaması ve Sorunları**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Schneider, Volker.: 1997) **Different Roads to the Information Society: Comparing U.S. and European Approaches from a Public Policy Perspective**, The Social Shaping of Information Superhighway/s. H. Kubicek, W.H. Dutton, R. Williams. Frankfurt: Campus Verlag.
- Shin, Dong-Hee.: 2007 “A critique of Korean National Information Strategy: Case of national information infrastructures”, **Government Information Quarterly** 24, 3, s. 624-645.
- Soysal, Özer.: 1987 “Cumhuriyet ve Kütüphaneciliğimiz: 1923’den 1963’e”, **Kütüphanecilik Dergisi Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları**, 1, 51-99.
- Sosyal, Özer.: 1998 **Türk Kütüphaneciliği: Bilginin Yazgısı**, Ankara, TKD.
- Söylemez, Alev.: 2001 **Yeni Ekonomi**, Ankara, Boyut Kitapları.

- Sözen, Edibe.: 1999 **Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 11. Paradigma Kitabı, Sosyoloji Dizisi, 1. Kitap.
- Subaşıoğlu, Fatoş.: 2001 “Dijital Kütüphaneler: Tanımlama Sorunu”, **Türk Kütüphaneciliği** 15, 1, s. 45-54.
- Surowiecki, James.: 2002 “The New Economy Was a Myth, Right?”, (Çevirimiçi), http://www.wired.com/wired/archive/10.07/Myth.html?pg=1&topic=&topic_set=, 19.04.2012.
- Stueart, Robert and Moran, Barbara.: 1987 **Library Management**, Colarado, Libraries Unlimited.
- Swedish Information Technology Commission.: 1994 Information technology: Wings to human ability, Prime Minister's Office, Sweden.
- Şan, Müjgan.: 1986 **Başbakanlık ve Bağlı Kurumların Yöneticilerinin Kütüphane Kavramı Personelin Bilgi İhtiyacı ve Kütüphanelerin Durumu**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Şan, Müjgan.: 2005 **Kalkınma Planlamasında Bilgi Yönetimi ve Devlet Planlama Teşkilatı İçin Kurumsal Bilgi Politikası Modeli**, Ankara, DTP Yönetim Bilgi Merkezi Dairesi Başkanlığı.
- T.B.M.M.: 1946 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 15., (Çevirimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP15.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1961 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 26., (Çevirimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP26.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1965 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 30., (Çevirimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP30.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1975 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 39., (Çevirimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP39.htm>, 10.05.2012.

- T.B.M.M.: 1977 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 41., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1983 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 45., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP45.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1989 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 47., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP47.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1991 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 48., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP48.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1991 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 49., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP49.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1996 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 53., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP53.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 1997 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 55., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP55.htm>, 10.05.2012.
- T.B.M.M.: 2011 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, 61., (Çevirimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm>, 10.05.2012.
- Tekin, Mahmut, Güleş, Hasan ve K., Burgess Tom.: 2000 **Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi**, Konya, Damla Ofset.
- Tezcan, Mahmut.: 1981 **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ankara, Ankara Üni. Eğit. Fak.Yay., No: 91.
- Thompson, S. Lawrence.: 1952 “Türkiye’de Kütüphaneleri Geliştirme Programı”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 1, 2, 99-100.
- Tofler, Alvin.: 1981 **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, İstanbul, Altın Kitaplar.
- Tofler, Alvin ve Heidi.: 1996 **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**, Çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, İnkılap Kitabevi.

- Tonta, Yaşar.: 1997 “Ulusal bilgi ağları ve ULAKBİM”, 33. **Kütüphane haftası Bildirileri** içinde, (31 Mart-6 Nisan 1997, Ankara), haz. Bülent Yılmaz, Ankara, TKD.
- Tonta, Yaşar.: 1999 “Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojisi”, **Türk Kütüphaneciliği**, 13, 4, s. 363-375.
- Toplu, Mehmet.: 1992 “Türkiye’nin Bilimsel ve Teknolojik Alandaki Genel Sorunları”, **Mühendislik ve Makine** 33, 390, s. 12-23.
- Toplu, Mehmet, M. Tayfun Gülle.: 1994 “Türkiye’de enformasyon politikasına ilişkin sorunlar,” **Kütüphanecilikte Bilgi-Belge İşbirliği, Milli Kütüphaneler Arası İletişim ve Dünyadaki Teknolojik Gelişmelerin Aktarımında İlkelerin Tesbiti Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Kitabı içinde.
- Toplu, Mehmet.: 1999 “Türkiye’de Ulusal Enformasyon ve Bilim Politikaları Alanındaki Yaklaşımlar”, **Türk Kütüphaneciliği**, 13, 4, s. 335-362.
- Toplu, Mehmet.: 2006 **Ulusaldan evrensele enformasyon politikası: süreçler, değişimler**. H.Odabaş ve H. Anameriç (Ed.), Bilgi içinde, Ankara, Referans Yayıncılık.
- Touraine, A.: 2005, 24 Nisan. **Alain Touraine söyleşisi**. Radikal Gazetesi.
- TUENA, (Çevrimiçi), <http://www.tuena.tubitak.gov.tr>, 25.5. 2008.
- Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 2004, Ulusal bilim ve teknoloji politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi, (Çevrimiçi), http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files//vizyon2023/Vizyon2023_Strateji_Belgesi.pdf, 21.10.2020.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2009, **AR-GE Faaliyetleri Araştırma Sonuçları**, (Çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=8&ust_id=2, 12.09.2011.

Türk Bilim Politikası 1983-2003.: 1983. Ankara: TC. Devlet Bakanlığı.

Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası:1997-2003, Ankara, Tübitak, 1997.

Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı sonuç raporu. Tuena. Türkiye Enformasyon Altyapısı Proje Ofisi. Ekim, 1999, (Çevrimiçi), <http://www.tuena.tubitak.gov.tr>, 25. Mayıs. 2008

Uçak, Nazan Özgenç.: 2000 "Bilgi Üzerine Kavramsal Bir Yaklaşım", **Bilgi Dünyası**, 1, (1), s. 143-159.

Uçkan, Özgür.: 2006 "Bilgi Politikası ve Bilgi Ekonomisi: Verimlilik, İstihdam, Büyüme ve Kalkınma", **Bilgi Dünyası**, 7, (1), s. 23-48.

United States President's Advisory Commitee.: 1963 **Science, Government and Information: the Responsibility of the Technical Community and Government in the Transfer of Information**, Washington.

Üstün, Ayşe.: 2011 **Enformasyon Bilimi ve Teknolojisi Kavramlar Sözlüğü Almanca-Türkçe Türkçe-Almanca**, İstanbul, Elit Kültür.

Vision on acceleration.: 1995 **Government of the Netherlands**.

Yeatman, Joseph Lawrence.: 1985 "Literary culture and the role of libraries in democratic America: Baltimore, 1815-1840", **The Journal of Library History** 20, 4, s. 345-367.

Yılmaz, Bülent.: 1997 "Ulusal Bilgi Politikası: Kuramsal Bir Yaklaşım", **33. Kütüphane Haftası Bildirileri** içinde, Ankara, TKD.

Yılmaz, Bülent.: 1998 "Kültür Politikası Yoksunluğu", **Türk Kütüphaneciliği**, 12, 1, s. 3-4.

Yılmaz, Bülent.: 2010 "Türkiye'nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım", **Bilgi Dünyası**, 11, (2), s. 263-289.

- Yılmaz, Bülent, Aydın, Hakan.: 2011 “Bilgi Politikası Konusundaki Uluslararası Çalışmalarda Kütüphane Kurumuna Yaklaşım: Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi ile Birleşmiş Milletler Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi”, **Bilgi Dünyası**, 12, 1, s. 46-69.
- Yurdadoğ, Berin U.: 1990) “Enformasyon Çağında Kütüphaneler ve Kütüphanecilik”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi** 32, 1-2, s. 539-556.
- Waters, Carolyn.: 1992 **Dictionary of Information Science and Technology**. Boston, Academic Press.
- Webster, Frank.: 1996 “The Information Society: conceptions and critique”, **Encyclopedia of Library and Information Science** içinde Vol. 58, supp. 21, Ed. Allen Kent, New York, Marcel Dekker.
- Weingarten, Fred W.: 1989 "**Federal Information Policy Development: The Congressional Perspective.**" İçinde: **United States Government Information Policies: Views and Perspectives.** (eds.) Charles R. McClure, Peter Herson, & Harold Relyea. Norwood, NJ: Ablex, 1989.
- Wellish, H.: 1972 “From Information Science to Informatics: A Terminological Investigation”, **Journal of Librarianship**, 4, 3, s. 157-187.

ÖZGEÇMİŞ

ARAŞ. GÖR. Fatih CANATA

25.05.1976 yılında Van merkezde doğdu. 1994 yılında Van Atatürk Lisesinden mezun oldu. Lisans eğitimini 1998-2002 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Anabilim Dalında tamamladı. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. 31.12.2003 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak girdikten sonra 2005 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığında teknik hizmetler biriminde görevlendirildi. 2005 yılında eski adı Kütüphanecilik Anabilim dalı olan sonradan değişen adıyla Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamladı. Yüksek Lisans tez başlığı, “Bilgi ve Belge Bibliyografik Standartları ve İstanbul’da Durum” idi. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı.

2003 yılından beri Araştırma Görevlisi olarak girmiş olduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde akademik hayatını devam ettirmektedir. Mesleki Etik, Telif Hakları, Bibliyografik Standartlar ve Ulusal Bilgi Politikaları araştırma ve ilgi alanlarıdır. Bekardır.